

T.C.

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ

MÜZİK BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

**1980'LERDEN GÜNÜMÜZE YENİ-OSMANLILIK İDEOLOJİSİNİN
MÜZİKSEL BİR GÖRÜNÜMÜ OLARAK MEHTER TAKIMLARI**

Hazırlayan

Hüseyin BAYRAM

Danışman

Doç. Dr. Ali Cenk GEDİK

İzmir/2020

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "1980'lerden Günümüze Yeni-Osmanlıcılık İdeolojisinin Müziksel Bir Görünümü Olarak Mehter Takımları" adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

21/ 07 / 2020

Hüseyin BAYRAM

İmza

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsünün .../.../2020 tarih ve .... sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin .... maddesine göre Müzik Bilimleri Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Hüseyin BAYRAM'ın "1980'lerden Günümüze Yeni-Osmanlılık İdeolojisinin Müziksel bir Görünümü Olarak Mehter Takımları" konulu tezi incelenmiş ve aday .../.../2020 tarihinde, saat .....da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra ..... dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan ana bilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin ..... olduğuna oy ..... ile karar verilmiştir.

BAŞKAN

Doç.Dr. Ali Cenk GEDİK

ÜYE

ÜYE

ÖZET

Yeni-Osmanlıcılık ideolojisinin müziksel bir görünümü olarak ele alınan mehteran takımlarının, istisnasız görüldüğü her yerde, bir tür resmi ideoloji haline geldiği düşünülen bu ideolojiyi yeniden üretip üretmediğini anlamaya çalışmak, araştırmanın temel problemi olarak belirlenmiştir. Bu problem ise, günümüzde karmaşık bir hegemonya süreci olarak karşımıza çıkan mehter müziğinin, resmi ideolojinin birebir yeniden üretimi yerine, farklı ideolojilere sahip aktörlerce de eklemlenerek yeni bir mücadele alanına nasıl dönüştürüldüğü sorusu üzerinden ele alınmıştır. Amacımız bu mücadelenin yaşandığı mehteran takımları üzerinden, karşılıklı eklemlenme sürecini anlamaya çalışmaktır. Çalışmada Balıkesir'de 5 farklı, Aydın'da ise 1 adet mehteran takımının gerçekleştirdiği çeşitli faaliyetlerde toplam 8 gözlem ve 13 görüşmeden oluşan bir alan araştırması yapılmıştır.

Çalışma dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde hegemonya ve yeni-Osmanlıcılık kavramlarının yer aldığı kuramsal çerçeve çizilmiştir. İkinci bölümde mehteran takımlarının geçmişten günümüze tarihi yer almaktadır. Bu bölümde, mehterhanenin ortadan kaldırılmasına farklı bir perspektif de sunan Yeniçeriler ve Bektaşilik ilişkisi ele alınmış, ayrıca Türk Standartları Enstitüsünce tarihinde ilk kez bir müziksel pratiğe getirilen 'Mehteran Takımı Genel Kuralları'na yer verilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde yeni-Osmanlıcılık ve hegemonya bağlamında mehteran takımlarına genel bir bakış ve Balıkesir'de gerçekleştirilen alan çalışmaları ile görüşmeler üzerinden örnekler yer almaktadır. Dördüncü bölümde ise, "Aydın Büyükşehir Belediyesi Kadın Mehteran Takımı örnek olayı" ele alınmaktadır. Anaakım muhalefet partili belediye tarafından kurulan kadın mehter takımının, iktidarca benimsenen mehter müziği üzerinden gösterdiği çeşitli direniş alanları yer almaktadır. Hegemonya kavramıyla açıklanmaya çalışılan bu mücadelenin, mehteran takımı üzerinden hangi müziksel ve müzik dışı unsurlarla gerçekleştiği tartışılmaktadır.

Çalışmanın sonucunda gündelik yaşam pratiklerinden siyasetin zirvesine kadar pek çok alanda kullanıldığı görülen mehteran takımlarının, günümüz iktidarının benimsediği yeni-Osmanlıcılık etkisiyle ivmelendiği görülmüş ancak istisnasız

görüldüğü her yerde bu ideolojinin birebir yeniden üretilmediği anlaşılmıştır. Bunun yerine bu ideolojinin heterojen özellikleriyle hem kendi içinde hem de karşıt bir biçimde eklemlenme sürecinin ve karşılıklı güç ilişkilerinin yaşandığı bir hegemonya mücadelesi alanı olarak değerlendirilmiştir.

ABSTRACT

The main problem of this study is to understand whether mehter bands as musical appearances of ideology of neo-Ottomanism are reproducing this ideology or not. This problem is formulated by a question of how different social and political agencies articulated mehter bands as a complex site of hegemony to their own ideologies, instead of reproducing neo-Ottomanism. Therefore, the aim of our study is to investigate the struggles on the articulation processes of mehter bands. A fieldwork consisted of 5 mehter bands in Balıkesir and 1 mehter band in Aydın with 8 observations and 13 interviews in overall is made.

This thesis consists of four chapters. Theoretical framework of the study based on hegemony and neo-Ottomanism is presented in the first chapter. The second chapter presents the history of mehter bands which also discusses the relation between jannisary and Bektaşî sect, and recent regulations on standardization of mehter bands. Mehter bands are considered within the contexts of Neo-Ottomanism and hegemony by discussing the fieldwork in Balıkesir in the third chapter.

The fourth chapter presents the case study of Aydın Metropolitan Municipality Women Mehter Band. Founded by a mainstream oppositional party, the band demonstrates oppositional practices against the conception of mehter bands by the government in power. This struggle is discussed within the concept of hegemony in terms of musical and non-musical properties of the band.

As a result, it is founded that the number and appearances of mehter bands are increased both in daily life and political practices due to the ideology of neo-Ottomanism of the government. However, it is also founded that each appearance and practice of mehter bands does not correspond to reproducing this ideology, literally. Instead, it is discussed that there are struggles both within this ideology and against it as a struggle for hegemony.

ÖNSÖZ

İçinde bulunduğum askeri müzik geleneğinin de etkisiyle, son yıllarda gösterdiği değişimlerle bende daha fazla merak uyandıran mehteran müziği, lisans dönemimde olduğu gibi, yüksek lisans eğitimimde de danışmanlığımı yapan, sayın Doç. Dr. Ali Cenk GEDİK'in önerileriyle çalışma konumu oluşturmuştur. Kuruluşundan bu zamana pek çok siyasi çekişmenin etkisinde kalan mehteran müziğinin, özellikle günümüzde yaşadığı karmaşık süreci anlamama yardımcı olan, çalışma boyunca desteğini esirgemeyen ve yol göstererek tezi bitirmemi sağlayan danışmanım sayın Doç. Dr. Ali Cenk GEDİK'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tezin ortaya çıkmasında büyük önem taşıyan alan araştırmalarında, öncelikle görüşmelerde yardımlarını esirgemeyen ve Balıkesir'de bulunan; Balıkesir Mehteran Takımı, Balıkesir Altıeylül Mehteran Takımı, Sındırgı Yağcıbedir Mehteran Takımı, Balıkesir Karâsı Mehteran Takımı ve Zağnos Paşa Mehteran Takımı üyeleriyle, Aydın'da bulunan Aydın Büyükşehir Belediyesi Kadın Mehteran Takımı üyelerine ve merak ettiğim her soruyu yöneltebildiğim, daha önce mehteran takımında görev almış mesai arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

Lisans eğitimimden bu zamana, bana sabırla bilgi ve tecrübelerini aktarmaya çalışan tüm hocalarıma çok teşekkür ederim.

Son olarak eğitim sürecim boyunca, büyük bir anlayışla bana destek olan değerli eşim Kıvılcım BAYRAM'a ve kimi zaman vakit ayıramadığım sevgili kızım Güneş BAYRAM'a gösterdikleri sabır için çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	ii
TUTANAK	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Hegemonya	15
1.2. Yeni-Osmanlıcılık.....	22
1.2.1 1980'li Yıllardan Bugüne Yeni-Osmanlıcılık	29

2. BÖLÜM

MEHTERAN TAKIMLARI

2.1. Mehterhane Tarihi.....	40

2.2. Yeniçeriler ve Bektaşilik.....	45
2.3. Günümüzde Mehterhane	51
2.4 Türk Standartları Enstitüsü (TSE) Mehteran Takımı Genel Kuralları.....	54

3. BÖLÜM

YENİ-OSMANLILIK VE HEGEMONYA BAĞLAMINDA MEHTERAN TAKIMLARI

3.1. Yeni-Osmanlılık ve Mehteran.....	60
3.2. Hegemonya ve Mehteran Takımları: Balıkesir Örnek Olayı	73

4. BÖLÜM

AYDIN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ KADIN MEHTERAN TAKIMI ÖRNEK OLAYI

4.1. Aydın Büyükşehir Belediyesi Kadın Mehteran Takımı.....	90
4.1.1. Müziksel Mücadele Alanı Olarak Repertuvar.....	94
4.1.2. Müzik Dışı Mücadele Alanı Olarak Mehteran Takımı Kıyafetleri.....	108
4.1.3. Müzik Dışı Mücadele Alanı Olarak Toplumsal Cinsiyet.....	113
SONUÇ.....	116
KAYNAKÇA	119

ÖZGEÇMİŞ

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1- TSE Mehteran Takımları - Genel kurallar kitapçık kapağı.....	55
Şekil 3.1- Mehteran takımı müzik ve görselleri eşliğinde haber sunumu.....	63
Şekil 3.2- İBB Mehteran Takımı askeri üs konseri	63
Şekil 3.3- 'Dünya İnsani Zirvesi' mehteran takımı ile karşılama.....	68
Şekil 3.4- 'Dünya İnsani Zirvesi' mehteran takımı ile karşılama.....	68
Şekil 3.5- Manisa/Akhisar'da mehteran takımı ile karşılama	70
Şekil 3.6- Manisa/Akhisar mehteran takımını ayakta dinleme geleneği	70
Şekil 3.7 Manisa/Akhisar çocuk mehteran takımı ile karşılama.....	71
Şekil 3.8- Balıkesir Altıeylül Mehteran Takımı düğün performansı	74
Şekil 3.9- Balıkesir Zağnos Paşa Mehteran Takımı sünnet düğünü performansı.....	75
Şekil 3.10- Balıkesir Zağnos Paşa Mehteran Takımı Erdek'in Düşman İşgalinden Kurtuluşu Töreni	75
Şekil 3.11- Balıkesir Mehteran Takımı Demokrasi ve Milli Birlik Günü performansı..	77
Şekil 3.12- Balıkesir Mehteran Takımı teatral eklentileri	77
Şekil 3.13- Balıkesir Mehteran Takımı kös üzerine dökülen pudra ile görsel şov	78
Şekil 3.14- Sındırgı Belediyesi Mehteran Takımı kös üzerine dökülen su ile yapılan görsel şov	78
Şekil 3.15- Sındırgı Belediyesi Mehteran Takımı gösterisi.....	79
Şekil 3.16- Balıkesir Karâsı Mehteran Takımı sünnet çocuğunu köy meydanında gezdirirken	82

Şekil 3.17- Balıkesir Karâsı Mehteran Takımı sünnet düğün programı sonrası 'oyun müziği' performansı.....	83
Şekil 3.18- Balıkesir'de bulunan mehteran takımlarının, siyasal partilere göre repertuvar seçimleri	87
Şekil 4.1- Serinhisar Leblebi, Bıçak ve Kültür Festivali	91
Şekil 4.2- ABB Kadın Mehteran Takımı sancaktarları (Çevgani/Korist).....	92
Şekil 4.3- Depoda yer alan tuğ.....	93
Şekil 4.4- TSE'nin standart olarak belirlediği uzun trompetler	99
Şekil 4.5- Kadın mehteran takımında görülen standart sib trompetler ve aynı zamanda çevredeki yeni-Osmanlıcılığa dair görünümeler.....	99
Şekil 4.6- Kadın mehteran takımı trompet maşalarında yer alan notlar	101
Şekil 4.7- ABB Kadın Mehteran Takımı'nın çaldığı marş çeviriyazımı.....	101
Şekil 4.8- ABB Kadın Mehteran Takımı çalması gereken marş çeviriyazımı	102
Şekil 4.9- ABB Kadın Mehteran Takımı provası	103
Şekil 4.10- Askeri Müze'deki mehteran birliğinin çaldığı marş notaları.....	104
Şekil 4.11- ABB Kadın Mehteran Takımı çaldığı marş çeviriyazımı	105
Şekil 4.12- Mehteran marşlarında genellikle görülen usüller.....	106
Şekil 4.13- ABB Kadın Mehteran Takımı ana usulü oluşturan kös(zen), davul(zen) ve zil(zen)	107
Şekil 4.14- ABB Kadın Mehteran Takımı velvele kısmı oluşturan nakkare(zen).....	107
Şekil 4.15- ABB Kadın Mehteran Takımı Kuşadası 43. Turizm Haftası Konseri	109

Şekil 4.16- ABB Kadın Mehteran Takımı Kuşadası 43. Turizm Haftası Konseri	110
Şekil 4.17- ABB Kadın Mehteran Takımı Kuşadası 43. Turizm Haftası Konseri	110
Şekil 4.18- ABB Kadın Mehteran Takımı'nın kullandığı kıyafetlerden örnekler.....	111
Şekil 4.19- Aydın/Efeler/Eğrikavak Mahallesi Konseri	112
Şekil 4.20- Aydın/Efeler/Eğrikavak Mahallesi yerel seçim faaliyetleri	112

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 4.1- ABB Kadın Mehteran Takımı repertuvar listesi.....	94

GİRİŞ

1999 yılında, şimdiki adıyla Milli Savunma Üniversitesi Bando Astsubay Meslek Yüksekokulu olan Silahlı Kuvvetler Mızıka Astsubay Hazırlama Okuluna başlayarak, askeri müzik yaşamıma ilk adımımı attım. 2003 yılında flüt icracısı bir astsubay olarak mezun olmamdan bu güne kadar, sırasıyla Ankara/Polatlı Topçu ve Füze Okulu Bando Komutanlığı, İzmir Ege Ordusu Bölge Bando Komutanlığı ve halen göreve devam ettiğim Balıkesir Bakım, Mühimmat Okulu ve Eğitim Merkezi Bölge Bando Komutanlığında görev yaptım. İzmir'de görev yaptığım süre içinde, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bilimleri Lisans eğitimim ardından, Balıkesir'de bulunduğum sürede ise, yine aynı bölümde yüksek lisans eğitimime başladım.

2015 yılı itibarıyla Balıkesir'de çalıştığım süre zarfında, askeri bando olarak görevli gidilen hemen her törende, belediye ya da dernek çatısı altında kurulmuş mehteran takımlarının da, gerçekleştirilen resmi faaliyetlerde yer almaya başladığını gördüm. Böylece, içinde bulunduğumuz askeri müzik geleneğinin bir parçası olmasıyla daha fazla ilgi duyduğum ve lisans dönemi bitirme çalışmasında da ele aldığımız Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli müziksel kurumlarından mehteran takımlarının günümüzdeki görünümünü, yüksek lisans döneminde daha yakından inceleme fırsatı buldum. Her geçen zamanda, bu geleneğin müziksel ve müzik dışı bazı unsurların eklemlenerek 'yeniden icat' edildiğini, sayılarının ivmelenerek arttığını ve çok farklı faaliyet alanlarıyla, giderek genişleyip yaygınlık gösterdiğini gözlemledim.

Mehteran takımlarının bu görünümüne içeriden (*insider*) bakıldığında, askeri bandoları da benzer biçimde etkilediği görülmektedir. Örneğin askeri cenaze törenlerinde çalınan Chopin'in Cenaze Marşı'nın (*Funeral March*) yerini, 2017 yılında İtri'nin Segah Tekbir'i almıştır (Akan, 2019). Böylece, Batı çalgılarından oluşan askeri bando için yeni bir beste yapmak yerine, 'segah' makamındaki bu eser, müzikal anlamda 'doğru' perde aralıklarıyla tınlatılamayacak olan bandoya uyarlanmıştır. Bando repertuarına, günümüzde popüler hale gelen ve Osmanlı'yı konu edinen film müzikleri de dahil edilmiştir. İstanbul Harbiye Askeri Müzesi'nde bulunan 'mehteran birliği'

kadroları son yıllarda artırılırken, 2019 yılında Jandarma Genel Komutanlığı bünyesinde Ankara'da, bir mehteran takımı kurularak faaliyete geçirilmiştir. Milli Savunma Bakanlığı bünyesinde de, 2020 yılı itibariyle yine Ankara'da yeni bir mehteran takımı kurulması planlanmıştır.

Bu değişimlere neden olan temel dinamikler, yalnızca müziksel pratiklerle sınırlı değil, gündelik yaşamdan medyaya ve toplumsal olaylara uzanan sirayeti ile günümüzde yaşanan birçok gelişmede kendisini göstermektedir: 'Osmanlı Kahvecisi' ya da 'Ottoman ...' gibi mekan isimleri, 'Payitaht Abdülhamit' gibi Osmanlı'yı konu edinen TV dizi ve filmlerinin devlet televizyonu başta olmak üzere vizyona girmesi, hatta bu dizilerden bazılarının Ortadoğu ve Balkanlarda yaygınlaşması, alışveriş merkezlerinde Osmanlı kıyafetleri ile fotoğraf çekimi modası, günlük hayatta kullanılan eşyaların üzerinde gördüğümüz Osmanlı tuğrası gibi sembollerin görünürlüğünün artması, Osmanlıcanın eğitimde yerini alması, eski yapıların adlarının Osmanlıyı anıştıran adlarla değiştirilmesi, yeni yapılara padişah adlarının verilmesi ve bu yöndeki kültürel pratiklerin zenginleşmesi gibi farklı alanlarda sayısız örneğin en önemli müziksel görünümlerinden birini de 'mehteran takımları' oluşturmaktadır.

Bu durum yaklaşık yirmi yıldır iktidarda olan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AKP) iç ve dış politikasını belirlediği düşünülen yeni-Osmanlıcılık ideolojisinin basitçe müziksel bir yansıması olarak görülebilmektedir. Hiç kuşkusuz mehteran takımlarının siyasal iktidar tarafından, yönetiminde olduğu en küçük belediyelerden, daha merkezi ve büyükşehirleri kapsayan, kısaca tüm ülkede özel bir destek gördüğü, en küçük parti örgütü etkinliklerinden en üst düzey resmi devlet törenlerine kadar özel olarak kullanıldığı tartışmasız bir gerçektir. Böylece mehter müziği sadece geleneksel medyadan yeni medyaya kadar görünürlüğü ve toplumsal meşruiyeti artan bir müzik pratiği değil, artık en sıradan evlilik ve sünnet düğünlerinden en sosyetik olanlara, en küçük işletme açılışlarından büyük şirketlerin etkinliklerine kadar topluma nüfuz eden ve aynı zamanda toplum tarafından da tecrübe edilen bir pratik haline gelmiştir.

Bu anlamda çalışmanın temel problemi, her mehter müziği pratiğinin istisnasız her yerde, bir tür resmi ideoloji haline geldiği düşünülen yeni-Osmanlıcılık ideolojisini

yeniden üretip üretmediğini anlamaya çalışmaktır. Ancak, ülkemizde ve başka ülkelerde, resmi ideoloji doğrultusunda gerçekleştirilen kültür politikalarının geçerliliği, uygulanabilirliği, her daim problemli örnekleriyle ortadadır. Bu problem, günümüzde de karmaşık bir hegemonya süreci olarak kendini göstermektedir. Benzer biçimde mehter müziğinin resmi ideolojinin birebir yeniden üretimi yerine, farklı ideolojilere sahip aktörlerce de kullanılarak yeni bir 'mücadele alanına' dönüştürüldüğü görülmektedir. Bu mücadele, mehteran takımları üzerinden özellikle müziksel olmakla beraber, müzik dışı unsurların da dahil edildiği, karşılıklı güç ilişkilerinin yaşandığı bir ortamda gerçekleştirilmektedir.

Çalışmamızın amacı bu problemi Stuart Hall'un Gramsci'den devralarak popüler kültür için geliştirdiği 'hegemonya' kavramını kullanarak Balıkesir'deki mehteran takımı örnekleri ve özellikle muhalif bir parti olan Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) yönetiminde olduğu Aydın Büyükşehir Belediyesi bünyesinde kurulan 'kadın mehteran takımı' üzerinden tartışmaktadır. Bu amaçla Balıkesir'de 5 farklı, Aydın'da ise 1 adet mehteran takımının gerçekleştirdiği çeşitli faaliyetlerde toplam 8 gözlem ve 13 görüşmeden oluşan bir alan araştırması yapılmıştır. Çalışmamızdaki etnografik veriler de bu alan araştırması sonucu elde edilmiştir.¹

Araştırmamıza göre, Balıkesir'de 2003 yılından bugüne 8 adet mehteran takımı kurulurken, Manisa'nın, nüfusu yaklaşık 142.000 olan Turgutlu ilçesinde, sayıları 20'yi aşan mehteran takımı bulunmaktadır. Yalnızca internet aracılığıyla yapılan aramalarda bile 'mehter kiralama' ve 'ekonomik mehter paketleri' sunan yüzlerce adres karşımıza çıkmaktadır.² Çeşitli bölgelerde de benzer biçimde teşkilatlanan, birbirinden farklı uygulamaları ve faaliyet alanları ile çok sayıda mehter takımının bulunduğu bilinmektedir. Bu gelişmelerin sonucunda Genel Kurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Strateji Etüt Başkanlığından gelen talep üzerine, Türk Standartları Enstitüsünce, 27 Nisan 2018 tarihli toplantısı sonrası "Mehteran Takımları Genel Kurallar" kitapçığı yayınlanmıştır. Tarihinde ilk kez müziksel bir pratik için meydana getirilen, çalışmamız içerisinde de kullanacağımız bu kitapçık, sayıları bu denli artan mehteran takımlarının,

¹ Görüşmelerde gerçek isimler yerine kodlamalar kullanılmıştır.

² 'Google' arama motoruna 'mehter takımı kiralama' yazıldığında bile görülebilir.

resmi kurumlarca da ne kadar önemsendiği ve bu nedenle standardizasyonunun gerekli görüldüğünün ispatıdır.

Balıkesir'de yapılan araştırmalarda yalnızca bir mehteran takımının, bir sezonda ortalama 100 program gerçekleştirdiği öğrenilmiştir. Bu sayı, mehteran takımlarının iş sahası genişliği ve gördüğü rağbeti ortaya koymaktadır. Son yıllarda, deyim yerindeyse yıldızı parlayan bu müziksel pratiğin, kendilerini aynı kolektiviteye ait hissedenden gruplar tarafından tercih edilerek kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Düğünlerine özellikle mehteran takımını davet eden bu kesimin, genelde iktidar seçmen kitlesinin de çoğunluğunu oluşturan 'dinî-muhafazakâr' (Özbudun ve Hale, 2010:73) kesim olduğu görülmektedir. Böylece düğün geleneğinde yer almayan mehter müziği pratiği, günümüzde bu kesimin yaşam tarzlarına eklenmiştir. Düğünlerde görmeye alışık olunan oyun-eğlence müziğine 'alternatif' olarak bu kesimin düğünleri, ilahilerin okunduğu, kimi zaman semazen gösterilerinin yer aldığı ve mehter takımının bulunduğu organizasyonlara dönüşmüştür (Görüşme Kişisi 1, 07.02.2016, Görüşme: Balıkesir).

Peki son yıllarda popüler hale geldiği görülen bu tercihlerin nedeni ve yaşanan bütün bu gelişmeler nasıl anlamlandırılmalıdır? Birbirini tetikleyen bileşenlere bakıldığında, bu denli yoğun yaşanıyor ve yaşatılıyor olan, özellikle müziksel kısmında yer alan mehteran takımlarının görünürlüğünü artıran bu 'değişimlerin', günümüzde izlenen birtakım politikalar sonucu ortaya çıktığı iddia edilebilir.

Cumhuriyet'in ilanından günümüze kadar, muhafazakâr-sağ düşünce ve dolayısıyla karşılık gelen siyasi partilerin, Cumhuriyet'in kuruluş ideolojisi ve böylece resmi ideolojisi haline gelen Kemalizm ile problemleri bir ilişkileri olduğu ve buna karşı alternatif bir siyasal ideolojiye dayandıkları bilinmektedir. Bu siyasal ideolojinin önemli dayanaklarından birisi, Kemalizmin reddettiği Osmanlı kültürel mirasına sahip çıkılmasıdır. Ortaya çıkışında Türkçülük ve İslamcılığın bir karışımı olarak Osmanlıcılık (Mustafa, 2013: 35) heterojen özellikleriyle tezahür eden bir ideoloji iken, 1980'lerden itibaren de 'yeni-Osmanlıcılık' olarak adlandırılmaktadır. Çalışmamızın ana kavramlarından birisi olan bu ideoloji, Çolak'ın (2006:128) ifadesiyle, "Türkiye nüfusunun çok-kültürlü yapısı karşısında bazı muhafazakâr siyasetçi ve aydınların,

Osmanlı geçmişini günümüz Türkiye'sinin kimlik ve siyasal birlik sorunu için bir model olarak yeniden tahayyül etmeye başlamalarıdır." Demiray'ın (2015:277) Cumhuriyet düşüncesinin 'ötekisi' olarak tanımladığı bu düşünce, özellikle 1980'lerde Özal dönemi ile tırmanışa geçerek devletin üst kademelerinde yer bulmaya başlamış ve Erbakan döneminde daha fazla 'İslamileştirilerek' (Çolak, 2010:116) sürdürülmüştür. Buna bağlı olarak İslami-muhafazakâr bir gelenekten gelen ve 2002'den bu yana iktidarda olan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), kendisini net bir biçimde ve resmi olarak bu ideoloji ile ifade etmese de, izlediği iç ve dış politika ile yeni-Osmanlıcılık çizgisini benimsemiş, bu mirası devralmış görünmektedir.

Günümüzde bu düşünce, iktidarın dış politikada Türkiye'nin çevre ülkelere olan ilgisine işaret ederken içerde, Cumhuriyetin kuruluşundan bu zamana İslamî-muhafazakâr kesimin haksızlığa uğradığı, halkın tepeden inme bir Batılılaşmaya maruz bırakıldığı ve böylece kültürel özünden koparılmış olduğu iddiası üzerinden yaptığı yeni bir tarihi anlatıyla karşımıza çıkmaktadır. Böylelikle, şimdiye dek süregelen bu ideolojinin günümüzdeki farkı, tabanda da yer bulması ve yeni bir milli kimlik inşa etmenin temel adımlarının atılmaya başlanmasıdır (Tokdoğan, 2018).

Tokdoğan (2018), milli kimliğin kurucu unsurları arasında 'duygulara' da yer veren Antony Smith, Eric Hobsbawm, Benedict Anderson ve Raymond Williams gibi kuramcıların izinden giderek gerçekleştirdiği 'Yeni-Osmanlıcılık' çalışmasında, 'hınç, nostalji ve narsisizm' alt başlıklarında, lider, mekan ve mit üzerinden hareket ederek, AKP dönemi siyasetini duygular üzerinden anlamaya çalışmıştır. Çalışmamızda da önemli bir referans olarak yer bulan bu çalışma, yeni-Osmanlıcılık başlığıyla günümüz siyasetini anlamlandırmaya çalışan, siyaset bilimi literatüründeki ender çalışmalardandır. Haydar Sanal, Mahmut R. Gazimihal, Ahmet Tezbaşar, Pars Tuğlacı, Mehmet Ali Sanlıkol gibi 'mehterhane' ile ilgili çok değerli çalışmaların yanında, müzik bilimlerinde bu kuramsal çerçevede herhangi bir çalışma yapılmamış olması, yaptığımız çalışmanın, literatüre naçizane katkısını oluşturmaktadır.

Bu bağlamda iktidarın duygulara hitap ettiği, böylece bir milli haleti ruhiye yarattığı ve bu kolektif ruh hali ile yeni bir milli kimlik yaratma süreçlerinde mehter

takımlarının özellikle tercih edildiği görülmektedir. Örneğin 'Dünya İnsani Zirvesi'³ gibi uluslararası kurum ve kuruluşların temsil edildiği, birçok ülkenin devlet ve hükümet başkanlarının yer aldığı karşılmalarda da iktidar tarafından mehteran takımının kullanıldığı görülmektedir. Böylece mehteran takımının 'müze'den çıkarılarak uluslararası bir platformda da kullanılması, devletin yarı-resmi ideolojisi doğrultusunda atılmış bir adım olarak görülebilmektedir. Müziğin kolektif hafızayı canlı tutmadaki rolü göz önüne alındığında, iktidarın hegemonya inşa sürecine dönüştürdüğü yeni-Osmanlıcı yönleriyle ön plana çıkan ve mehteran takımları eşliğinde gerçekleştirilen 'fetih törenleri' gibi törenler de, Osmanlı'ya dair görünümünün canlı tutulmasında büyük rol oynamaktadır. İktidarın bizzat katıldığı açılış, karşılama, kutlama gibi farklı programlarda da mehteran takımlarının, bu programların bir parçası haline geldiği görülmektedir. Balıkesir'de ise, öncesinde genellikle 'boru-trampet takımları' kurulduğu görülen bazı okullarda, mehteran takımı üyelerince mehter dersi verildiği, "...artık mehter takımı kurulduğu" ve AKP'nin iktidar olmasıyla "mehterin önünün açıldığı" ifade edilmektedir (Görüşme Kişisi 12, 19.02.2020, Görüşme: Balıkesir). Bu müziksel ve sembolik tercihlerde, aynı anda iktidar partisi genel başkanlığını da yürüten Cumhurbaşkanı'nın, bu yöndeki söylemlerinin de etkisi büyüktür. Örneğin, İstiklal Marşı'nın bestesi ve terörle mücadele dönemini ifade etmesini istediği marşlar için Mehter Marşı gibi⁴ marşların bestelenmesini, askerlerin bestelenecek bu marşlarla yürümesini istemesi, iktidarın mehter müziği yönündeki tutumunu yansıtmaktadır.

Sanal'a (1964:23,25) göre, mehter sazları çalarak düğünlerde, derneklerde halkı eğlendiren ve bununla geçinen 'esnaf mehterleri'nin, özellikle Osmanlı'nın 17. ve 18yy.'ları kapsayan dönemdeki sayıları on binlerle ifade edilmektedir. Sebebinin ise, Osmanlı Devleti'nin "şevketinden ve hükümdarlığın kuvvetinden" kaynaklandığı aktarılmaktadır. Günümüz iktidarınca benimsenen, Osmanlı'nın devamı görülen Türkiye'nin milli 'öz'ünün, Osmanlı geçmişinde bulunabileceği (Davutoğlu, 2001) fikri, başta da belirttiğimiz üzere, bu adlandırmayla kullanılmasa da, yeni-Osmanlıcılık

³ <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/44066/cumhurbaskani-erdogan-dunya-insani-zirvesine-katilan-liderler-onuruna-aksam-yemegi-verdi>

⁴ <https://www.ntv.com.tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogandan-istiklal-marsina-yeni-beste-cagrisi,7P9kA8-6FUW18uTQXCztYw>.

ideolojisini gündeme getirmektedir. Bu perspektiften, özellikle mehteran takımlarının sayısındaki artış, günümüzde Osmanlı geçmişini hatırlatan ve gündeme alan bu 'şevk ve kuvvet'in müziksel bir ifadesi olarak daha anlamlı hale gelmektedir. Ancak, Osmanlı'dan mirası devraldığı düşünülen Türkiye'nin, özellikle cumhuriyet ile birlikte tam bir kopuş yaşadığı bilinmektedir. Bu bağlamda henüz Osmanlı ayaktayken, cumhuriyet ilanından neredeyse yüz yıl önce varlığına son verilen mehterhane geleneği, bu kopuşun ardından 'yeniden icat' (Hobsbawm, 2006:10) edilerek ortaya çıkarılmıştır. En bariz örnek repertuvar üzerinden görülmektedir. Örneğin 'Türkçülük' akımının tırmanışta olduğu dönemde yeniden kurulan mehterhane (1911-1935) için bestelenen 'Eski Ordu Marşı' gibi marşlar, sözlere bakıldığında bu akımdan etkilenmiş görülmektedir. Sanlıkol'a (2011:34) göre, günümüz toplumunda buna benzer mehter marşlarının 'bin yıllık eserler olduğu görüşü' yaygındır. Ancak, 1918'de askeri müzede yayımlanan "Mehterhane-i Hakani Notaları", 1826 öncesinden de repertuvarın olduğunu gösterse de, mehteran takımlarının 1911 öncesi repertuvarını çalmadığı, daha yeni bestelerden oluşan standartlaşmış bir repertuvar üzerinden hareket ettiği görülmektedir.

Müziksel kısmı oluşturan repertuvarın yanı sıra mehter müziğinin, yeni-Osmanlılık ideolojisini destekleyen unsurların da dahil edildiği bir müziksel pratik haline geldiği görülmektedir. Bu yüzden hem görsel, hem işitsel olarak algılanabilen mehteran takımları, gerçekleştirdiği faaliyetlerde özellikle birer görsel şova dönüşmektedir. Bu anlamda Balıkesir'de bulunan mehteran takımlarının yaptıkları hemen her programda yeni-Osmanlılık ideolojisi etkisinde kazandırıldığı görülen şiirlerin, marşların yanında, müzik dışı simgelerin de icat edilerek teatral biçimde sunulduğu görülmektedir. Örneğin 'Abdülhamit Han Marşı' gibi yeni marşların yanında, marş içerisinde 'ezan' okunması ve mehteran takımı üyelerinin kılıç ve kalkanlarıyla savaş sahnelerini canlandırması gibi yeni icatlar görülmektedir. Köşenin abartılı tokmak hareketlerinin yanında, parçalara girmeden hemen önce, tokmak vuruşuyla havalanarak 'mehterin uyanışını' simgelenmesini amaçlayan, köş derisi üzerine pudra veya su dökülmesi, bu şovlar arasındadır (Görüşme Kişisi 12, 19.02.2020, Görüşme: Balıkesir).

Günümüzde popüler hale gelen mehter müziğinin, iktidarın yanı sıra medya tarafından da gündemde tutulduğu görülmektedir. Bazı televizyon programlarında görsel ve işitsel olarak mehter takımlarının kullanılması, milli maçlarda 'tüyleri diken diken eden' mehter marşlarının hep bir ağızdan okunması, askeri 'operasyon başarılarının' mehter marşları ile kutlanması (Bora, 2018:230), resmi ya da gayrı-resmi açılışlarda ya da düğünlerde mehteran takımlarına özellikle yer verilen haberlerin artması, mehter müziğinin popülerleşmesinde medya payının yadsınamaz olduğunu göstermektedir.

Ayrıca 'iTunes, Spotify, Deezer, Muud, Tidal' vb. dijital müzik platformlarında mehter müziklerinin yer aldığı ve mehteran takımlarının çeşitli popüler müzik türlerini repertuarı dışında bırakmayacak biçimde ilişkilendiği görülmektedir. Sosyal medyada yaygınlık gösteren mehter müziklerinin metal ve rock coverları⁵ dikkat çekicidir. Tersine bir biçimde mehteran takımlarının popüler müzikleri düzenleyerek icra ettikleri de görülmektedir. Örneğin Kırşehir Belediyesi Mehteran Takımı, ölümünün 7. yılında 'Neşet Ertaş'ı anma programı düzenlemiş ve Neşet Ertaş türkülerini çalmışlardır.⁶ Benzer örnekler, Balıkesir ve Aydın özelinde ele alınan repertuvarda da yer almaktadır.

Yeni-Osmanlıcılık bağlamında ele aldığımız mehteran takımlarını, 'yalnızca' bu ideolojinin bir görünümü olarak ele almak, kolaycı bir genelleme olarak karşımızda durmaktadır. Çünkü Osmanlıyı anıştıran birçok kültürel pratik bulunmaktadır ve karmaşık bir hegemonya sürecinde görülmektedirler. Böylece anaakım muhalefet ya da iktidara hiç de yakın olmayan siyasi kesimler tarafından da, Osmanlı'ya dair görünümsergilenmektedir. Örneğin, 2013 yılında yaşanan 'Gezi Parkı Olayları'nda iktidarı protesto eden eylemlerde, gaz maskesi takılarak 'semazen gösterisi' yapılmış, böylece Osmanlı'ya dair bir simge, farklı ideolojilere 'eklemlenmiştir'. Bu ideolojiyi sahiplendiğini düşündüğümüz iktidar, kimi zaman karşıt tepkiler de verebilmektedir. Örneğin Kültür ve Turizm Bakanlığının Ortadoğu, Balkanlar ve Türk Cumhuriyetleri'nde 150 milyona yakın seyircisi olduğunu belirttiği, BBC'nin ise AKP tabanına hitap ettiğini öne sürdüğü Osmanlı Padişahı Kanuni Sultan Süleyman'ı ve

⁵ https://www.youtube.com/watch?v=B_ulbR6gil8.

⁶ <https://www.trthaber.com/haber/turkiye/neset-ertas-turkulerine-mehter-yorumu-432354.html>.

dönemini ele alan 'Muhteşem Yüzyıl' dizisi, AKP Genel Başkanı tarafınca olumsuz eleştiriler almış ve karşıt tepkiler ortaya çıkmıştır.⁷

Araştırmamızda mehter müziği üzerinden, yeni-Osmanlılık çerçevesinde özellikle iki mücadele türü göze çarpmaktadır. İlki, heterojen özellikler gösterdiği belirtilen yeni-Osmanlılık ideolojisinin kendi içinde gerçekleşirken, ikincisi ise yeni-Osmanlılık karşıtı bir mücadeleyi barındırmaktadır. Örneğin, Balıkesir'de mehteran takımının katıldığı bir programda, 'İslamcı' olduklarını ifade eden etkinlik yöneticisinin, içinde 'Tükçülük' barındıran marşların çalınmamasını takımdan istemesi, bu ideolojinin kendi içinde de bir hegemonya mücadelesinde olduğunu göstermektedir (Görüşme Kişisi 4, 18.12.2017, Görüşme: Balıkesir). Yeni-Osmanlılığın kendi içindeki bu mücadelesi, AKP ve Milliyetçi Hareket Partisi'nin (MHP) gerilimli ittifakından da okunabilmektedir. Son yıllarda simbiyotik bir ilişki içerisinde ittifak kurmalarına rağmen bu iki partinin, zaman zaman milliyetçilik ya da muhafazakârlığın ağır basmasıyla gerilebildiği gözlemlenmektedir. Mehteran takımlarının ise, müzisyen stratejileri geliştirerek buna benzer gerilimlerin üstesinden geldiği görülmektedir. Örneğin iktidar partisi lideri için bir mehteran takımınca bestelenen 'Bir Osmanlı Evladı...' marşının birçok mehteran takımının repertuvarına girdiği görülse de, ittifak ortağı MHP ile ilgili gerçekleşen faaliyetlerde çalınmamakla beraber, yalnızca AKP'nin faaliyetlerinde çalınmaktadır. Balıkesir'de, kendi deyimleriyle artık 'insan sarrafı' olduklarını belirten mehteran takımı üyeleri, çalışmanın üçüncü bölümünde yer verilen standartlaşmış bir repertuvarla bu ayrımı sağlamaktadırlar. Mehteran takımları üzerinden yeni-Osmanlılık karşıtı mücadele ise, anaakım muhalefet olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) tarafından gerçekleştirilmektedir. Özellikle repertuvar üzerinden karşı-hegemonik mücadelelerin yaşandığı gözlemlenmektedir.

Weber'e (2002:73) göre "bir toplumsal münasebette tarafların davranışı, diğer tarafın muhalefeti ve direncine rağmen kendi iradelerini hakim kılmaya yönelmişse o toplumsal münasebete 'mücadele' denir." Mücadele ise hegemonya kavramı çerçevesinde rıza ve direnme ile gerçekleşmektedir. Bu kavram ile anlamaya çalıştığımız ve aynı zamanda çalışmamızın dikkat çekici bir başka örneği, 'Aydın

⁷ https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/11/121126_magnificent_century.

Büyükşehir Belediyesi (ABB) Kadın Mehteran Takımı'dır. CHP'li bir belediye çatısı altında kurulan ve yalnızca kadınlardan oluşturulan mehteran takımının, yeni-Osmanlıcılık karşıtı bir mücadele içerisinde yer aldığı görülmektedir.

Günümüzde benimsendiğini öne sürdüğümüz yeni-Osmanlıcılık ideolojisi ile beraber, artık popülerleşmiş bir müziksel pratik, bir sembol olarak karşımızda duran mehteran takımlarına, muhalefetin de eklemlendiği görülmektedir. Muhalefetin bunun gibi esneme/yumuşama göstererek karşı-hegemonik bir hamle ile iktidardan araç devşirmesi, farklı alanlarda da karşımıza çıkmaktadır. Örneğin 2008 yılında CHP İstanbul İl Başkanlığı yürüten Gürsel Tekin, bu dönemde muhafazakâr kesimden de partiye üyelik alımları başlatmış, CHP Genel Başkanı Deniz Baykal tarafından ise, üye olanlara parti rozeti takılmıştır. Bu olay, parti içinden birçok eleştiri alırken, iktidar tarafından 'güzel gelişme'⁸ olarak kaydedilmiştir. Buradan hareketle, iktidarın kendi görüşlerini, değerlerini, "en azından tümüyle reddetmemelerini sağlayacak biçimde" (Bourse ve Yücel, 2017:89-90) yaydığı sonucuna ulaşmak da mümkündür. Güller'in (2019:18) aktardığına göre, Gramsci'nin egemen sınıfa ait egemen ideolojinin, 'diğer sınıflara yayılması' anlamında kullandığı hegemonya kavramı, bu çalışmamızda, Osmanlı kültürel mirası olarak kabul edilen mehter müziğinin günlük yaşamdan başlayarak her alanına sirayet etmesi anlamı taşımaktadır.

Muhalefet çatısı altında kurulan bu müziksel pratikteki değişim, ideolojik prosedürlerin yerine getirilmemesi ya da esnemesi/gevşemesiyle bu alanda bir hegemonya mücadelesi verildiği anlamı taşımaktadır. Başka bir ifadeyle, mehter müziğini birebir yeniden üretmek yerine, kendi ideolojisi doğrultusunda bu pratiğe eklemlenmiştir.

Kadın mehteran takımı üzerinden gerçekleşen bu hegemonya mücadelesi, müziksel ve müzik dışı unsurlar olmak üzere iki farklı ekseninde gerçekleşmektedir. Müziksel kısmını özellikle repertuvar oluşturmaktadır. Yeni-Osmanlıcılık ideolojisini daha görünür kılabilecek bir repertuvar yerine, Cumhuriyet'in resmi ideolojisini

⁸ <http://www.radikal.com.tr/politika/chpde-kara-carsafli-kadinlar-uye-yapilince-baslayan-tartisma-dinmiyor-909390/>

yansıtan, özellikle 2017 referandum süreciyle daha popüler hale gelen ve iktidarın karşısında adeta simgeleşen İzmir Marşı vb. gibi görüşme kişilerinin deyimiyle 'Atatürkçü', yanı sıra alternatif marşlar çalınmaktadır. Mücadelenin müzik dışı unsurları ise, giyim kuşam kodlarının değişimi ve toplumsal cinsiyet bağlamında gerçekleşmektedir. Örneğin Aydın'da Doğu kısmı/muhafazakâr kesim- Batı kısmı/Atatürkçü kesim olarak, ifade edilen ağırlıklı iki farklı görüş ayrımının olduğu belirtilmektedir. ABB Kadın Mehteran Takımı, bu iki farklı bölgede gerçekleştirdiği faaliyetlerde, hitap ettiği kesime göre iki farklı kıyafet kullanmaktadır. Bunlar mehterin 'geleneksel' kıyafetleri (cübbe, şalvar, yemeni, kavuk vs...) ve mehteran takımlarının tarihinde görülmeyen 'modern' kıyafetlerden (takım elbise) oluşmaktadır (Görüşme Kişileri 5 ve 6 , 26.10.2018, Görüşme: Aydın). Böylece kadın mehteran takımının partilerinin ana düsturunu oluşturan 'cumhuriyetçi' politikaları, eklemlendikleri mehteran takımı ile sunmaya çalıştıkları görülmektedir. Böylece Gramsci'nin belirttiği gibi güç ilişkilerini içeren "hareket halindeki eşdenge" (Aktaran Erol, 2002:61) olan hegemonya, birbirinden farklı izlerkitleye ulaşmak isteyen kadın mehteran takımınca kazanılmaya çalışılmaktadır.

Aydın Büyükşehir Belediye Konservatuvarı bünyesinde, yalnızca kadınlardan oluşturulan bu mehteran takımı, kendisi de bir kadın olan Aydın Büyükşehir Belediye Başkanı Özlem Çerçioğlu'nun, 'kadınlar her işi başarır' fikriyle ortaya çıkarılmıştır. Belediye çatısı altında genellikle erkeklerin çalıştığı görülen çeşitli meslek alanlarında, kadınlara da yeni görevler tahsis edilerek özel bir önem verildiği görülmektedir. Kadın mehteran takımı ise, kimi zaman olumsuz tepkilerle karşılaşsa da, kurulduğu tarihten bu yana, faaliyetlerini sürdürmeye devam etmektedir. Sosyal medyada yayımladıkları görsel-işitsel videolara yapılan yorumlar ve alanda yaptığımız kurgusuz görüşmeler, bu tepkileri görünür kılmaktadır. Örneğin Aydın Eğrikavak'ta izlerkitle ile yapılan görüşmelerde ilk defa kadın mehter gördüğünü söyleyen seyirci "...kadın eğlencesi gibi..." yorumunda bulunmuştur, 'Youtube' kanalında yayımlanmış bir videonun yorumlarında ise, ...atalarının küçük düşürüldüğünden, kadın sesinin İslam dinine göre günah olmasına... kadar birçok söylem yer almaktadır. Ortodoks İslam'a göre fikir birliğini yansıtan bir yaklaşım; müzik pratikleri içerisinde 'kadın sesinin hala bir tabu'

olduğu yönündedir (Erol, 2018:60-76). Buna göre iktidar seçmen kitlesinin çoğunluğunu oluşturan, iktidarın oluşturmaya çalıştığı kolektif kimliğin 'en üstünde' (Yaşlı, 2017) yer alan bu kesim için de, kadınların müziksel pratikler içerisindeki rolleri problemli gözükmemektedir. Karaca'ya (2015:100-101) göre iktidarın "kadınlara üç çocuk doğurma çağrısından kürtaj yasaklarına, hamile kadınların sokağa çıkmaması" gerektiğine uzanan kimi tartışılan söylemleri ortadadır. İktidarın bu perspektifi göz önünde bulundurulduğunda muhalefetin, mehter müziğini toplumsal cinsiyet bağlamında da bir 'direnme' alanı olarak kullandığı söylenebilir. Örneğin mehter geleneği içerisinde İslami bir yeri olduğu söylenebilecek 'gülbank' (dua), "başları açık, makyajlı..." görünümüleriyle gelebilecek tepkilere karşı okunmamaktadır (Görüşme Kişileri 5 ve 6 , 26.10.2018, Görüşme: Aydın). Türkiye'de ABB Kadın Mehteran Takımı öncesinde ilk kadın mehteran takımının Karabük Üniversitesi bünyesinde 2009 yılında 50 kişilik kadroyla kurulduğu görülürken, ilk gösterilerini 8 Mart 2010 Dünya Kadınlar Günü'nde gerçekleştirmiş olmaları⁹, bunun yanı sıra halihazırda geleneğine zıt biçimde kadınlardan oluşturulmaları, 'kadın hareketi' olarak görülebilecek bir durumdur. Ancak bu çalışma, 'toplumsal cinsiyet bağlamında' ayrıca ele alınması gereken geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu nedenle çalışmanın sınırlandırılabilmesi için bu bağlama pek az yer verilecektir.

Çalışmanın birinci bölümünde, 'hegemonya' kavramı ile yeni-Osmanlılık kavramının yer aldığı kuramsal çerçeve çizilmiştir. Böylece muhafazakâr partilerin 'alternatif bir milli kimlik' üzerinden benimsedikleri bu ideolojinin, tarihsel arka planı ve günümüz iktidarına hangi yollarla miras kaldığı daha açık görülmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise, 'mehteran takımları' yer almaktadır. Mehterhanenin tarihçesi ile başlayan bu bölümde, Hobsbawm'ın (2006) 'geleneğin icadı' kavramıyla mehter takımlarının günümüzün ihtiyaç ve özlemlerine cevap vererek, nasıl bir ifade aracına dönüştüğü ele alınmaktadır. Ayrıca bu bölümde yer alan 'Yeniçeriler ve Bektaşilik' kısmı, mehterhanenin 'Batılılaşma ve Yeniçeriliğin sonlandırılması' ile ortadan nasıl kaldırıldığına ve böylece Bektaşî geleneğinden beslenmesine rağmen, günümüzde mehter müziğinin Sünni kesim tarafından nasıl 'temellük' edildiğine dair

⁹ <http://www.karabukpostasi.com/kadin-mehteran-takimi-sayisi-ikiye-cikti.html>

farklı bir perspektif de sunmaktadır. Türk Standartları Enstitüsünce yayımlanan 'Mehteran Takımı Genel Kurallar'ının da yer aldığı bölümde, tarihinde ilk kez bir müziksel pratiğe getirilen standartlar ele alınmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde yeni-Osmanlıcılık ve hegemonya bağlamında mehteran takımlarına genel bir bakış ve Balıkesir'de gerçekleştirilen alan çalışmaları ile görüşmeler üzerinden örnekler yer almaktadır.

Dördüncü bölümde, 'Aydın Büyükşehir Belediyesi Kadın Mehteran Takımı örnek olayı' ele alınmaktadır. Anaakım muhalefet partili belediye tarafından kurulan Kadın mehter takımının, iktidarcı benimsenen mehter müziği üzerinden gösterdiği çeşitli direniş alanları yer almaktadır. Hegemonya kavramıyla açıklanmaya çalışılan bu mücadelenin, mehteran takımı üzerinden hangi müziksel ve müzik dışı unsurlarla gerçekleştiği tartışılmaktadır.

Çalışmanın 'sonuç' bölümünde ise, yapılan araştırmaların değerlendirilmesine yer verilmektedir.

1. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Hegemonya

İlk kullanımı Antik Yunan'a dayanan 'hegemonia' kavramı; "Bir birey, toplumsal grup ya da devletin başka kimseler ya da devletler üzerinde uyguladığı yönlendirici üstünlük", 'hegemon' ise bu üstünlükteki özneyi işaret etmekte kullanılmaktadır (Yetiş, 2018:87). Erol'a (2002:61) göre, Yunanca kullanımında basitçe 'önderlik' anlamına gelen bu kavram, "Bir toplumda egemen olan grupların erkini doğal ve meşru gösteren ve toplumsal grupların geçici bağılaşıklıklarına dayanan bir oydaşma durumudur". Kavram, "toplumsal sınıflar ya da gruplar arasındaki kendiliğinden rızaya dayalı ideolojik üstünlük, denetim ve yönlendirme ilişkilerini" ifade etmektedir. Buna göre temel sınıfların diğer sınıflar karşısındaki ahlaki ve entelektüel önderliği, siyasal iktidar pratiklerinin baskı ve zor olmadan gerçekleşmesini, yani rızaya dayalı olmasını sağlamaktadır (Yetiş, 2018:87). Kavram, 19.yy. sonlarından itibaren Rusya'da Çarlık yönetimine karşı mücadele eden sosyalist akımlarca kullanılarak yeni bir anlam kazanmıştır. Plehanov, Akselrod, Lenin, Troçki gibi Rus devrimcileri, Çarlık rejimine karşı yürütülen mücadelenin stratejik yönelimini nitelemek amacıyla bu kavrama başvurmuşlardır. Buna göre hegemonya, rejime karşı bir arada olan "toplumsal sınıflar, gruplar ve eğilimler arasındaki ittifak içerisinde işçi sınıfının yönlendiriciliğini" ifade etmektedir. Rusya'da ezilen bu kesimin birleşerek demokratik devrimin yönetici (hegemonik) gücüne dönüşeceği öngörülmüştür (Yetiş, 2018:87,88).

Sıklıkla başvurulanan hegemonya kavramının ana düşünürü, İtalyan Marksist kuramcı Antonio Gramsci'dir. Eserlerini 1920'lerde ve 1930'larda yazmış, Mussolini yönetimince hapse atılmış, 1937'de ise ölmüştür. Kapitalist Batı ülkelerde egemen sınıfın üstünlüğünü nasıl koruduğuna dair çalışmalar yapan Gramsci, kavramı eserleriyle kuramsal bir bağlama yerleştirmiştir. Ölümünün ardından uzun yıllar adı literatüre yansımamış, ancak 1960'larda ve 1970'lerde eserlerinin İngilizceye çevrilmesiyle dolaşıma çıkmıştır (McGregor,1990:66). Türkiye'de ise, 1980'lerin

ortalarında oluşan sol-liberal akımların referans göstermesiyle birlikte takip edilmeye başlanmıştır (Dural, 2012:310).

'Halkın egemenliğe rıza göstermesi'ni sorgulayan Gramsci'nin, hegemonya kavramına ulaşma yolunu Bourse ve Yücel (2017: 85, 86), Marx ve Engels'in 'Komünist Parti Manifestosu'ndan yola çıkarak açıklamaktadır. Manifesto'da "endüstrileşmiş ülkelerin emekçilerinin bir devrimle kapitalizmi yıkacakları", "endüstriyel kapitalizmin gelişiminin çok büyük bir işçi sınıfı yaratacağı ve dönemsel ekonomik dar boğazlara" sebep olacağı ifade edilmektedir. Bunun sonucunda yaşanan ekonomik krizlerle birlikte, bu sınıfların ve kurumların sosyalizm temelinde komünist bir topluma dönüşeceği öngörülmektedir. Ancak 1910 ve 1920'li yıllarda 'devrimci süreçlerin' başarısız olmasıyla Gramsci, hapisanede olduğu 1920'lerin sonunda bu başarısızlık sürecini hegemonya kavramıyla anlamaya çalışmıştır.

Çoğunluğun 'rızasını' elde etmekle sağlanacak olan hegemonya, Gramsci'ye göre "...okul, kültürel ve bilimsel kurumlar aracılığıyla" yayılmasıyla beraber, aynı zamanda "siyasal partiler, sendikalar, ticaret odaları ve başka örgütlerle, özellikle de kitle iletişim sistemleriyle" uygulanmakta ve yayılmaktadır (Bourse ve Yücel, 2017:87). Gramsci'ye göre;

"...egemenlik altındakiler, egemenlerin dünya görüşünü benimseyip 'kendiliğindenmiş' gibi kabul ederler. Bunun sonucunda, emekçiler, kolektif gereksinimlerini gerçekten karşılayacak bir devrimin gerçekleşmesi için çabalamak yerine, bir 'kişisel rekabet ve başarı' toplumsal tasarısını benimserler ya da Gramsci'nin belirttiği gibi, burjuva şeflerinin arkasında yer alırlar. Burjuva iktidarının gücü, yalnızca proletaryaya şiddet yoluyla boyun eğdirmesinde değil, emekçilerin kitle kültürü temsillerinin üzerindeki etkisindedir" (Bourse ve Yücel, 2017:87).

Böylece Gramsci hegemonya kavramını, egemen sınıfa ait egemen ideolojinin diğer sınıflara yayılması anlamında kullanmaktadır ve bu anlamda hegemonya, ekonomiden çok, ideoloji ve kültürün ön planda olduğu bir yapı olarak kabul edilmektedir (Güller, 2019:18). Ancak Gramsci, egemen sınıfın 'madun sınıflara' hiçbir zaman bütünüyle ideolojisini empoze edemeyeceğini belirtmektedir. Çünkü dinamik gerçeklikler olan bu sınıflar, tamamen edilgen ve dışarıdan koşullanmış değildir.

(Bourse ve Yücel, 2017:91). Dolayısıyla hegemonik güç, egemen çoğunluğun onayını gerektirdiği için, 'sınıf fraksiyonlarının' aynı ittifakı tarafından sürekli elde bulundurulamaz. Böylece belirli bir sınıfın sürekli yönetiminde değildir. Hegemonya kazanılır, yeniden üretilir ve korunur. Yani "hareket halindeki eşdenge"dir (Erol, 2002:61).

Hall'a (1985:12) göre, Gramsci tarafından sınıflar arası ilişkileri anlamak için ortaya atılan bu kavram, "kendiliğinden oluşan rızanın (*consent*) örgütlenmesini" içermektedir. Yetiş (2018:90), Gramsci'nin kavramsal modelinde hegemonyanın, egemen sınıfa özgü dünya görüşünün toplumda yarattığı etkinin büyüklüğüne ve bu sürecin ideolojik yansımalarının üç alanda ayrıştırılmasına işaret etmektedir; felsefe, ortak duyu ve folklor. Felsefe, dünya görüşleri bağlamında anlam kazanan ideolojinin oluşturulduğu düzeydir. Hegemonyanın temelini oluşturan ortak duyu, kitlelerin psikolojisini ve algılama düzeyini yansıtmaktadır. En önemli özelliği eleştirel olmaması ve kitlelerin 'kendiliğinden felsefesi'ni yaşam pratiklerinde uygulamasıdır. Yani hegemonik işleyişin ardından egemenlik altında bulunanların, egemen ideolojiyi benimseyerek, kendi düşünceleriymişcesine kabul etmeye başlamalarıdır. Folklor ise, "toplumsal formasyonun tarihsel birikiminden güncelliğe aktarılan dağınık ve bağlantısız kültürel gelenekler, düşünceler ve pratikler toplamıdır".

McGregor'ın (1990:67) 'organize edici bir prensip' ya da 'dünya görüşü' olarak tanımladığı bu kavramda görüş, ideolojik kontrol ve toplumsallaştırma faaliyetleri sayesinde günlük hayatın her alanına nüfuz etmektedir. Böylece 'egemen görüş', geniş kitleler tarafından benimsenip oйдаşma sağlanıncaya kadar topluma şırınga edilmektedir. Egemen güçler, bu sayede kendi güç ve statülerini korumaya, kendi görüşlerini, kültürlerini ve ahlak değerlerini topluma mal etmeye çalışmaktadırlar. Bunun sonucunda ise doğrudan baskı/zor kullanmadan egemenlik kurmaya çalışmak, "hükmedilenlerin rızasıyla hükmedenlerin egemenliği" sonucuyla iktidarın elindeki önemli bir silaha dönüşmektedir. Diğer bir deyişle egemen güçlerin otorite kaynağı 'rıza'dır. Rızayı sağlayan süreçleri çözümleyen Gramsci, hegemonik aygıtların işleyişiyle baskın ideolojinin 'geçerli' ve 'doğal' olarak kabul edildiğini, dolayısıyla da ideoloji olarak görülmediğini, bunun kültürün 'ortak duyusunun' bir parçası olduğu

sonucuna varmaktadır (Erol, 2002: 61). Buradaki 'ortak duyu', egemen sınıf ideolojisinin yaygınlaşması ve kendiliğinden rıza gösterilerek kabul edilmeye başlanmasıdır. Peki ideoloji nedir? Çalışmamız içerisinde sıklıkla başvurduğumuz bu kavrama kısaca değinmemiz yararlı olacaktır.

İdeoloji, en geniş anlamıyla "Toplumda kontrol ve mücadele ile ilgili fikir kümeleridir. İdeoloji denildiğinde, değerler, kavramlar, düşünceler ve sembol sistemlerinden geçerek düzeni meşrulaştırmak için egemen yapıların nasıl çalıştığı akla gelir" (Erdoğan ve Alemdar, 2005:237). Williams'a (1990:49) göre 18.yy sonlarında Fransız filozofu Destutt de Tracy tarafından ortaya atılan bu terim, felsefi olarak 'düşüncelerin bilimi' anlamını karşılama amaçlanmıştır. Marksist düşüncede de önemli bir yere sahip kavramın çok sık rastlanan üç anlamı şu şekildedir:

- "a. Belirli bir sınıf ya da gruba özgü inançlar dizgesi;
- b. Gerçek ya da bilimsel bilginin karşıtı olan düşsel inanç-yanlış düşünceler ya da yanlış bilinç dizgeleri;
- c. Anlam ve düşünce üretiminin genel süreci" (Williams, 1990:48).

Başbuğ da (2013:28) ideolojinin genel hatlarıyla üç türlü kavramsallaştırılabileceğini ifade etmektedir. Birincisinde "Herhangi bir doğruluk veya yanlışlık içermeyen ve bireylerin dünyayı algılayışlarında bir pencere işlevi gören fikirler ve kavramlar bütünü"dür. İkincisi, "Boyunduruk altına alınanları sisteme itaat etmeye zorlamada kullanılan ve onlarda 'yanlış bilinç' yaratan egemen sınıfın yaydığı yarı-doğru argümanları da içerebilecek fikirler, söylemler ve eylemler bütünü"dür. Bu tanım, Williams'ın (1990:48) yukarıda da aktarılan negatif Marksist tanımlamalarıyla benzerlik taşımaktadır. Üçüncü tanım ise, "ezilenleri bir araya getirebilecek ve onlara kolektif hareket kabiliyeti kazandırabilecek hegemonya karşıtı bir fikir sistemi" olarak ifade edilmektedir. Son tanım, ideolojiye pozitif bir anlam yüklemekle beraber, çalışmamızda başvuru olan Gramsci'nin de ideolojiye bu perspektiften yaklaştığı söylenebilir. Heywood'a (2013:26) göre Marksizm dışında bir ideoloji kavramsallaştırılması, ilk kez Alman Sosyolog Karl Mannheim tarafından yapılmıştır. Marx'ın yaptığı olumsuz anlamlarından kurtarmaya çalışmış ve "belirli bir sosyal düzeni

savunmaya hizmet eden düşünce sistemleri ve bu düzendeki baskın ya da yönetici grubun çıkarlarının kabaca ifadesi" olarak tanımlamıştır.

'Egemen İdeoloji-Hegemonya' ilişkisi bağlamında Gramsci ile Marx'ın olumsuzlanan 'yanlış bilinç' düşüncesinin ötesine geçen bu kavram, Parlak'ın (2005:34-35) ifadeleriyle;

"...toplumsal sistemin çatışmalı yapısını bir arada tutan ve temelde toplumsal sistemin kendini yeniden üretmesini sağlayan 'egemen ideoloji' olarak ele alınmaya ve 'toplumsal yeniden üretim sürecinin bütünüyle kontrol edilebilmesini sağlayacak bir kavram' olarak hegemonya (toplumsal iktidar) kavramı ile birlikte kullanılmaya başlanmıştır."

Kapitalizmde egemen ideoloji ise, "egemen sınıfın hegemonyasını inşa etmesini ve böylece üretim ilişkilerinin yeniden üretimini mümkün kılan ideolojidir" (Örnek, 2016:191). Egemen sınıfın, ideolojisini, böylece egemenliğini sürdürebilmesi için hegemonya mücadelesini kazanması gereklidir. Bir sınıfın yönetici durumuna gelmesi için, kendisinin toplumun gelişimini gerçekleştirecek en yetkin sınıf olduğunu diğer sınıflara inandırması gereklidir. İktidar kendi görüşlerini, değerlerini, "en azından tümüyle reddetmemelerini sağlayacak biçimde yaymalıdır." Yani bir toplumsal sınıfı kendi gibi düşünmeye zorlamak yerine, 'ikna' etmesi gereklidir. Ancak bununla beraber egemenlik sağlamak için baskı araçları devreye girebilmektedir. Baskı araçları ise ordu, polis, hapisane gibi yapılardan oluşmaktadır (Bourse ve Yücel, 2017:89-90). Bu yapılar, yasalar yoluyla işlevselleşmektedir. Bu da egemen ideoloji ve resmi ideoloji ilişkisini ortaya koymaktadır. Egemen ideolojinin yokluğunda ya da krizi durumunda, resmi ideolojinin katı söylemi devreye girebilirken, bu katı söylemi esneten ve uyumu sağlayan egemen ideolojidir (Örnek, 2016: 192). Böylece resmi ideolojilerden, devlet yönetimini meşrulaştırmak için yararlanıldığı görülmektedir. Örnek (2016:190), resmi ideolojiyi şu şekilde tanımlamaktadır:

"Kapitalist devlet koşullarında resmi ideoloji, modern devletin geçmişten bugüne kendi varlığını tarihsel bir izlekte anlamlandırmak, ulus-devlet bütünlüğünü gerekçelendirmek, vatandaşlar ile kurulan bağı temellendirmek, devlet aygıtının iç bütünlüğünü sağlamak ve tüm bunları yaparken ihtiyaç duyulan meşruiyeti türetmek üzere; ideolojik aygıtlar ve zor aygıtının

desteğiyle resmi metinler, söylevler, semboller ve pratikler yoluyla üretilen ideolojidir."

Eagleton (2015:17), ideolojinin tek ve yeterli bir tanımının yapılamadığını, sebebinin ise "kullanışlı ama birbiriyle bağdaşmaz nitelikte olan" birçok anlam zenginliğinin olduğunu ifade etmekte ve bu çeşitliliği göstermek için, günümüzde kullanılan ideoloji tanımlarını şu şekilde sıralamaktadır:

- "Toplumsal yaşamda anlam, gösterge ve değerlerin üretim süreci;
- Belirli bir toplumsal grup veya sınıfa ait fikirler kümesi;
- Bir egemen siyasi iktidarı meşrulaştırmaya yarayan fikirler;
- Bir egemen siyasi iktidarı meşrulaştırmaya hizmet eden yanlış fikirler;
- Sistematik şekilde çarpıtılan iletişim;
- Özneye belirli bir konum sunan şey;
- Toplumsal çıkarlar tarafından güdülenen düşünme biçimleri;
- Özdeşlik düşüncesi;
- Toplumsal olarak zorunlu yanılsama;
- Söylem ve iktidar konjonktürü;
- Bilinçli toplumsal aktörlerin kendi dünyalarına anlam verdikleri ortam [medium];
- Eylem amaçlı inançlar kümesi;
- Dilsel ve olgusal gerçekliğin birbirine karıştırılması;
- Anlamsal [semiotic] kapanım;
- İçinde bireylerin, toplumsal yapıyla olan ilişkilerini yaşadıkları vazgeçilmez ortam;
- Toplumsal yaşamın doğal gerçekliğe dönüştürüldüğü süreç."

Heywood'a (2013:25) göre Marksist ideoloji teorisini en ileriye taşıyan kişi Gramsci'dir. Ona göre kapitalist sistemi ayakta tutan şey, bu sınıfın ideolojilerinin hegemonyasıdır. İdeolojinin "sanatta, edebiyatta, eğitim sisteminde, kitle iletişiminde, günlük dilde ve popüler kültürde, kısaca tüm toplumsal düzeylerde" yer aldığına dikkat çekmekte ve burjuva hegemonyasına ancak 'siyasi ve entelektüel' alanda karşı konulabileceğine işaret etmektedir.

Kültürü ön planda tutan Gramsci'ye göre egemen kesim, egemenliğini pekiştirmek için karşı tarafın, yani bağımlı kesimin kültürünü tamamen ortadan kaldırma gayretinde değildir. Bunun yerine egemen kesim, karşı tarafın kültürü içinde kendi kültürüne yer bulma çabası içine girmekte, yani ona eklemelenmeye çalışmaktadır. Böylece mücadele bu eklemelenme alanı içerisinde ve hegemonik bir ilişki ortamında

sürdürülmektedir. Bu ilişki sonunda bir kültürel kesim, karşıt kültür içerisinde ne ölçüde girebilirse, egemenliğini de aynı ölçüde koruyabilmektedir. Gramsci'ye göre bu eklemlenme süreci sonundaki kültürel durum iki sınıfın kültürüyle de tam bir özdeşlik göstermemektedir. Sonuçta ise, eklemlenme sürecine katılımda en fazla başarılı olan kesim, diğer sınıf üzerinde hegemonik üstünlük elde etmiş olmaktadır (Güngör, 1999: 13). Ancak hakim hegemonya, aşağıdan gelebilecek 'meydan okumalara' açıktır. Bunlar, egemen kesimi konumundan etmeyecek olsa da 'otorite krizleri' yaratabilmektedir. Böylece bu güce sahip 'kültürel formlar' ve içine gömülü olduğu gündelik hayat alanları, hegemonik mücadele ile 'rıza ve direnme' alanlarının da görüldüğü yer halini almaktadır (Çerezcioğlu, 2019:13).

Eklemlenme ise, bir bağlantı ya da zincirleme ilişkiye işaret etmektedir. Stuart Hall'a göre bu terim;

"...bir hayat kanunu ya da hayatın gerçeği olarak her durumda zorunlu bir şekilde verili olmayan, fakat ortaya çıkması için özgül varoluş koşulları gerektiren, pozitif olarak özel süreçlerce sürdürülmesi gereken, 'ebedi' olmayan ve sürekli yenilenmek isteyen, kimi durumlarda ortadan kalkabilen ya da alaşağı edilebilen, eski bağları çözen ve yerine yeni bağlantıların -yeniden eklemlenmelerin- ortaya çıkmasına yol açan bir bağlantı ya da zincirleme ilişkisidir" (Aktaran Ergun, 2015: 1448).

Yani eklemlenme süreci, iki sınıfın karşılıklı olarak birbirlerinin kültürleri içine girmeye çalışmasıdır. Amaç birbirlerinin kültürü ve alışkanlıklarını yok etmek, aynılaştırmak değil, farklılık ekseninde kendi içine almaktır. Kısacası bir sınıfa özgü olanın başka sınıflarca da benimsenip kullanılmasıdır. Bu süreç, hegemonik ilişkilerle gelişmekte ve rıza üretim kabiliyetine dayanmaktadır.

Bora'ya (2018:16,17) göre yönetilenlerin, alttakilerin, ezilenlerin de bir kısmının rızasını kazanmayı başaran iktidar, hegemonik iktidardır. Ancak hegemonyanın unutulmaması gereken bir cephesi daha bulunmaktadır. Rıza üretim kabiliyetini gerçekleştirirken, aynı zamanda "hasımlarını kendi gündemine tabi kılması" ve "kendine benzetmesi"dir. Yani karşıt kültürü, kendi 'anti'lerine indirgeyerek bu şekilde direnme noktalarının da azalmasını sağlamaktadır. Böylece yönetilen sınıf, yöneten sınıfın 'istediğine' dönüşmeye de başlamaktadır.

Kimi ifade kültürü pratiklerinde rıza ve direnme noktaları bulunmaktadır. Müzik de bunlardan biridir ve üretim ya da tüketim yakasında bulunan insanlar için de bu noktalar geçerlidir.

1.2. Yeni-Osmanlılık

Birçok akımın önüne getirilerek farklı bir perspektif kazandırma ya da eski düşünceyi günümüze uyarlamayı içeren 'yeni' (*neo*) eki, yeni-Osmanlılık kavramında da karşımıza çıkmaktadır. 1980'lerden itibaren karşımıza çıkan bu kavramla özellikle günümüz iktidarı dönemine odaklanılacaktır. Ancak bu dönemin tezahürüne geçmeden önce, konuyu derinlemesine kavrayabilmemiz için henüz 'yeni' olarak anılmadığı Osmanlılık kavramının doğuşundan, günümüze kadar görünürlük kazandığı dönemlere değinmemiz, yararlı olacaktır.

Fransız İhtilali sonrasında ortaya çıkan milliyetçi akımlar, Osmanlı İmparatorluğu'nu da yoğun bir biçimde etkilemiştir. Böylece azınlıklar, bağımsızlıklarını kazanmak için merkezi otoriteye karşı ayaklanmaya başlamış ve imparatorluk dağılma sürecine girmiştir. Bu süreç sonucunda, devletin parçalanmasını önlemek maksadıyla çeşitli tutumlar geliştirilmiştir. Bunlardan bazıları, 3 Kasım 1839'da Mustafa Reşit Paşa tarafından okunan Hatt-ı Humayun (padişahın yazdığı emir) ile 'Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesidir. Tanzimat Fermanı ile ırk ve mezhep ayrılığının kaldırılması ve hukuksal eşitliğin sağlanması amacı güdülmüştür. Daha sonra ise 28 Şubat 1856'da, 'Islahat Fermanı' ile gayrimüslimlere Müslümanlarla eşit haklar verilmiş, bu konudaki siyasal ve sosyal düzenlemeler ise 1876 Kanun-i Esasi (anayasa) ile hukuksal bir boyuta geçirilmiştir (Uçar, 2018:81). Bu kapsamda Tanzimat dönemi sonrasında Osmanlı seçkinlerince, 'Genç Osmanlılar Cemiyeti' adında bir örgüt kurulmuştur. Bu cemiyet etrafındaki seçkinler, devlet içinde yaşayan bütün milletleri dil, din, ırk farkı gözetmeksizin herkesin eşit haklara sahip olmasını öneren 'Osmanlılık' düşüncesi etrafında toplamayı hedeflemişlerdir. Bu politika ise, Osmanlı'da var olan, çeşitli dinî ve etnik toplulukları (din ve mezhep aidiyeti) organize eden, 'millet sisteminin' yerine, yeni bir kimlik oluşumuna işaret etmektedir. Böylece Osmanlı olmak, belli bir zümreyi işaret etmekten çıkarak tüm vatandaşların

paylaşımında, ortak bir aidiyet ve mensubiyet duygusunu ifade etmektedir. Bu düşünce ile yeni kimliğin getirdiği aidiyet duygularını ise, "vergi, askerlik, savaşmak ve hanedana sadakat" gibi yaşamın güncel pratikleri oluştururken, Osmanlı İmparatorluğunun bütünlüğünü muhafaza etmeye çalışan bu akım, Osmanlıların müşterek vatanını ifade etmektedir (Karakaş,2013:6-7).

Akçura'ya (1976:19-20) göre Osmanlıcılık fikri, çok daha önce, II.Mahmut zamanında doğmuştur. Padişahın "Ben tebaamdaki din farkını ancak cami, havra ve kiliselerine *girdikleri* zaman görmek isterim..." sözlerini, Osmanlı milleti yaratma fikrinin ilk belirtileri olarak sunmaktadır. Bununla beraber II.Mahmut'la başlayan bu akım, en çok Ali ve Fuat Paşalar zamanında benimsenmiştir. Osmanlıcılık fikri, devlet içindeki tüm müslüman ve müslüman olmayan herkesi temsil ederek, Akçura'nın ifadesiyle "Amerikan milleti gibi" ülkeyle birleşmiş yeni bir milliyet yaratma fikridir. Bu fikri kültürel ve siyasal alanda yaygınlaştırmak adına gayret gösteren, Osmanlı seçkinlerinden oluşan Genç Osmanlılar ise, oluşturulmak istenen yeni kimliğin karşılık bularak kabul edilmesi için, sözgelimi Namık Kemal edebiyatta (Vatan Yahut Silistre), İbrahim Şinasi ise gazete yazılarında toplumda birliktelik oluşturacak 'ortak vatan, ortak geçmiş' gibi konuları bu dönemde vurgulamışlardır (Tokdoğan, 2018:52).

Osmanlı Devleti'ndeki siyaset tarzlarını "Üç Tarz-ı Siyaset" adlı yazısında açıklayan Akçura, belli başlı üç siyasi yoldan söz etmektedir. Birincisi "Osmanlı Hükümetine tâbi muhtelif milletleri temsil ederek ve birleştirerek bir Osmanlı milleti vücuda getirmek", ikincisi "Hilafet hakkının Osmanlı Devleti hükümdarlarında olmasından faydalanarak bütün İslamları söz konusu hükümetin idaresinde siyaseten birleştirerek" İslamcılığa dayanan bir devlet yapısı (Panislamizm) kurmak ile üçüncüsü ırka dayalı "Siyasi bir Türk milleti" meydana getirmek. Bu üç fikir akımı Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük olarak da adlandırılmaktadır (1976:19). Osmanlı milleti oluşturmanın, Osmanlı Devleti için yararlı olacağı kanısında olmakla beraber Akçura, böyle bir çabayı da olanaksız görmektedir. Halkların örgütlenip bir millet oluşturmasının, devletin kurucu ve yöneticisi Türkler'in eriyip, egemenliğin Arap çoğunluğa geçmesini ve toplulukların birbiriyle kaynaşmak istemeyeceğini

öngörmektedir. Bu yüzden "Osmanlı milleti meydana getirmekle uğraşmak, beyhude bir yorgunluktur..." (Akçura, 1976: 7, 31).

Bu öngörü gerçekleşmiş, Birinci Dünya Savaşı sırasındaki gelişmeler ve Özellikle Arap İsyanları Osmanlıcılık ve yanında İslamcılık düşüncelerinin gerçekleşmesine engel olmuştur. Savaşta Arapların İngilizlerle ve Ermenilerin Ruslarla yakınlaşması, Türkçü kanadın önem kazanmasına ve Osmanlı'nın Kafkasya ve Orta Asya üzerinde yoğunlaşarak Türkçülük politikalarının önem kazanmasına neden olmuştur (Çolak, 2015:425). Osmanlıcılık fikriyle yapılan yenilikler, gayrimüslimlerin Osmanlı'dan uzaklaşarak diğer güçlere yakınlaşmasına yol açmıştır. Bu açıdan Osmanlıcılık akımı, hedeflenen müslüman olmayan unsurların devlete bağlılığı noktasında başarısız olmuştur. Bu başarısızlık ta en başta okunan Hatt-ı Humayun'a gelen eleştirilerle kendini az çok belli etmiştir. Cami, tekke ve medreselerde yapılan yenilik karşıtı propagandalar, Karal'ın belirttiği üzere "...şariat elden gidiyor, Müslüman tebaa ve Hristiyan tebaa arasında eşitlik ne demek oluyor? Zaten devletin gerilemesi hep Hristiyan adetlerini kabul etmekten ileri gelmiyor mu? Mustafa Reşit Paşa kafirdir, kafirler tarafından satın alınmış bir haindir..." (2006:66) söylemleri, bu akımın başarısız olacağının da bir işaretidir. Çalen'e (2013:91) göre gayrimüslimlerin nazarında Osmanlı olmak, Türk ve İslam kelimelerinin muadiliyken, Osmanlıcılık ise bir asimilasyon aracıdır. Bu açıdan Osmanlıcılık akımı, sadece 'Müslüman, Osmanlı ve Türk' kelimelerini aynı anlamda algılayan, Müslüman Türk unsuru tarafından kabul edilmiştir.

Görüldüğü gibi Osmanlı Devleti'ndeki siyasi ve askeri gelişmeler, Osmanlıcılık akımının sona ermesine, yerine İslamcılık ve sonrasında da Türkçülük akımının benimsenmesine yol açmıştır. İslamcılık politikası özellikle II.Abdülhamit döneminde iç ve dış siyasette görülürken, daha sonrasında 1913'te tek başına iktidara gelen İttihad ve Terakki Partisi'nin, Türkçülüğü ve hatta Turancılığı benimsemeleriyle Osmanlıcılık fikri ortadan yavaş yavaş kaybolmuştur (Karaca, 1991:544-545). Ancak Osmanlıcılık akımının yaşanan gelişmelerle tamamen yok olduğunu söylemek mümkün değildir. Sonraki dönemlerde konu edineceğimiz gibi, özellikle kimlik üzerinden siyasi bir gereç olarak varlığını günümüze dek sürdürögelmiştir.

Milli Mücadele Dönemi'nde yaşanan askeri ve siyasi başarıların ardından Osmanlı İmparatorluğu'na son veren, saltanatın kaldırılmasını (1922) müteakiben Cumhuriyetin ilan edilmesi (1923) olmuştur. Cumhuriyet ile beraber 'ulus-devlet' temelinde ve 'Atatürk İnkılapları' doğrultusunda gerçekleşen gelişmeler, Osmanlı'dan tam anlamıyla kopuşa işaret etmektedir. Yaşlı'ya (2017:22) göre bu radikal kopuş, özellikle üretim ilişkileri ve zihniyet dünyası bağlamında gerçekleşmiştir. Böylece "feodalizmden kapitalizme, teokrasiden laikliğe ve monarşiden cumhuriyete" geçilen bir değişim sürecini kapsamaktadır. Cumhuriyet dönemindeki bu kopuş, özellikle Osmanlı'da izlenen İslamcılık ve Osmanlıcılık politikalarında görülürken, oluşturulmaya çalışılan milli kimlik ise, Türk Milliyetçiliği ve Batıcılık politikalarının takip edilmesi süreciyle gerçekleştirilmiştir.

Dönem iktidarının takip ettiği politikalar sonucu, 1924'te halifelik kaldırılmış, 1925'te ise tekke ve zaviyeler kapatılmıştır. 1928'de anayasa değiştirilerek, devletin dininin İslam olduğunu belirten maddenin kaldırılmasıyla da, İslamcılıktan uzaklaşmaya başlanmıştır. Batılılaştırıcı yenilikler kapsamında ise, 1925'te alaturka saatin yerine uluslararası saat kabul edilmesi ile, Osmanlı'nın 'hicri, mali ve rumi' takvimlerinin yerine de uluslararası 'miladi' takvim kabul edilmiştir. Yine aynı yıl erkeklerin giydiği fes yerine getirilen şapka kanunu, 1932'de Arapça ezanın Türkçe okutulması gibi birçok yenilik (Findley, 2012:252), Osmanlı'dan kopuşun ve yeni bir tarih yazımının göstergesi niteliğindedir.

Aynı yıllarda ulusal kimliğin oluşturulmasındaki önemli iki çalışma; 'Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi'dir. Türk Tarih Tezi'nde özellikle Osmanlı geçmişini bilinçlerden silmeye çalışarak; Türklerin Orta Asya geçmişi, uygarlık tarihi, etnik köken ve İslam öncesi dönem ile, Türk kimliğinin Batı kimliği ile sentezi vurgulanmaktadır. Güneş-Dil Teorisi ise, yeni kimliğin oluşumunda, Türk Tarih Tezi'ne benzer vurgularla Osmanlı etkisini azaltarak, 'öz Türkçe' yaratma çalışmalarıdır (Balkılıç, 2009: 29-47). Findley'e (2012:256) göre Kemalistler, kültür alanındaki yeniliklerle özellikle 'din'i, kamusal yaşamın dışında bırakmanın yanında, alfabe (Arap harfleri yerine Latin harflerinin kullanılması) ve dilde gerçekleşen köklü değişimlerle, "gelecek kuşakların Osmanlı kültürel mirasına erişimini engelleyecek" bir devrimi amaçlamışlardır.

Böylece, inkılapların uygulanmasında kullanılacak olan tüm bileşenler, yeni oluşturulacak milli kimliğin Osmanlı ve İslam geçmişi ile ilgili yolların kesin bir biçimde ayrılmasına işaret etmektedir.

Özellikle bu dönemde, milli kimliğin oluşturulması için harcanan çabanın, tabanda karşılık bulabilmesi adına çeşitli tutumlar gerçekleştirilmiştir. Bunlardan biri de halkevleridir. İttihat ve Terakki Cemiyeti döneminde, Türk milliyetçiliğini yaymak amacıyla kurulan Türk Ocakları, Cumhuriyet döneminde de bir süre varlığını sürdürmüş ve Cumhuriyet'in ideolojik paradigmasını yaymakta yetersiz kaldığı düşünülmüştür. Bu düşünceyle lağvedilerek yerine halkevleri adında, dönemin tek partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi tarafından düzenlenen ve denetlenen kurumlar meydana getirilmiştir. Bu kurumlar, bir yandan Cumhuriyet ideolojisini yaymaya çalışırken, bir yandan da, halk tabanını tanımak adına çalışmalar yapmışlardır (Balkılıç, 2009:52-57).

Cumhuriyet döneminde gerçekleştirilen bunlar gibi birçok çalışmaya rağmen, tamamen yok edilemediğini öncesinde de belirttiğimiz Osmanlıcılık ve neredeyse iç içe geçmiş olarak tanımlanabilecek İslamcılık düşüncesi, diğer taraftan kimi çevrelerce yaşatılmaya da devam etmiştir. Cumhuriyetin ilk dönemi boyunca İslami gelenekten gelen "Necip Fazıl Kısakürek, Münevver Ayaşlı, Samiha Ayverdi, Erol Güngör..." gibi isimler, Osmanlıcı bir anlatımla İslamcı kimliklerini ön plana çıkaran eserler meydana getirerek kültürel ve siyasal alanda varlık göstermişlerdir (Tokdoğan, 2018:57). Yahya Kemal'i de bu listeye katan Çetinsaya'ya (2003: 363-378) göre, Türk sağının çeşitli kesimlerinde 'Osmanlıcılık' izleri görülmektedir. Milliyetçi-muhafazakâr bir anlayışla, Osmanlı'yı Türk tarihinin zirvesi olarak gören ve yücelten Yahya Kemal'den etkilenen Nihat Sami Banarlı da Osmanlı tarihini yok sayıp kötüleyenlere karşı olmuştur. Bu isimlerin yanında, 'Kemalizmle hesaplaşmak' adına Osmanlı'yı ve hanedanı savunan Nihal Atsız'ın "Vahdettin" ve Necip Fazıl Kısakürek'in "II. Abdülhamit ve Vahdettin" savunuları da Osmanlıcılık izleri taşıyan örneklerdir. Bunlar, sonraki dönemlerde etkisini sürdüren, kültürel ve siyasi alanda faal olan isimlerdir.

Cumhuriyet ile başlayan Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) tek parti dönemi, 1946'da çok partili siyasal hayata geçişle sona ererken, 1950'de yapılan seçimlerde Demokrat Parti (DP) oyların %55,2'sini alarak iktidar olmuştur.

DP dönemine kadar, CHP tarafından İslamcı ve muhafazakâr çevrelerin baskı altına alınması ve kimliklerin homojenleştirilmeye çalışılması, "İkinci Dünya Savaşı ile artan hoşnutsuzluk, Toprak Mahsulleri vergisi, Varlık Vergisi, Milli Koruma Kanunu" (Keskin, 2012:111) gibi muhalefetin oluşmasını sağlayan birçok olumsuz unsur bir araya gelmiştir. DP, olumsuzlanan bu muhalif çevrenin adeta 'sesi' olmuş, "yeter! söz milletindir!" (Yaşlı, 2017:130) sloganıyla iktidara gelmiştir. Böylece CHP döneminin de sonuna gelinmiştir. DP'nin iktidar olduktan hemen sonra gerçekleştirdiği birtakım değişiklik ve yenilikler, Cumhuriyetin ilk yıllarına ait milli kimlik vurgusuna alternatif bir kimlik oluşturma yönündedir. Gerçekleştirilen icraatlarla Osmanlı'dan kopuşa bir tepki, Osmanlı'ya dair değerleri kısmen 'geri getirme' çabası görülmektedir.

Buna göre öncelikle Osmanlı'dan 'geri getirilenler' arasında ilk olarak Türkçe ezanın yeniden Arapça okunması yer almaktadır. 1945'te ise, "dili modernleştirilmiş anayasa metninin özgün haline getirilerek [Türkçe kelimeler yerine, yeniden Osmanlıca kelimeler] muhafazakârlara belli tavizler" verilmeye başlanmıştır (Findley, 2012:306). Ayrıca bu dönemde imam hatip okulları açılması, eğitimde din derslerinin programa dahil edilmesi, radyoda Kur'an okutulması da, muhafazakâr kesimi memnun eden diğer uygulamalardandır. 1953 yılının İstanbul'un fethinin 500. yıldönümüne denk gelmesiyle gerçekleştirilen 'fetih kutlamaları' ise, Osmanlı'ya dair değerlerin ihya edilmesine yeni bir eylem olarak örnek oluşturmaktadır (Nal, 2005:157-167). Ayrıca CHP'nin projesi olan Halkevlerinin kapatılarak hazineye devredilmesi ve köy enstitülerinin öğretmen okullarına dönüştürülmesi (Keskin, 2012:114) gibi birçok projenin sona erdirilmesi ya da dönüştürülmesi, DP tarafından geçmiş döneme yapılan bir karşı-devrim olarak nitelendirilmektedir.

DP'nin izlediği siyasetin, özellikle halkın muhafazakâr eğilimlerine cevap verecek şekilde gerçekleştiği görülmektedir. Özellikle günümüzde halen tartışılabilen laiklik konusunda DP'nin çeşitli karşıt söylem ve pratikleri bulunmaktadır. Laikliğin

anlamını "din ve vicdan hürriyetlerinin icaplarına..." (Şur,2015:168) göre belirleyen Demokrat Partisi lideri Adnan Menderes'in, az önce bahsedilen değişimlerin yanında, 1957 yılında seçim öncesi Adana'da yaptığı konuşmasında "İstanbul'u ikinci bir Mekke, Eyüp Sultan'ı da ikinci bir Kâbe" yapma konusunda İslamcı bir söylem içerisine girdiği de görülmektedir (Şur, 2015:170).

Cumhuriyet öncesi dönemde 'üst kimlik' oluşturma, vatandaşlık bağlarıyla biraradalık sağlamayı amaçlayan Osmanlıcılık politikası, Çetinsaya'ya göre Cumhuriyet dönemine genel olarak üç farklı grup ya da görüşe işaret etmektedir:

- "a) Osmanlı saltanatını veya hanedanını özleyenler, savunanlar ve geri getirmek isteyenler;
- b) Bağlı oldukları milliyetçi-muhafazakâr ideolojileri gereği "mazi" olarak Osmanlı geçmişini ve mirasını önemseyenler, yüceltenler ve bununla övünenler;
- c) Soğuk Savaş döneminin sona ermesinin ardından Türkiye'nin ve yakın çevresinin karşılaştığı iç ve dış sorunlara bir çözüm olarak, 'Osmanlı barışı' (Pax-Ottomana) ya da "neo/yeni-Osmanlılık" modelini öne sürenler" (2003:361).

Buna göre DP döneminin, muhafazakârlara verdiği tavizlerle ve Osmanlıcılıkla iç içe geçmeye başlayan İslamcı bir söylem ve eylem içinde bulunarak, yeni-Osmanlıcılık ideolojisine zemin hazırladığını söyleyebiliriz. Hatta bu ideolojinin ortaya çıkışını 1950'lere kadar götüren Cengiz Özakıncı, NATO'nun bu yıllarda Türkiye'ye verilen görevlerinin arasında Ortadoğu'yu yeniden Osmanlılaştırmak, Osmanlı'yı diriltmek olduğunu iddia etmektedir (2011:368). Buna karşın Yeni-Osmanlıcılığın ortaya çıkarak en fazla görünürlük kazandığı dönem ise eski Cumhurbaşkanı Turgut Özal dönemidir.

27 Mayıs 1960 darbesiyle ve Menderes'in idamıyla sona eren DP döneminden sonra, Tokdoğan'a (2018:61-63) göre Osmanlı geçmişine dayanan 'duygusal miras', merkez sağ partilerce sahiplenilmeye devam edilmektedir. Örneğin 1960'larda yükselen sol-komünist görüşlere karşı mücadele, Osmanlı-İslam düşüncesinin canlandırılmasıyla gerçekleştirilmektedir. Türk-İslam sentezinin benimsendiği bu dönemde doğan "Milli

Görüş Hareketi" ile de, İslamcı bir perspektiften sahiplenilen Osmanlıcılığın varlığı, daha sonraları ortaya atılacak alternatif milli kimlik vurgularının zeminini oluşturmaktadır.

1.2.1. 1980'li Yıllardan Bugüne Yeni-Osmanlıcılık

Yeni-Osmanlıcılık kavramı, Bayraklı'nın (2014:49-50) aktardığına göre ilk kez 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı için, Türkiye'nin irredantist¹⁰ bir yeni-Osmanlıcılık politikası izlediğini belirten Yunanistan tarafından kullanılmıştır. Daha sonra Özal döneminde asıl uygulama alanını bulan bu ideolojinin, özellikle kimlik tartışmalarında öne sürdüğü argüman ise, Türkiye'nin kendi tarihiyle, yani Osmanlı ile barışması gerektiği söylemi olmuştur. Bu bağlamda Çolak'a göre (2006:128) yeni-Osmanlıcılık, "Türkiye nüfusunun çok-kültürlü yapısı karşısında bazı muhafazakâr siyasetçi ve aydınların, Osmanlı geçmişini günümüz Türkiye'sinin kimlik ve siyasal birlik sorunu için bir model olarak yeniden tahayyül etmeye başlamalarıdır". Bu anlamda yeni-Osmanlıcılık, Turgut Özal'ın özellikle dış politikadaki uygulamaları ve Osmanlı ile barışık olan alternatif bir kimlik düşüncesiyle kendini bulmuştur. Turgut Özal ve onun desteklediği aydınlarca formüle edilmiş yeni-Osmanlıcılık, "geleneksel Osmanlı çoğulculuğu ile modern liberal çok-kültürcülüğün birleştirilmesini" ifade etmektedir. Amaç, Türk vatandaşlarını etnik-dinsel aidiyet temelinde kapsayacak bir üst kimlik oluşturmaktır (Çolak, 2010: 97-98).

Böylece yeni-Osmanlıcılık, Türk siyasal hayatına özellikle Özal döneminde "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne Türk Dünyası" ve "21. yüzyıl Türk Yüzyılı olacak" gibi sloganlarla girmiş bir kavramdır (Bayraklı, 2014:50). Yani Osmanlı topraklarına kültürel ve ekonomik anlamda sahip çıkılması, geçmişle barışılması anlamı taşımaktadır. Bu anlamda Özal'ın iktidara gelmesiyle, bizzat TBMM'de okuduğu hükümet programında özet olarak yer alan görüşlerden, Ortadoğu ve İslam alemiyle sürdürülen yakın ilişkinin daha da pekiştirileceği, İsrail'in 1967'den beri işgal ettiği Filistin topraklarından çekilmesi gerektiği ve Ortadoğu'da barışın sağlanmasına yönelik

¹⁰ Dil, din, soy ve kültür birlikteliği olduğu halde, ana yurt dışında yaşayan halkın, yaşadığı toprakları yurt sınırlarına alma, birleşme düşüncesi, kurtarımcılık.

konuların vurgulanması (Yurdsever Ateş, 2015:70-73), yeni-Osmanlıcılık politikasının bir tezahürüdür. Bu ise, Osmanlı İmparatorluğu'nun geçmişte sahip olduğu topraklarda (Balkanlar, Ortadoğu, Kafkaslar...) tarihi, etnik ve kültürel ortaklıklar sayesinde Türkiye'nin konumunu güçlendirmek amaçlı yapılan bir dış politikaya işaret etmektedir. Özal döneminde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (S.S.C.B.) dağılmasıyla bağımsızlığını kazanan ve bahsedilen ortaklıkları taşıyan Türki Cumhuriyetler, bu politikanın uygulanması için gerekli dış politika ortamını bu dönemde sağlamaya başlamıştır.

Findley'e (2012:354) göre, "ekonomik liberalizmle İslami değerleri" birleştiren Özal, böylece muhafazakâr bir anlayışa sahip ve bu değerlerin önemine vurgu yapan bir anlayışla siyaset yapmıştır. Bunun bir sonucu olarak, İslami kesimden de büyük destek almıştır. Demiray'a (2015:277) göre "Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk defa açık bir şekilde Cumhuriyet düşüncesinin 'ötekisi' olarak tanımlanan Osmanlı düşüncesi, Devletin üst yönetici kademelerinde yer bulmuş, 'Türk', 'Müslüman' ve 'Osmanlı' kavramları yan yana kullanılmaya başlanmıştır". Bununla beraber Çandar'a (Aktaran, Demiray, 2015: 277) göre, kabul edilmeye başlanan Türk kimliğinde 'homojenleştirilen' ortak payda, Osmanlılık ve Müslümanlık olmuştur. Böylece Osmanlıcılık akımının sadece, 'Müslüman, Osmanlı ve Türk' kelimelerini aynı anlamda algılayan Müslüman Türk unsuru tarafından kabul edilmesi, benzer biçimde birbiri yerine de geçebilen kelimeler olduğunu bizlere yeniden ifade etmektedir (Çalen, 2013:91). 1980 askeri darbesinin getirdiği 'Türk-İslam Sentezi'ne dayanan bir kültür politikası izlenmesi de bu durumu ayrıca pekiştirmektedir. Örneğin bu dönemde radyolarda 'dinî Türk müziği' gibi Osmanlı kültürel özelliklerin yaygınlaşması ve tarih kitaplarında 'Osmanlı-Türk' karşıtlığının reddedilerek Osmanlı'ya ait olan her şeyin miras kabul edilmeye başlanması (Çolak, 2006:133), bu kavramların iç içe geçmesini sağlamıştır.

Davutoğlu, yeni-Osmanlıcılık kavramının Turgut Özal dönemindeki iç ve dış siyaset ile benliğini bulduğunu belirtirken bu akımın, Tanzimat dönemi Osmanlıcılık akımı ile arasındaki ortaklıklara dikkat çekmektedir:

"(i) Devletin uluslararası konjonktüre uyum sağlayacak şekilde yeniden yapılandırılması, (ii) her iki dönemde de devletin bütünlüğünü tehdit eder

şekilde de yükselen milliyetçi akımların tesirini de gözetecek şekilde yeni bir siyasi kimlik ve kültür oluşturma çabası; (iii) bu yeni siyasi kültür arayışında batılı değerlerle geleneksel değerler arasında uyum kurmaya çalışan eklektik bir tavrın benimsenmesidir ki, mesela Namık Kemal'in Batı'nın parlamenter sistemini İslami kavramlarla yeniden anlamlandırma çabasına benzer bir tutum Özal'ın Yeni Dünya Düzeni söylemi ile geleneksel değerler arasında kurmaya çalıştığı irtibatla gözlenebilir; (iv) Tanzimat döneminde 1815'te Viyana Kongresi ile oluşan Avrupa sistemine, Soğuk Savaş sonrası dönemde de derinliğine bütünleşme trendine giren AB sistemine entegre olma çabası; (v) Viyana Kongresi'nin getirdiği güçler dengesi sisteminde yükselen güç olan İngiltere ile Soğuk Savaş sonrası dönemde de tek süper güç konumu kazanan ABD ile uyumlu stratejik arayışlar içinde olunması" (2001:85).

'Yeni Osmanlıcılık' demenin 'Özalcılık' demek olduğunu ifade eden Mustafa'nın (2013:33) aktardığına göre bu akım, "Kemalizmin cenaze törenini" hazırlamaktadır. Hakikaten Özal döneminde, dış politikadaki ekonomik çıkarlar için Kemalizmin karşısında kabul edilebilecek kimi olaylar yaşanmıştır. Sözgelimi Demiray'ın (2015:270) Cumhuriyet Gazetesi'nden aktardığı, 1985 yılında İran Başbakanı Mir Hüseyin Musavi'nin, Türkiye'ye ziyarete gelen üst düzey yöneticiler için bir standart olan Anıtkabir ziyaretini istememesi ve bunu Türkiye'ye gelmek için şart koşması üzerine, yapılan eleştirilere rağmen Özal tarafından kabul edilmiştir. Ayrıca Musavi'nin Anıtkabir'e gitmeyerek Konya'da Mevlana'yı ziyaret etmesi, "Kemalizm'e karşı gövde gösterisi" olarak yorumlanmış, diğer ziyaretlerinde de hükümetçe ekonomik kaygıların yanında laik kesimlerce ideolojik kaygılara sebep olmuştur.

Görüldüğü gibi Özal döneminde yeni-Osmanlıcılık, iç politikada İslamcı ve Osmanlıcı kesimin Kemalizm eleştirisinde seslerini yükseltmesini sağlarken, dış politikada ise daha yayılmacı bir yapıda görülmektedir. Muhafazakâr kesimin birçok anlamda ön plana çıkması da bu dönemdedir. Örneğin 1990 yılında kurulan MÜSİAD (Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği), Findley'in (2012:376) söylemiyle "İslami uyanışın örgütsel ifadelerinden biridir."

Turgut Özal'ın henüz Cumhurbaşkanıyken 1993 yılında vefatı ile sona eren bu dönem, yeni-Osmanlıcılık ideolojisinin, daha çok 'İslamcı' bir yapıda olan Refah Partisi'nin (RP) bu yöndeki söylem ve eylemleriyle devam ettiği görülmektedir. 1970'lerde başlayan İslamcı hareketi temsil eden ve Osmanlı'yı İslam devleti olarak

tanımlayan Milli Nizam Partisi ve lideri Necmettin Erbakan (1926-2011), 1995 seçimlerinde Refah Partisi (RP) ile, "İslamcı, milliyetçi, Osmanlıcı ve modernist unsurları içeren pragmatik bir sentez" olarak yürüttüğü parti programıyla seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır (Çolak, 2006:138).

Erbakan'ın vefatına dek kurduğu bütün partiler, İslamcı-muhafazakâr kesimi temsil eden partilerdir, laiklik karşıtı söylem ve eylemlerinden ötürü de birçok kez kapatılmış ve yeni adıyla açılmıştır. Bu partiler sırayla Milli Selamet (1972-1980), Refah (1983-1998), Fazilet (1998-2001) ve Saadet (2001-) Partileridir (Findley, 2012:315). Erbakan etrafında toplananlar, 'Milli Görüş Hareketi' denilen; "İslamcılık, İslam birliği ideali, ümmetçilik, tasavvuf menşeli oluş, Ehl-i Sünnet mensubiyeti, mezhepler üstü duruş, millilik, yerellik, antiemperyalizm, antisyonizm, siyasallık, ıslahatçılık, karizmatik lider tipli oluş, kuşatıcılık, aktivizm ve teşkilatçılık" (Tuğrul, 2017:617) karakterlerine sahip İslami bir hareketi benimsemiş kesimlerdir. Bu hareketin 'milli' kavramı ise Kur'an'da geçen 'Millet-i İbrahim' (İbrahim'in milleti), üzerine kurulmuştur ve herhangi bir ırkı belirtmeksizin, dinî anlamda, tüm Müslümanları kapsayıcı bir anlam taşımaktadır (Tuğrul, 2017:618). Buradan hareketle bu dönemde, siyasal ve toplumsal hayatın sınırları, İslami değerlerle birlikte çizilmeye çalışılmıştır. Hayatı yeniden şekillendirmek için ise, kültür ve sembollere ilişkin bir siyaset izlenmiştir. Özellikle büyük şehirlerde bulunan Refah Partili belediyeler, Osmanlı sanatını, figürlerini, yemeğini ve mimari tarzını günlük yaşamın bir parçası haline getirmek için çalışmışlardır. Yeni bir geçmişle "İslam Osmanlı Medeniyeti-laik modern Türk Cumhuriyeti karşıtlığını çağrıştıran alternatif bir milli kimlik inşası" amaçlanmıştır (Çolak, 2010:117).

Bu amaçla toplumsal tabanda da yer bulabilmek adına birtakım çalışmalar yapılmıştır. Osmanlı-İslam kültürünü yeniden canlandırmak için Tokdoğan'ın (2018:70) ifadeleriyle "Cumhuriyet'in Ankarası'na karşı", "Osmanlı medeniyeti ve kudretinin sembolü olarak kavranan İstanbul", mekansal olarak tercih edilmiştir. Dönemin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan, bu anlamda DP döneminde de görülen 'fetih kutlamaları' gibi birtakım etkinliklerle, Osmanlı'ya dair değerlerin ortaya koyulmasına katkıda bulunmuştur.

Bu dönemde dış politikada ise, benimsenen Milli Görüş hareketi neticesinde 'İslam birliği' idealinde Türk ve Müslüman ülkelerle yakın ilişkiler hedeflenmiştir. Müslüman ülkelerin ortak pazar, savunma, kültür işbirliği ve ortak para birimi gibi birleştirici unsurlar doğrultusunda bir araya geleceği bir politika hedeflenmiştir (Tuğrul, 2017:624). Böylece bu yaklaşım, yeni-Osmanlıcılığın İslamileştirilmesi yönünde gelişmiş, iç politikada toplumsal sorunlara çözüm olarak kullanılmış ve özellikle kültürel farklılık ile ilgili sorunları ele almada İslamcı aydınların öne sürdüğü 'çok-kültürcülük' modeli benimsenmiştir. Bu model ise, Osmanlı 'millet sistemi' temelinde gelişmiştir (Çolak, 2010:118). Ancak bu model, somut toplumsallıkların kendilerini yönetmesine dayanan bir model olduğu için, ulus-devlet politikasının homojenleştirici soyut toplumsallığına karşı olmakla birlikte, dinî cemaat olgusunu öne çıkardığı için, devletin seküler yapısına da karşı bir konumdadır. Yeni-Osmanlıcılık ideolojisini ulus-devlet, laiklik gibi unsurlar karşısında bir tehdit olarak gören Çelik (2009:198), yeni-Osmanlıcılığın Türkiye içinde, "emperyalist Batı'nın etnisiteye dayalı mezhep yorumlu din devletçikleri kurma projesinin örüntüsü" ve bunun "hegemon güç ve yerli işbirlikçileri tarafından propaganda malzemesi" olarak kullanıldığını ifade etmektedir.

28 Şubat 1997 tarihinde Erbakan ve partisinin alternatif arayışları ile birtakım laiklik karşıtı eylemleri neticesinde, 'postmodern darbe' olarak değerlendirilen bir olay gerçekleşmiştir; Milli Güvenlik Kurulu'nun (MGK) laikliğin uygulanmasıyla ilgili on sekiz maddelik 'kararlarını' hükümete bildirmesi sonucunda, Erbakan'a başbakanlıktan istifa ettirilerek beş yıl siyaset yasağı getirilmiş, Refah Partisi ise kapatılmıştır (Findley, 2002:357). Yine bu partinin takipçilerince kurulan Fazilet Partisi (1998-2001), Milli Görüş hareketi içinde bölünmenin gerçekleşmesi ile son bulmuştur. 'Gelenekçiler'i oluşturan kesim, bu partinin de kapanmasıyla Saadet Partisi'ni kurarken, 'Yenilikçiler' ise, Adalet ve Kalkınma Partisini kurmuşlardır. Kendilerini 'İslamcı' bir parti olmak yerine, 'muhafazakâr demokrat' olarak tanımlamışlar ve 2002 seçimlerinde tek başına iktidar olmuşlardır (Findley, 2002:359; Tokdoğan, 2018:73). Özellikle bu döneme kadar çeşitli biçimlerde ancak kopmadan karşımıza çıkan yeni-Osmanlıcılık, 2002 yılından günümüze kadar giderek yoğunlaşan biçimde kendisini göstermeye devam etmiştir.

2001 yılında kurulan ve 2002 seçimlerinde mecliste sayıca üstünlük sağlayarak iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi, günümüzde de iktidarını devam ettirmektedir. Bu kadro, Milli Görüş içindeki Batı karşıtı olmayan ve daha liberal ve reformist düşünen siyasetçileri barındırmaktadır (Yıkılmaz, 2016:16). Aynı siyasi kadro, yetiştikleri gelenekten kopuşlarını sık sık "Milli Görüş gömleğini çıkardık." açıklamaları ile dile getirseler de, siyasal İslam'a ilişkin gösterdikleri tutumları, özellikle 'laiklik' ilkesi üzerinden her zaman tartışılmaktadır.

Yeni-Osmanlılık bu dönemde, dış politikada "Türkiye'nin yakın çevresinde artan nüfuz ve ilgisine" işaret etmek için daha çok Özal dönemine benzer bir şekilde kullanılırken, iç politikada ise devlet ideolojisinin, daha çok Osmanlılık ve İslamcılık ekseninde alternatif bir milli kimlik arayışına yaptığı vurguyla Erbakan dönemini anımsatmaktadır (Kiremit, Işık, Ezgi, 2014:9). Ancak, kendinden önceki sağ partilerden farkı, bu ideolojinin tabana yayılması ve taban tarafından da karşılık bulup sürekli biçimde yeniden üretilmesidir (Tokdoğan, 2018:74-75).

Yıkılmaz'a (2016:62) göre yeni-Osmanlılık, "içinde İslami öğeleri de barındıran, bölgesel anlamda lider olma gibi alt başlıkları olan, kapsayıcı bir ideolojidir". Bu bağlamda iktidarın dış politika yaklaşımı, Ortadoğu'da İslam kimliği ile hareket ederken, Orta Asya'da Türk kimliği üzerinden hareket etmektir (Çınar, 2011:13). Osmanlı geçmişi üzerinden anlamlandırılan bu süreç, Osmanlı'da var olan çok kültürlülüğün, günümüze eklenmesi ve dış politikaya pragmatik bir anlayışla uyarlanmak istenmesidir.

Önceki dönemlere göre AKP döneminde daha görünür hale gelen, Türkiye'nin birçok bölgesel sorunda 'arabulucu' ve komşu ülkelerle 'sorun çözen ülke olma' rolü üstlenmesi, dış politikada izlenen bir strateji haline gelmiş ve bu dönemde Başbakanlık ve Dışişleri Bakanlığı yapmış Ahmet Davutoğlu'nun 'Stratejik Derinlik' başlıklı çalışması bizzat rehber kabul edilmiştir (Kutlay, 2012:102).

Davutoğlu'nun iktidara yol gösteren bu çalışmasının ise, çeşitli açılardan yeni-Osmanlı bir tutum sergilediği görülmektedir:

"...Osmanlı Devleti'nin tarihi ve jeopolitik zemininde doğmuş bulunan ve o mirası devralan Türkiye'nin savunmasını sadece sahip olduğu sınırlar içinde düşünmesi ve planlanması imkansızdır. Bu tarihi miras, Türkiye'nin kendi sınırları ötesinde de her an müdahil olması gereken *de facto* durumlar doğurabilir. Bosna ve Kosova bunalımları bunun en canlı misalleridir." (Davutoğlu, 2001:41).

Yeni-Osmanlıcılık ideolojisi, özellikle bu dönemde Türkiye'nin komşu ülkeler arasında başrolde olmasını hedefleyen, 'komşularla sıfır sorun' politikası ve Osmanlı tarihi mirası ile beraber yeni bir kimlik inşası için kullanılmaktadır. Böylece tarihi, coğrafi ve kültürel ortaklık çerçevesiyle Türkiye'nin çevre ülkelerdeki gerilimleri yeni bir kültürel kimlik yaratarak çözüme kavuşturması gerekliliği savunulmaktadır. Özal döneminde 'köprü ülke' tanımlaması, Davutoğlu döneminde 'merkez ülke'ye dönüşerek, tarihsel ortaklığı olan ülkelerle yakın ilişkiler geliştirilmesi ve ortak mirasın korunması gerekliliğine dikkat çekilmektedir. AKP dönemindeki 'Osmanlı' vurgusu ise, kendilerini muhafazakâr demokrat olarak tanımladıkları ideolojinin diğer bir ayağı olan 'Türk-İslam sentezi' ile pekiştirilmektedir (Yıkılmaz, 2016: 56).

Türkiye'de görev yapmış Eski Sırp Diplomat ve Doğubilimci Profesör Darka Tanaskovic, yeni-Osmanlıcılık'ı şu şekilde tanımlamaktadır: "Ben 'yeni-Osmanlıcılık'ı bir kavram ve değer sistemi olarak algılıyorum. Aslında 'yeni-Osmanlıcılık' Osmanlı (imparatorluk) yanlısı nostaljilere uzanan ideolojik İslamcılık ve (Türk) ulusalcılığının tuhaf bir karışımıdır" (Aktaran, Mustafa, 2013:66). Böylece "Osmanlıcılık, Türkçülük ve İslamcılık" ideolojilerini barındırdığı sonucuna varılabilecek yeni-Osmanlıcılık ideolojisinin, ayırt edilebilen, tamamen iç içe geçmemiş, ancak biraradalık gösteren heterojen bir yapı sergilediği bu tanımda da görülmektedir.

İktidarın gerçekleştirdiği siyasetin, eylem ve söylemlerle yeni-Osmanlıcılık çizgisinde ve Osmanlı-İslam geçmişini canlandırmaya yönelik olduğu görülmektedir. İktidarın Osmanlı'dan kalan tarihi mirasa sahip çıkma, koruma ve ihya etme anlayışı, en bariz biçimde liderlerin siyasi jargonu haline gelmesinden anlaşılmaktadır. Söylemsel anlamda canlı tutulan, hemen her konuşmada yer verilen bu ideolojiye ait vurgu, çizilen Osmanlı ve İslam çerçevesi ile kendisini göstermektedir. Örneğin iktidar partisi genel başkanı ve aynı zamanda Cumhurbaşkanı'nın, partisinin 30 Ocak 2018 grup

toplantısında yaptığı konuşmada, Cumhuriyet'in milli kimlik unsuruna karşı, alternatif bir milli kimlik üzerinden yaptığı vurgu görülmektedir:

"Biz millet-i İbrahim'den geliyoruz...Sen Cumhuriyet dediğin zaman daha dur bakalım ya nerdesin? Bak, ta millet-i İbrahim. Osmanlı da milletimizin tarih boyunca kazandığı tüm gücün ve birikimin zirvesini oluşturan bir devlettir. Bizim millet tanımımız, özünü İslam'ın millet anlayışından alır, bunu bilmen lazım. Mesela pek çok farklı dinden ve kökenden gelen insanı çatısı altında toplayan Osmanlı, bunların milliyetlerini, dinlerine göre de ne yapmıştır? tasnif etmiştir. Osmanlı böyle bir devlet, böyle bir imparatorluk. Müslümanlar bir millet, Hristiyanlar bir millet, Yahudiler bir millettir. Etnik bakımdan zaman zaman çok küçük karışmalar olsa da bu tarihimizin ve coğrafyamızın gerçekliğine en uygun tanımdır."¹¹

Osmanlıdan bu yana oluşturulmaya çalışılan kimliklerin, birbiriyle hegemonya mücadelesini içeren farklı milliyetçilik anlayışları içerdiği görülmektedir. Bu söylemden 'millet' tanımının Cumhuriyet'in 'ulus, dil, ırk...' aidiyetini değil, Osmanlı'ya ithafen 'dinî' ortaklıklar temelinde inşa edilen bir aidiyete dayandırıldığı görülmektedir. 'Millet-i İbrahim' ise, halihazırda Milli Görüş hareketinden beslenerek İslamî gelenekten gelen bir yapıda olmasının sonucu olduğunu göstermektedir. Yaşlı'ya (2017:127, 128) göre, 'millet' sözcüğü AKP aracılığıyla Türkiye siyasetinin merkezine alınmış, 'milli irade' ile beraber iktidarın yaptığı icraatları meşrulaştırdığı bir söylem haline gelmiştir. Millet sistemi "çok-etnili, çok-dinli ve modern-öncesi" bir Osmanlı toplumsal sistemidir. Toplumsal hiyerarşinin en üstünde ise, 'millet-i hakime' olarak da adlandırılan 'Sünni Müslümanlar' yer almaktadır. İktidarın oluşturmaya çalıştığı bu kolektif kimliğe ümmetle ulus arasına sıkışan bir form olarak "Sünni-Ulus" adlandırması yapan Yaşlı (2017:14-15), AKP'nin bu kimlik üzerinden 'Kürt sorunu' gibi meselelere 'İslam kardeşliği' ya da 'ümmet' üzerinden yaklaşırken, 'Sünni eksenin liderliği' üzerinden ise emperyal karakterli yeni-Osmanlıcı bir dış politikaya yöneldiğine dikkat çekmektedir.

Saraçoğlu'na (2013:55) göre AKP'deki milliyetçilik, uzun süredir devletin resmi ideolojisini teşkil eden Kemalist milliyetçilikten farklıdır. Buna göre AKP milliyetçiliğinde millet kavramı, yukarıdaki örnek söylemde de olduğu gibi, ortak İslami kültürel öğelerle Osmanlı geçmişi temel alarak kurulmuştur. Böylece AKP'nin

¹¹ <https://www.akparti.org.tr/haberler/cumhurbaskani-erdogan-in-30-ocak-2018-tarihinde-tbmm-grup-toplantisi-nda-yaptigi-konusmasi/>

milliyetçiliğini Kemalist milliyetçilikten ayırarak, "İslami-muhafazakâr milliyetçilik" olarak da tanımlamak mümkündür. Çünkü Kemalizm, "Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünü izleyen yapısal yerinden oluşların sonuçlarını düzelterek 'yeni' bir düzen anlayışını" temsil etmektedir (Başbuğ, 2013:36).

Böylece resmi ideoloji, Kemalist milliyetçilikten, İslami-muhafazakâr milliyetçiliğe doğru yönelmiştir. Ancak bu yöneliş, Cumhuriyet döneminden bu yana kökleşmeyi başarmış olan, özellikle seküler devlet yapısını ön gören 'Atatürkçü' kesim tarafından her zaman eleştirilmektedir. Yaşlı'ya (2017:166) göre bu kesimin de dahil olduğu muhalif çevre tarafından, 11 yıllık Ak Parti iktidarınca devam eden söylemsel, ideolojik, politik hegemonya sürecine itiraz edilmiş, bu itirazlar yalnızca iktidarın eleştirilmesiyle kalmamış, iç karışıklığa bile sebep olan ve ülke geneline yayılan çok büyük karşı eylemlerle 'Haziran Direnişi'ne (Gezi Parkı Olayı) dönüşmüştür.

Kılıç'a (2007:120) göre, 1923-1950 Cumhuriyet döneminde CHP'nin iktidar olduğu dönemde oturtulmaya çalışılan Kemalist milliyetçilik (Atatürk milliyetçiliği), Atatürk'ün ortaya koymuş olduğu milliyetçilik anlayışıdır. Bu anlayış, ırk ve kanı değil, kültürü temel alan bir yapıdadır. İrredantist siyasete karşı çıkarken vatan kavramı öne çıkmaktadır. Anadolu'da yaşayan nüfusu kapsayıcı biçimde Atatürk, "Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türk halkına Türk Milleti denir" söyleminde bulunmuştur. Laik bir milliyetçilik anlayışı ile dini, millet kavramının dışında bırakmaktadır. Yaşlı'ya (2017: 129) göre 1920'lerin ortasından itibaren millet, merkezinde dinin/İslamiyet'in bulunduğu bir kavram olmaktan çıkarak seküler bir yapıyla soy, dil ve vatan gibi ortaklıklar üzerinden tarif edilmeye başlanmakta ve din, milli kimliğin parçası olarak en üstte bulunmamaktadır. Ancak Cumhuriyet rejiminin amacı din kurumunu ortadan kaldırmak değil, ulusal bir din yaratmaktır. Ulus yaratma sürecinde ise heterojen dinsel gelenekler, ayırt edici öğelerinden arındırılarak daha homojen bir forma kavuşturulmaktadır. Böylece uluslaştırılarak çok daha kapsayıcı hale getirilen dinsel pratik, vatanseverliği de içinde barındıran bir milliyetçilik unsuruna dönüşmektedir (Akan, 2019: 51-52).

Bu yaklaşım, devletin resmi ideolojisinin bir parçasıyken, Türklük kavramının yerel-etnik bir özellikten çıkarak, soyut bir biçimde 'kolektif kimlik' halini aldığı görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti, ulus-devletin temsil ettiği birlik esasına göre, devletin önderliği ve denetimi altında oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu anlamda ulusal kimlik, Cumhuriyete meşruiyet kazandırmak için 'hayal' ya da 'icad' edilen bir kolektif kimlik türüdür (Erol, 1999:5). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda da belirtilen "Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür" (Madde 66) maddesinde yer aldığı gibi herhangi bir etnik ya da dinî özellik belirtilmemiştir.

Osmanlı'yı ve İslam'ı merkeze alan bir ideoloji olarak karşımıza çıkan yeni-Osmanlıcılık, özellikle bu iki unsuru dışlayan Cumhuriyet'in resmi ideolojisine karşı bir yapıda görünürlük kazanmaktadır. Cumhuriyet'in özellikle ilk yıllarında, hedeflediği amaca yönelik biçimde Osmanlı'ya ilişkin kültürel ve tarihi miras kabul edilmeyerek İslamiyet öncesi döneme ilgi duyulmuştur. Günümüz iktidarınca ise, bu kopukluk Türkiye'yi özünden uzaklaştırmıştır. Davutoğlu'na (2001) göre Osmanlı'nın sahiplenilmesi ile bu 'öz', yeniden ortaya çıkarılabilecektir. Böylece yeni-Osmanlıcılık, Osmanlı'ya 'Avrupa'nın hasta adamı' düşüncesiyle bakan ve Osmanlı izlerinin silinmesini hedefleyen Cumhuriyet'in karşısında, Osmanlı'ya ilişkin ne varsa, yeniden canlandırma, gündemde tutma ile kopmuş olan bağların tekrar yerine getirilmesini içeren bir dizi sonuç getirmiştir. Bu hesaplaşmaların ise gerçekleştirilen eylem ve söylemlerle nasıl bir hegemonya mücadelesi haline geldiği üçüncü ve dördüncü bölümlerde örnekleriyle ele alınacaktır.

2. BÖLÜM

MEHTERAN TAKIMLARI

2. BÖLÜM

MEHTERAN TAKIMLARI

2.1.Mehterhane Tarihi

'Mehter' kelimesinin, Farsça 'mihter' kelimesinden geldiğini belirten Özön (1959: 443), Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlüğü'nde bu kelimeye; “1. Yüksek dereceli hizmetkar, 2. Çadırlara bakan uşak, 3. Binek veya yük hayvanlarına bakan uşak. 4. Mızıkacı takımından olan kimse. 5. Tanzimattan biraz evvel Babîâli çavuş veya kavas, 6. Rütbe, nişan müjdecisi, çaylak” olarak yer vermektedir.

Tuğlacı'ya (1986:2-3) göre mihter "en büyük (ekber) - pek ulu (azam)" gibi anlamlar taşımaktadır. Ayrıca çeşitli kaynaklardan mehter kelimesini şu şekilde aktarmaktadır:

"Şemseddin Sami Bey Kamûs-ı Türki: 1. Vaktiyle Bab-ı Ali çavuşu veya kavas; 2. Rütbe ve nişan veya memuriyet alanların evlerine müjde götürülenler... 3. Vaktiyle vezir kapısında çalınan nevbet çalgısı takımı.... Hüseyin Kazım Kadri Türk Lûgati: Mihter farisi, isim. kavas. Yeniçeri zamanında mızıkaneferi; eskiden Hicaz'a surre çıkarıldığı vakit mahallelerde dolaşp kapıların önünde darbuka çalan ve halktan para toplayan; bir memuriyete tayin olunanlara müjde götürüp bahşış alan..."

Mehterhane ise Osmanlı İmparatorluğu döneminde askeri çalgı takımlarına verilen addır. Kieffer ve Bianchi'nin 1835-1837 yıllarında yayınlanan Türkçe-Fransızca sözlüğünde de diğerleri ile benzer bir biçimde mehter kelimesi şu şekilde geçmektedir; "1. Daha ulu, 2. Kıdemli, hizmetli, amir, 3. İran sarayında şaha her zaman erişebilen kahya, 4. Şehzadenin askeri bandosuna mensup müzisyen, 5. Çadır kurmakta görevli hizmetçi" (Aktaran, Sanlıkol, 2011:21).

Mehter kelimesinin Osmanlılarda kullanılmaya başlamasına dair bir netlik olmamasına karşın, XVII. yüzyılda bu isimle anılan üç bölüm bulunmaktadır: 'mehteran-ı alem', veya 'mehteran-ı tabl ü alem' (sancaktarlar ve çalıcı mehterler), 'mehteren-ı hayme' (çadır mehterleri), 'iç mehterleri' (konak ve saraydaki iç işlerini gören hizmetçi/koruma görevlileri). Ayrıca çeşitli kaynaklarda, mehter kelimesinin

"askeri musiki takımı mensubu" anlamında kullanılmasına XVI. yüzyılda rastlandığı belirtilmektedir (Sanal, 1964:3).

Görüldüğü üzere kelime anlamı olarak mehter genelde mızıkacı, çadircı veya kavas (hizmetli, koruma görevlisi) gibi çeşitli anlamlarda kullanılmıştır. Günümüzde ise mehter, 'müzisyen', 'çalgıcı takımı' ve Anadolu'nun birçok yerinde de 'davul-zurna ekibi' gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Bu bağlamda “Kocaeli'nin Kandıra kazasında Mehter Köyü, Zonguldak'ın Safranbolu kazasında Mahterler Köyü, Urfa'nın Siverek kazasında Mehtele Köyü (Mehterler)” gibi çeşitli yerleşim adlarına dikkat çeken Gazimihal (1955:13), buralarda gelenekten gelen, geçimlerini müzisyenlik yaparak sağlayan köylülere işaret ederek, mehter kelimesinin 'toponomik' izler taşıdığını belirtmektedir.

Yapılan literatür taraması sonucunda, mehterhane tarihi ile ilgili kaynakların, yazının icadından yüzlerce yıl sonra ortaya çıktığı görülmektedir. Çalışmamızın bu bölümünde örneklerini sunacağımız bu kaynakların, kendi aralarında da çok uzun süreli tarihsel farklar olduğu dikkat çekmektedir. Bu sebeple aradaki yüzlerce yıllık değişim ve dönüşüm net bir şekilde bilinmemektedir. Böylece mehterhane geleneğinin bilinmeyen ya da unutilan geçmişi, günümüzde yeniden yapılandırılan mehteran takımlarının 'yeniden icat' (Hobsbawm, 2016) edilmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Sanlıkol da (2011:39) benzer biçimde, günümüzde yapılan birçok çalışmanın hiçbir kaynak göstermeden 'tüm detayları' ile anlatılmış olmasına özellikle dikkat çekmektedir. Çalışmamızda yer vereceğimiz gibi mehterhane ile ilgili hemen tüm çalışmalarda aynı tarihi bulgulardan söz edilmektedir.

Çeşitli yazılı kaynaklarda, mehterhaneye ön ayak olmuş birçok müziksel unsurdan söz edilmektedir. Tuğlacı'ya (1986:3) göre milattan önceki yüzyıllara ve Orta Asya'ya kadar uzanan bu müziksel tarih, Çin kayıtlarından öğrenilmiştir. M.Ö. 2.yy'da Türklerin Orta Asya'da yaşadığı dönemde görevli olarak gelen Çin generalin, dönüşte Türklerden aldığı çalgılarla takım kurdurup, Çin sarayında müzik yaptırdığı, dönem tarihçilerinin saray kayıtlarına geçmesiyle anlaşılmıştır. Bu çalgılardan birinin ise 'Hou Kya' adında, uzun, kalağı dönük ve üstünde perde delikleri bulunan bir boru olduğu da aynı kaynaklardan öğrenilmiştir. VIII.yy'da yazılmış olan Orhun Göktürk Yazıtları

(730-735) ve Şine-Ussu yazıtında da Türk çalgısı olduğu düşünülen Külpüğe (davul) ve Tuğ çalgılarının adları geçmektedir. Bu dönemin askeri müziği olan 'Tuğ Takımı' çalgılarını ise; “yırağ (zurna), borguy (boru, nefir), küvrük (kös), tümruk (davul) ve çeng (zil)” oluşturmaktadır.

Kaşgarlı Mahmud'un (2005:588) XI.yy'da yazmış olduğu, en eski Türkçe sözlük olan Dîvânü Lugâtî't-Türk'te de, mehterhanenin atası kabul edilebilecek Tuğ Takımından bahsedilmektedir. Burada tuğ (tüğ), iki anlamda kullanılmıştır. Birincisi, “Hakanın huzurunda çalınan davul (kös)” anlamındadır: “*xân tüğ urdu*: Han, nöbet davulunu vurdu.” Birçok kaynakta nevbet diye de geçen nöbet, tuğ takımının gerçekleştirdiği konser/icra anlamındadır. Hakan'ın emriyle çalındığını anlatmaktadır. İkincisi, Tuğ (alem): “*toqûz tüglug xân*: Dokuz tuğlu han ya da Hakan.” Burada uğurlu sayılan dokuzdan fazla olmayan, "barçın" denen kumaş ya da turuncu renk ipekten yapılan ve egemenlik simgesi olarak kullanılan 'tuğ' anlamında kullanılmaktadır. Buradaki dokuz sayısı geleneğinin Osmanlı Dönemi'nde de devam ettiği görülmektedir. Savaşlarda "serdar-ı ekrem" in (baş kumandan) mehterhanesi dokuz katlıdır. Padişah mehterhanesinin XVII. yüzyılda 12 katlı, XVIII. yüzyılda ise 16 kata kadar çıktığı da görülmektedir (Sanal, 1964:1-2). Padişahların yanında, diğer devlet büyüklerinin de rütbelere göre çeşitli 'kat'ları olan mehterleri bulunmaktadır. Bunlara vezir ve üst rütbelerin altı-yedi katlı mehter takımları örnek oluşturmaktadır 'Kat', davul, zurna, nakkare, zil ve borudan oluşan çalgılardan kaç adet bulunduğu anlamı taşımaktadır (Tuğlacı, 1986: 9,16). Günümüzde TSE tarafından belirlenen standartta da kat, aynı çalgıların adedini ifade ederken, en az üç katlı olması gerektiği belirtilen mehteran takımlarında çevganilerin sayısı ise söz konusu katların iki katıdır. Yani üç katlı bir mehteran takımında üçer adet zurna, boru... varken çevgen sayısı altı, dokuz katlı bir mehteran takımında çevgani sayısı onsekizdir (TSE, 2018:1).

Dede Korkut Hikayeleri'nde de Anadolu'ya Oğuz Türkleri ile gelen mehterhane geleneğinin, savaşlarda "gümbür gümbür nakkareler döğüldüğünden...gümbür gümbür davullar ve burması altın tunç borular" çalındığına, düğünlerde ise davul zurna çalındığına yer verilmiştir (Tuğlacı, 1986:4).

Sanal'a (1964:2) göre, askeri müzik geleneği Abbasîlerde, Harzemşahlar'da, Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nda ve Anadolu Selçukluları'nda, İlhanîler'de, Memlûkler'de ve Anadolu Beylikleri'nden Osmanlı'ya kadar yaşatıldığı görülmektedir. Böylece Türk hükümdarların hakimiyet simgesi olarak davul ve sancak kullanmaları geleneği, kurdukları İslam devletlerinde de devam ettirilmiştir. Tuğlacı'nın (1986:5) aktardığına göre, hükümdarlar tarafından birine beylik verileceği ya da alınacağı zaman, çeşitli simgelerin yanında davul da verilmektedir. Anadolu Selçuklu Sultanı II.Gıyaseddin Mes'ud, Kayı aşiret beyi Ertuğrul Gazi'nin oğlu Osman Bey'e 1289 yılında bağımsızlık fermanıyla birlikte bazı hediyeler göndermiştir. Hediyelerin arasında tabl (davul), tuğ, bayrak, boru, zil, nakkare gibi çalgılar da vardır. Osman Bey, gelen hediyeleri törenle karşılayarak çalgı takımının çaldığı havaları ayakta dinlemiştir. Bu geleneğin ise Fatih Sultan Mehmet dönemine kadar sürdüğü bilinmektedir. Böylece gelenek yaşatılmakla beraber 'Tuğ' ismi Tabılhane ve nevbet'e dönüşmüştür. Uçan'a (2000:46,48) göre bu dönemde Selçuklular'ın Osmanlılar'a gönderdiği bu hediyelerden oluşturulan 'tabılhane' ise, zamanla büyütülüp 'mehterhane'ye dönüştürülmüştür. Osmanlı padişahlarının müziğe olan ilgileri sonucu da “Mehterhane ve Enderun Müzik Okulu ile Meşkhaneler” temel kurum ve kuruluş haline gelmişlerdir. Böylece eğitim düzeyi artan ve ordu bütçesinin müziğe daha çok kaynak ayırmasıyla gözde hale gelen mehterhanelerin kadroları genişletilmiş, sayıları artırılmıştır.

Mehter deyiminin Osmanlılara ne zaman ve nasıl yerleştiği net olarak belli değildir. Ancak 'mehterhane, mehteran-ı tabl ü âlem...' gibi mehterle anılan terimlere genellikle 15.yüzyılda yaşamış Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman devirlerinde oldukça sık rastlanmaktadır (Tezbaşar, 1975:10). Sanlıkol (2011:29) da, nevbethaneden mehterhaneye geçişin 15. ve 16.yy başlarında yaşanmış olabileceğini öne sürmektedir. Sebebini ise, Osmanlı'nın Fatih Sultan Mehmet'in saltanatı sırasında İmparatorluk haline dönüşmesiyle gerçekleşen diğer değişimlerle ilişkilendirmektedir.

Sanal (1964:8), Osmanlı'daki çalıcı mehter teşkilatını yetiştirilme ve istihdam edilme bakımından iki sınıfa ayırmaktadır. Bunlardan ilki resmi kabul edilen 'tabl ü âlem' ve yeniçeri mehterleriyken diğeri, savaş sırasında resmi mehtere katılarak onlara tabi olarak görev yapan esnaf mehterleridir. Bu ayrıma Evliya Çelebi (1971:252),

Seyahatnamesi'nde “çalıcı mehterler” ve “Yedikule mehterleri” (esnaf mehterleri) olarak iki farklı mehterhaneye işaret ederek yer vermektedir. Çalıcı mehterler; her gece akşamdan sonra üç fasıl, bir cengi harbi çalıp, padişaha dua eden, namaz vakitlerini duyuran, saygıdeğer ve padişah tarafından maaşları dolgun olan müzisyenlerdir. Yedikule mehterleri ise akşamdan sonra ve sabah üç fasıl yapan, İstanbul'un çeşitli yerlerinde akşam ve sabah çalan, Fatih'in emriyle subaşı ve kadıları uyanık tutmaya yarayan, padişah tarafından maaşları olmayan müzisyenlerdir. Bu müzisyenler, mehterbaşının izniyle düğünlerde çalarak geçimlerini sağlamaktadırlar. Burada bahsedilen (17.yy.) maaşları olmayan esnaf mehterlerinin, geçimlerini sağlayabilmek için çalmalarının yanı sıra, saray mehterleri gibi nevbet vurduğu halde maaş alamamasını Erol (1996:225), "piyasada çalışabilmek için usta musikicilik bağlamında bir referans oluşturma çabası" olarak tanımlamaktadır.

Görüldüğü gibi mehterhanenin görevleri arasında subaşı ve kadıları uyanık tutma, namaz vakitlerini haber vermenin yanında, açık havada devlet töreni, düşmanı korkutmak, saat duyurulması, savaşa yüreklendirme, haberleşme, alarm, eğlenti gibi birçok faaliyet yer almaktadır. Bu kapsamda mehter müziğinin, o dönemler için daha çok pragmatik anlamda kullanıldığı görülmektedir (Erol, 1996:221). Ayrıca bu faaliyetler kapsamında, kaba saz/açık hava müziği, incesaz/kapalı yer müziği ayrımları da bu dönemde ortaya çıkmaya başlamıştır (Uçan, 2000:40).

Osman Gazi döneminde belirginleşen Osmanlı askeri müzik geleneği mehterhanenin, özellikle 17. ve 18. yüzyıllar içinde sayılarının, esnaf mehterleriyle birlikte 'on binleri' (Sanal, 1964:23) aşacak düzeye gelmiş olması, bu geleneğin yaşatılması ve atfedilen değer ile ilgili önemli ipuçları vermektedir.

Mehterhanenin lağvı ise Sultan II.Mahmud (1808-1839) tarafından gerçekleştirilmiştir. Sultan, imparatorluğun yavaş yavaş çöktüğünü anlayarak bunu sağlayan yenilgilerin ancak Avrupa'nın askeri teşkilat ve yöntemlerini kabul edip uygulamakla yeniden düzeleceğine inanmıştır. “Zamanla bozulmaya yüz tutmuş...disiplinsizliği ve yetersizliği ile devletin başına bela olmuş” (Erendil, 1992:27) Yeniçeri Ocağı, esnaflığa başlamış, vergi adı altında haraç toplamaya başlamış, kısacası

yoğlaşmıştır. Bunun neticesinde 1826'da kaldırarak yerine “Batı örneklerine uygun bir ordu, Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye” (Erol, 1996:226) kurulmuştur. Yeniçerilerle ilgili her şey ortadan kaldırılırken, buna bağlı olarak 'Batılılaşma' çabaları sonucu mehterhane de ortadan kaldırılmış, yerine Batı'ya karşı 'vitrin' oluşturacak yeni bir askeri müzik topluluğu olan 'bando' (Mızıka-i Humayun) kurulmuştur. Mehterhanenin lağvı genel olarak, yeniçerilerle her daim yan yana bulunması, yüzyıllarca onlara hizmet etmesiyle yeniçerileri anımsatıcı bir kurum olarak görülmesinden kaynaklandığı öne sürülmektedir (Tezbaşar, 1975:28; Tuğlacı, 1986:21). Yeniçeri Ocağı, "Vak'a-i Hayriye" (Hayırlı Olay) ile ortadan kaldırılmıştır. Her yeniçeri ortasının (bölük) bağlı olduğu bir mehterhane bulunması sebebiyle, 'tabl-ü alem mehterleri'nden birçok mehter üyesinin ortadan kaldırılmış olduğu düşünülmektedir. Ancak mehterhane, bandonun kurulması ile tamamen yok edilmemiş, müziğe ilgisi bulunan Sultan II.Mahmud tarafından ayrı tutulmuştur. Bunun için hayatlarının sonuna kadar verilmek şartı ile padişaha bağlı kalanlarla birlikte maaş bile tahsis ettirilmiştir (Sanal, 1964:283). Ayrıca, Tezbaşar'a (1975:27) göre bandonun Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye ordusunda yer almasına kadar geçen sürede, orduda 12 kişilik bir mehter takımı görev yapmaya devam etmiştir.

Hemen hemen mehterhaneyi konu edinen birçok çalışmada, mehterhanenin ortadan kaldırılması, özetle 'Batılılaşma' çabası ve 'Yeniçeriliğin sonlandırılması' olarak yer almaktadır (Gazimihal, 1955:38; Tezbaşar, 1975:28; Tuğlacı, 1986:21). Ancak bu çalışmada, mehterhanenin ortadan kaldırılması ardındaki sebeplere daha detaylı bir perspektif sunulacaktır. Bu nedenle çalışmanın bu bölümünde, mehterhanenin de bir parçası olduğu 'Yeniçeriler' ve benimsedikleri 'Bektaşî' geleneği ele alınacaktır. Böylece, o dönemin devlet politikası sonucunda ortadan kaldırılan Bektaşilik ve Bektaşî geleneğinden beslenen mehterhanenin, günümüzde Sünni kesim tarafından nasıl temellük edildiğine dair farklı bir anlam kazandırılacaktır.

2.2. Yeniçeriler ve Bektaşilik

Osmanlı'da millet tanımı, bugünkü anlamından çok daha farklıdır. Arapçada millet *community-communitas* anlamındaysa da, Osmanlı'da daha çok *congregation*

anlamında dinî topluluğu karşılayan bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Ulus, dil ve ırk aidiyetine dayanan bir olgu iken, Osmanlı'daki 'millet' ise, din ve mezhep aidiyetine dayanmaktadır (Ortaylı, 2016:171, 173). Bu anlamıyla Osmanlı İmparatorluğu, farklı etnik kökenlerden oluşan (millet) bir İslam devletidir. Milleti oluşturan çeşitliliğin parçalarından biri olan, Hristiyan kökenli devşirmelerden ise, faydalanma yoluna gitmiştir. Padişah gücünün devamlılığının sağlanması, savaş politikalarının gerçekleştirilmesi, isyanların engellenebilmesi gibi çeşitli amaçlarla, eğitilmiş askeri bir yapıya ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenlerle meydana getirilen devşirme düzeni ile Yeniçeri Ocağı kurulmuştur. Böylece meydana getirilen yeni asker tipi, yıllarca varlığını sürdürmüştür (Goodwin, 2001:12).

Asker olarak yetiştirmek üzere çocuk toplamak, Hindu kökenli ve çok eski bir gelenektir. Moğol hükümdarlarının savaşta ele geçirilen ya da ailelerinden satın alınan çocukları asker olarak yetiştirdiği bilinmekte ve birçok imparatorlukta bu sistem görülmektedir (Goodwin, 2001:31-34). Bunlardan biri olan Osmanlı İmparatorluğu da bu geleneği sürdürmüş, esirlerden asker oluşturma ve devşirme yoluyla profesyonel ordu yaratma fikrini benimseyerek uygulamıştır. İlk kez 1400'lü yıllarda bahsedilen bu zorunlu uygulamada, genellikle Hristiyan ailelerden seçilen gençlerin kullanıldığı görülmektedir. Sultanın kullarından olmayanlar ile, Türkler, Rumlar, Yahudi ve Çingenelerden, zanaat sahipleri ve evli olan gençler gibi belirlenmiş bazı kesimden ise, devşirme yapılmamaktadır (Tokmakçioğlu, 2006:38-39). Çingeneler açıkça hor görülürken, Yahudiler şehirli oldukları için doktorluk, paşaların arazilerini yönetmek, hesap tutmak ve benzeri işlerde çalıştırılma gibi çeşitli sebeplerle Yeniçeri Ocağı'na alınmamışlardır. Devşirme gençler ise, geldikleri çevre ve kökenden koparıldıkları için, Yeniçeri Ocağı'na aile gözüyle bakmış, Osmanlı hanedanına ise gönülden bağlanmışlardır. Yeniçeri gülbankında (dua) yer alan "kulluğumuz padişaha âyan" söyleminde olduğu gibi, kendilerini sultanın kulları olarak görmüşlerdir (Goodwin, 2001: 13, 34).

Seçilmiş olan yeniçeriler, ocağın Hacı Bektaş Veli tarafından kutsandığına inandıkları için, zamanla Hristiyan kimliklerinden sıyrılarak, kendilerine yakın buldukları Bektaşî Tarikatını benimsemişlerdir. Hatta Yeniçeriler kendilerine "Tâife-i

Bektaşîyan", ağalarına da (komutan) "Ağayân-ı Bektaşîyan" demişlerdir (Alkan, 2011:216; Tokmakçıoğlu, 2006:8.). Bunların yanında "Sanadid-i Bektâşîyân" (Bektaşîlerin yiğitleri, cesurları, kahramanları), "Dudman-ı Bektâşîye" (Bektaşî soyu) olarak da anılmıştır (Eğri, 2003:61). Yeniçeri Ocağı kurulduğunda Hacı Bektaş Veli tarafından kutsandığı inancı hakim olsa da, Ocağın kurulduğu 1362 tarihinde Hacı Bektaş Veli ölmüş olduğundan (1209-1271), bunun bir varsayım olduğu anlaşılmaktadır (Tokmakçıoğlu, 2006:6, 8).

Erduğan'a göre (2018:197) "Bektaşîlik; 13. yüzyılda Hacı Bektaş-ı Veli tarafından temel ilke ve söylemleri oluşturulmuş, Balım Sultan tarafından kurumsallaştırılmış kültürel, sosyolojik, düşünsel ve tasavvufi bir organizasyondur." Yeşiltaş'a (2012:19) göre Hacı Bektaş Veli, Horasan bölgesinde doğup yetişkinliğinde Anadolu'ya gönderildiği yıllarda Anadolu'nun büyük bölümü Türklere aittir. Burada yönetici, idareci olanlarla şehir ve kasabada yaşayanlar Sünni iken, dışında kalarak köylerde yaşayan ve göçebe olanlar ise Alevilerdir. Yeniçeriler de Alevidir. Erol'a (2018:80) göre ise, bir tarikat olarak Bektaşîliğin Alevilikle temel inançları ve simgeleri ortaktır ancak Bektaşîliğe mensup olmak, yeniçerilerin de benimsediği üzere, gönüllü katılıma bağlıdır. Yani Bektaşî olmak isteyen ve buna layık görülen herkes Bektaşî olabilirken, Alevi doğmamış birileri sonradan alevi olamamaktadır.

Bektaşîliğin Yeniçeriler üzerinde bıraktığı manevi etki ile, dinî ve ahlâkî niteliklerinin bu öğretinin çizgisinde olduğu görülmektedir. Yeniçerilerle olan bu yakınlığın kapısını aralayan nedenlerden en büyüğünün, bu tarikatın İslamiyet öncesi inançları da içinde barındıran, heterodoks bir inanç sistemi taşımasından kaynaklandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Goodwin'e (2001:90) göre, Bektaşîlerin Yeniçeri Ocağı'nda bulunan 99. Orta'ya (bölük) katılmaları ve Bektaşî babalarının yüksek askeri rütbelerle onurlandırılması, aralarındaki ilişkiyi giderek artırmıştır. Böylece, 1826 yılına kadar yeniçerilerin koruması altında kalmışlardır. Bektaşî dedelerinin yeniçeri ağasının önünde bulunarak imparatorluk ve yeniçeriler için dualar etmesi (gülbank), diğer dervişlerin de buna katılması, Bektaşî Tarikatı ile yeniçeri ilişkilerinin resmen tanınmasını sağlamıştır.

Kullanılan kıyafet ve simgelerle de bu yakınlığın desteklendiği görülmektedir. Yeniçerilerin törenlerde başlarına giydikleri, kırmızı ya da beyaz keçeden, arkaya, enseden aşağıya doğru sarkan ve sallanırken giymiş olanı heybetli gösteren 'börk', Hacı Bektaş Veli cüppesinin kolunu simgelemektedir (Goodwin, 2001:71). Bir başka örnek ise, Yeniçeri üsküflerine takılan ve süpürge denilen 'sorguç'un da buna benzer bir kutsiyet atfedilerek kullanılmasıdır; Yıldırım Bayezid'in Karaman seferi dönüşünde yaptığı Hacı Bektaş Veli türbesi ziyaretinde, kabrin süpürüldüğü devekuşu tüyünden yapılan süpürgeyi görmesinin ardından tüy, Yeniçerilerin başlarına takılarak yüceltilmiş, kutsallaştırılmıştır (Maden, 2015:177).

Eğri'nin (2003:73-74) aktardığına göre, 'Ağa Bayrağı' adı verilen yeniçeri bayrağı üzerinde 'Zülfikar' resmi bulunmaktadır. Yeniçeri olanlara 'Sofa Tezkiresi' denen, içerisinde Hacı Bektaş Veli'nin Pîr'leri olduğunu, Bektaşî Tarikatı'nın 'âdâb ve erkânını' ifade eden 'on iki yol'un ifade edildiği bir belge verildiğini ve böylece Yeniçeri olan kişinin, Bektaşî Tarikatı'na da girdiğine dair 'ikrar' vermiş, yani inancını açıklamış olduğu görülmektedir. Bu ilişki, Muharrem ayında ulûfelerin (maaş) dağıtım töreninde gerçekleştirilen Bektaşî geleneklerinden de anlaşılmaktadır. Bu törenlerde Bektaşî Tarikatının rükünlerinden olan 'peymançe' duruşu gerçekleştirilmektedir (sağ ayak baş parmağı, sol ayak baş parmağı üzerine konur. Sağ el, sol elin üzerinde ve orta parmak karşı omuza gelecek şekilde göğüste çapraz halde, hafif öne eğilmiş bir vaziyettir) Bu duruş Bektaşilikte niyaz duruşudur ve buna 'peymançeye geçmek' denmektedir. Bu duruştan sonra ise, şu gülbank çekilmektedir:

"Bismi Şah, Allah Allah!... İllallah!... Baş üryan, sîne Püryan, kılıç al kan... Bu meydanda nice başlar kesilür, olmaz hiç soran. Eyvallah, eyvallah... Kahrımız, kılıcımız, düşmana ziyan, kulluğumuz padişaha ayan. Üçler, Beşler, Yediler, Kırklar. Gülbankı Muhammedî, Nûr-u Nebî, Kerem-i Ali, Pirimiz Hünkârımız Hacı Bektaş Velî demine devrânına Hû diyelim! Hûûûû..." (Eğri, 2003:75).

Günümüzde, yeniden yapılandırma çalışmalarıyla ortaya çıkan mehteran takımları, yeniçeri ocağının bir parçası olarak görülmesinden dolayı, örnekte görülen Bektaşî törenlerine benzer biçimde düzenlendiği görülmektedir. Sanlıkol'a (2011:31) göre bu icralarda, Bektaşî Tarikatı ile ilişkilenen törensel yeniçeri gülbankı okunurken, yeniçeri ortası lideri konumundaki çorbacıbaşıyı temsilen biri, takımın önünde

bulunmaktadır. Ancak Bektaşî geleneğinde yer verilen gülbank ve duruşun, daha sonra icat edilen mehteran takımlarında farklı bir şekle dönüştüğü görülmektedir. Peymançe denen duruş ve selamlama, mehterbaşı ve mehter takımının sağ ellerini göğüsleri üzerine koyarak hafif öne eğilmelerine dönüştüğü görülmektedir. Ayrıca Hacı Bektaş Veli ile ilgili kısımlar da gülbanklarda yer almamaktadır. Şahiner'in (2007) aktardığına göre Mehter Duası Eyyam-ı Âdiye Gülbankı şu şekildedir:

"Allah Allah, Celîlü Cebbar, Muînü's- Settâr, Hâlikü'l-leyli ve'nnehar, Lâyezal, Zülcelal, birdir Allah, anın birliğine; Resul-i Enbiya Peygamberimiz Cenab-ı Ahmed-i Mahmud-u Muhammed Mustafa (Bütün efrad elleri göğüste olduğu halde rûkûa gelir gibi eğilirler, padişah geldiği zaman ise sadece baş eğer, daha ziyade eğilmezler) Al-i evlâd-ı Resûl-ü Mücteba İmdad-ı ruhaniyetine; pirân mürşidin, âşıkîn, kuragerîn, vasilin, hamel-i Kur'ân güzesteğân, ehl-i iman ervahına; avn-i inayetine, hilâfetü'l İslâm Es Sultan İbni's Sultan bilcümle İslâm'ın necat ve saadet ve selâmetine, pirlar, erenler, üçler, yediler, kırklar, göçenler, demine devranına 'Hû' diyelim Hûû!" (2007: 29-30).

Günümüzdeki mehter takımlarında ise, Eyyam-ı Âdiye ve Harp Gülbankının bir sentezinin gösterilerde kullanıldığı, 'Pîr' ya da 'Hacı Bektaş Veli' ile ilgili bölümlerin çıkarıldığı görülmektedir. Askeri Müze'de bulunan resmi mehteran takımının gerçekleştirdiği konserler ve TRT İstanbul Radyosu'nda yapılan albüm kaydı¹² incelenildiğinde, bu değişim görülecektir:

"Allah Allah, Celîlü Cebbar, Muînü's- Settâr, Hâlikü'l-leyli ve'nnehar, Lâyezal, Zülcelal, birdir Allah, anın birliğine; Resul-i Enbiya Peygamberimiz Cenab-ı Ahmed-i Mahmud-u Muhammed Mustafa Al-i evlâd-ı Resûl-ü Mücteba İmdad-ı ruhaniyetine! Bil-cümle alemler İslâm'ın sıhhat-ü selametine, aziz devletimizin beka-ü temadisine, ordularımızın devam-ı muzafferiyetine. Üçler, yediler, kırklar, göçenler, demine devranına 'Hu' diyelim 'Huuu'...Eli kan, kılıcı kan, sinesi üryan, ciğeri püryan. Meydan-ı şahadette Allah yoluna revan. Kahrımız gazabımız düşmana ziyan. Adüvden korkmadık, korkmayız hiçbir zaman. Kur'an'da zafer vadediyor Hazret-i Yezdan. Uğrun açık olsun ey serdar-ı mücahit, hûda kılıncını keskin etsin ömrünü gün gibi bedit. Fahri âlemi hoşnut ettin, Hak gazayı ekberin etsin mübarek ve said" (Dünyanın En Eski Askeri Badosu Albümü, 2016).

Bu değişimin sebebinin, henüz Cumhuriyet Dönemi'nin başında tarikatların yasaklanması ve artık illegal sayılan bu tip cemaatlerin, uygulanan politikaya uygun bir

¹² CD, Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı, *Dünyanın En Eski Askeri Badosu*, 2016

hale getirilmesi adına gerçekleşmiş olabileceğini söyleyebiliriz. Tuğlacı'nın (1986:70) aktardığı 'Eyyam-ı Adiye ve Cenk Gülbankı'nda yer verilen "...aziz Cumhuriyetimizin bekâ-i temadisine..." bölümü de bu görüşümüzü destekler görünmektedir.

Bektaşî Tarikatının kanundışı ilan edilmesinin en yoğun hissedildiği dönem II.Mahmud ile XIX.yüzyılda gerçekleşmiştir. Yeniçeriler ve Bektaşî Tarikatı ilişkisinin giderek artmasıyla, dervişlere ocaktan bağışlar başlamıştır. Halk tabanlı Bektaşîlerin, yeniçerilerle birleşmesinin sonucu olarak, isteyenin ocağa kabul edilmesiyle önceden yasaklı olan kişilerin de ocağa katılmalarının önü açılmıştır. Bununla birlikte giderek yayılan, kökleri Şamanizm'e uzanan, çeşitli tabuların ve batıl inançların da yer aldığı Bektaşî Tarikatı, heterodoks inanç biçimi ile ortodoks müslümanların (Sünni) tepkisini çekmiş, özetle ters düşmüştür. Bu durum, kimi padişahlarca hoş karşılanırken, kimileri için düzene ve dinî inançlara aykırı görülerek Bektaşî Tarikatı kanun dışı ilan edilmiştir (Goodwin, 2002:158, 159).

Kurulduğu 1362'den 1826'ya kadar 454 yıl Osmanlı ordusunun en önemli gücünü oluşturan Yeniçeri Ocağı, Osmanlı'yı etkileyebilecek toplam 19 büyük ve önemli ayaklanma gerçekleştirmiştir. Yeniçeri Ocağı'nın sonunu getiren yirminci ayaklanmada ise, padişah ve destekçileri tarafından karşı konulmuş, böylece 'Vak'a-i Hayriye' (Hayırlı Olay) gerçekleşmiştir. Bu olaya; cepheden kaçmak, iş yerlerini yağmalamak, esnafı ve hükümeti haraca bağlamak, yenilik yanlılarının karşısında durmak, gerici ayaklanmalar yapmak gibi düzen bozucu birçok olumsuz eylemin birikmesi neden olmuştur (Tokmakçioğlu, 2006:17, 26-27). Ancak bu bozulmaların temel sebebi olarak Bektaşilik öne sürülmüştür. Bektaşiler, Yeniçeri Ocağı'nı yoldan çıkarmış bir tarikat olarak gösterilmiştir. Yeniçeriler devlet, Bektaşiler ise din düşmanı ilan edilmiştir. Böylece benimsenen bu dinî görüş, Yeniçeri Ocağı'nın ortadan kaldırılması amacı taşıyan siyasi kararın da meşruiyet kazanmasına neden olmuştur (Maden, 2015:183-192). Vak'a-i Hayriye'nin ardından Bâbussade Camii'nde yapılan, padişahın da (II.Mahmud) bulunduğu 'Meşveret Toplantısı'na, şeyhülislam başkanlığında Sünni şeyh liderleri ve ulema da katılmış ve Bektaşilik yasaklanmıştır. Gelen yasakla beraber ortadan kaldırılan Bektaşî tarikatının sahip olduğu mal varlıkları ise 'Nakşibendi' Tarikatına devredilmiştir (Alkan, 2011:213, 216).

Yılmaz'a (2017:93) göre Osmanlı iktidarının, Tanzimat Dönemi'nde Osmanlıcılık bağlamında uygulamaya koyduğu kimlik politikaları ve 1826'da Yeniçeriler ile birlikte ortadan kaldırılmak istenen Bektaşî Tarikatı'na uygulanan politikalar, Sünnileştirme amacı taşımaktadır. Bu sebeple Bektaşîler "mülhidlik, zındıklık gibi suçlamalarla siyasal ve toplumsal yaşamdan tasfiye edilmek istenmiştir." Görüldüğü gibi, bu dönemde gerçekleşen yeniçerilerin lağvının yanında, yeniçerilerle ilgisi olan, hatta bu ilginin meşru bir hal aldığı Bektaşîliğin de ortadan kaldırılması gerçekleşmiştir. Bektaşî Tarikatı'nın yerini alan karşıt görüşlü dinî liderler neticesi ise, Sünnileştirme politikasını beraberinde getirmiştir. Böylece dualarından kıyafetlerine kadar yeniçeri ve Bektaşîlik kültürünün bir parçası sayılabilecek, müziksel görünümü oluşturan Mehterhane'nin de lağvı kaçınılmaz olmuştur.

Bektaşî Tarikatı'nın kapatılmasının ardından onun yerini alan ve rakip tarikat olan Nakşibendi Tarikatı'nın, Sünnileştirme politikasında önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Goodwin'in (2002:244) aktardığına göre, Yeniçerileri ve benimsedikleri Bektaşîlik öğretisini çağrıştıran, "Hacı Bektaş'ın yenini simgeleyen yeniçeri mezar taşları bile parçalanmış...", ne varsa ortadan kaldırılmış olması, bu politikadan mehterhanenin de nasibini almış olmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Bu da bizlere, Mehterhanenin yalnızca 'Batılılaşma' uğrunda ortadan kaldırılmış olduğu iddiasına alternatif bir perspektif sunmaktadır. Çalışmamızın devamında değineceğimiz günümüz mehter takımlarının da benzer politikalardan etkilendiği görülmektedir.

2.3. Günümüzde Mehterhane

Mehterhane, kapatılmasından 85 yıl sonra, Türkçülük ideolojisinin tırmanışa geçtiği yıllarda yeniden kurulmuştur. Bu gelişme, özellikle Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın Türk askeri müziği ile ilgili yapılan çalışmalara yön vermesiyle gerçekleşmiştir (Erendil, 1992:29). Bunun üzerine Ahmet Muhtar Paşa'nın da askeri müze kurulması yönünde verdiği gayretlerle 'Müze-i Askerî-i Hümâyûn', Aya İrini Kilisesi'nden dönüştürülmüş ve kendisinin yönetimine girmiştir (Özel, 1999:331). Bu müzede Celal Esad Arseven ile yürüttükleri çalışmalar sonucu ise, mehterhane kurulmuştur. Kurulan Yeniçeri mehterhanesinin temsili ve aslına uygunluğu ile ilgili 'Arifî Paşa'nın Mecmua-i

Tesâvir-i Osmaniye' adlı eserindeki bilgilerden yararlanılmış, 1911'de ise ilk kez konser verilmiştir. Mehter çalgılarının yanı sıra piyano ve kemençe de bu konserde yer almıştır (Erendil, 1992:29). Tuğlacı'nın (1986:24) aktardığına göre kurulan bu mehterhane, verdiği ilk konseri müteakiben 1914 yılında, 'Mehterhane-i Hâkanî' adı altında yeniden kurulup resmen faaliyete geçmiştir.

Erendil'e (1992:29) göre, Mehterhane'yi yeniden diriltme çabaları Birinci Dünya Savaşı yenilgisiyle gerilerken, Cumhuriyet Dönemi'ne kadar birkaç mehterhane kurma girişimi olduysa da Tuğlacı'ya (1986:27) göre 1935 yılında, Milli Müdafaa Vekili (Milli Savunma Bakanı) Zekâi Bey (Apaydın), Askeri Müze'deki Mehter çalışmalarını "aslına nazaran kifayetsiz" bulunduğu gerekçesiyle tamamen sona erdirmiştir. 1935 yılında Türkiye'de uygulanan müzik politikalarını, o dönem için hedeflenen 'Batı müziği çerçevesinde ulusçu bir çokseslilik yaratma' amacı düşünüldüğünde, mehter müziğinin 'Osmanlı'dan kalma', 'tekseleli', 'hilafeti ve tarikatları anıştıran' bir yapı olabileceği, böylece hedeflenen politikaya aykırı olduğu gerekçesiyle sonlandırılmış olması pek ala mümkün görünmektedir. Özel'in (1999:331) aktardığına göre, II.Dünya Savaşı'nın Türkiye'ye de sıçrayabileceği düşüncesiyle, daha ikincil konumda algılanan askeri müze faaliyetlerine 1940 yılı itibariyle son verilse de, yine bu yıllarda mehterhane çalışmaları, Hasan Tahsin Parsadan'ın kişisel çabalarıyla, özel olarak canlandırılmaya devam etmiştir (Erendil, 1992:30).

Tuğlacı'ya (1986:28) göre, yıllar sonra dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar, İngiltere'de katıldığı cenaze töreninde görmüş olduğu tarihi bando ve İskoç gayda takımlarından etkilenmiş ve ülkeye dönüşünde Genel Kurmay Başkanı'na Mehter Takımı kurulması yönünde emir vermiştir. Bunun üzerine yine Arif Paşa'nın eserinden faydalanarak askeri müze bünyesinde, mehterbaşılığa getirilen Hasan Tahsin Parsadan ve Genelkurmay Başkanlığı çalışmalarınca önce üç, sonra altı ve en sonunda dokuz katlı olarak 1952'de yeniden kurulmuştur. 2020 itibariyle Genel Kurmay Başkanlığından Milli Savunma Bakanlığına bağlanan Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı bünyesinde yer alan “zamanımızın sembolik bir ifadesi olarak savaşlar kazanılmasında

tarikhler yaratan mehterin, haftanın altı günü nevbet vurduğı ve halkı coşturduğı”¹³ belirtilmektedir. Günün ihtiyaç ve özlemlerine göre yeniden teşkilatlandırılan mehterhane, özellikle başta repertuvarı olmak üzere 'yeniden icat' (Hobsbawm, 2006) edilmiştir. Örneğin, mehter takımlarının bugünkü yürüyüş biçiminin eskiden uygulanıp uygulanmadığı hakkında kesin bir kayıt olmadığını belirten Tezbaşar (1975:56), sağa sola selam vererek yürüme şeklinin 1952 yılında kurucuların hayal gücü ile ortaya çıkmış olduğunu iddia etmektedir. "Geleneğin İcadı" çalışmasında, Celal Bayar'ın da görmüş ve mehterhane için esinlenmiş olduğu İskoç Gayda geleneğinin, aslında İrlanda'dan gelen 'harp' çalgısı olduğunu ve bu geleneğin de icat edilmiş bir gelenek olduğunu belirten Hobsbawm'ın (2006:10) ifadeleriyle; "Eski hayat tarzlarının varlıklarını sürdürdükleri yerde, geleneklerin ne icat ne de ihya edilmesine ihtiyaç duyulur". Böylece neredeyse yüz yıllık bir kopuşun ardından günümüzde yeniden kurulan mehter takımı, aslında icat edilen bir gelenekten yola çıkılarak canlandırıldığı, yine ve yeniden icat edildiği görülmektedir.

Kapatılmasının ardından ilk kez 1911 yılında yeniden yapılandırılan mehterhanenin günün ihtiyaç ve özlemlerine uygun bir repertuvar oluşturulması da benzer bir durumdur. Örneğin Türkçülük akımının tırmanışa geçtiği dönemde kurulan mehterhane (1911-1935) için bestelenen "Ceddin, deden, neslin, baban, hep kahraman Türk Milleti..." sözleriyle başlayan 'Eski Ordu Marşı'nın bu akımın bir ürünü olduğu söylenebilir. Sanlıkol'a (2011:36) göre 20. yy. başlarından kalma marşlar Osmanlı İmparatorluğu'ndaki tüm milletleri kapsayan bir Osmanlı kimliğini vurgularken, bu akımın etkisiyle değişime uğramıştır. Osmanlı/Türk müziğinde 20. yüzyıla kadar standart bir nota sisteminin olmayışı, 85 yıl gibi uzunca bir sürede mehterhane repertuvarının unutulmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Ancak, 1918'de askeri müzede yayımlanan Mehterhane-i Hakani Notaları, 1826 öncesinden de repertuvara sahip olduklarını gösterse de günümüzde mehter takımlarının, 1911 öncesi repertuvarını çalmadığı, standartlaşmış bir repertuvar üzerinden hareket ettiği görülmektedir (Sanlıkol, 2011:34). Mehteran takımlarının farklı ideolojik kesimler üzerinden

¹³ https://askerimuze.msb.gov.tr/mehter_genelbilgi.html

gerçekleştirdiği faaliyetlere göre değişiklik gösteren repertuvarlarına, çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde yer verilecektir.

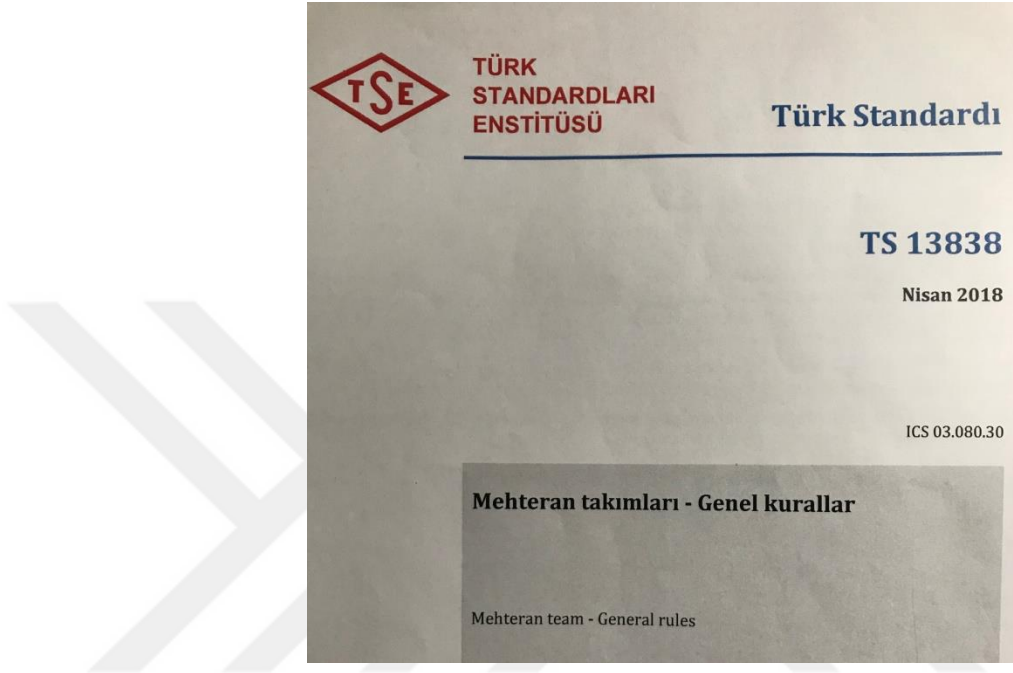
İstanbul Harbiye Askeri Müze'de bulunan 'mehteran birliği' gibi bir askeri mehter takımının yanı sıra, farklı kuruluşlara ait mehteran takımları kurulmaya devam etmektedir. Sanlıkol'un aktardığına göre (2011:33), Türkiye'de yeniden canlandırılan, Askeri Müze bünyesinde kurulan 'resmi çalıcı mehter' topluluğunu kıyafet ve repertuvarıyla örnek alan ilk 'sivil mehter' topluluğu 1959 yılında, İnegöl Belediyesi bünyesinde kurulmuştur. Bu mehteran takımı gibi Türkiye'de çeşitli bölgelerde teşkilatlanan, birbirinden farklı uygulamaları ve faaliyet alanları ile çok sayıda sivil mehter takımı bulunmaktadır. Vural'a göre ülkemizde bu takımlar; kadın mehteri, karma mehter, çocuk mehteri, engelli mehteri ve zenci mehteri gibi farklı yapılarda mehter türlerinden oluşmaktadır (2016:29).

Sayıları gün geçtikçe artan esnaf mehterleri ise günümüzde daha çok belediyeler ya da dernek çatısı altında görülmektedir. Çalışmamızın sonraki bölümünde rakamlarla da ifade edilecek olan bu topluluklardan bazıları, çalışmamızın 'örnek olayı'nı da oluşturacaktır. Bu mehter takımları Balıkesir'de; Sındırgı Belediyesi Mehteran Takımı, Balıkesir Mehteran Takımı, Balıkesir Altıeylül Mehteran Takımı, Balıkesir Kârasî Mehteran Takımı, Zağnos Paşa Mehteran Takımı ve Aydın'da; Aydın Büyükşehir Belediyesi bünyesinde 2014 yılında kurulmuş 'kadın mehteran takımı'dır. Çalışmamızın üç ve dördüncü bölümlerinde yer vereceğimiz bu topluluk benzeri sayısız mehteran takımı, özellikle son yıllarda faaliyet alanlarını genişletmiş, resmi olanlar konser, festival, açılış, karşılama gibi faaliyetlerde bulunurken, esnaf mehterleri saydığımız faaliyetlerin yanı sıra, 'düğün' gibi daha özel işlerde kendisini göstermektedir.

2.4 Türk Standartları Enstitüsü (TSE) Mehteran Takımı Genel Kuralları

Özellikle her geçen gün sayıları artan mehteran takımlarının, birbirinden tamamen farklı uygulamaları, giyim-kuşam, repertuvar, gibi birçok neden sonucunda Genel Kurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Strateji Etüt Başkanlığından gelen talep üzerine, Türk Standartları Enstitüsünce, 27 Nisan 2018 tarihli toplantısı sonrası

"Mehteran Takımları Genel Kurallar" kitapçığı yayınlanmıştır (Şekil 2.1). Bu yayın, sayıları bu denli artan mehter takımlarının, resmi kurumlarca da ne kadar önemsendiği ve bu nedenle standardizasyonunun gerekli görüldüğünün ispatı niteliğindedir.

Şekil 2.1- TSE Mehteran Takımları - Genel kurallar kitapçık kapağı.

Türk Standartları Enstitüsü Hizmet İhtisas Kurulu'na bağlı TK 09 Sanayi Hizmetleri Teknik Komitesi'nce hazırlanan ve TSE Teknik Kurulu'na kabul edilen bu standart, yaptığımız araştırmalara göre tarihinde ilk defa müziksel bir pratiğe verilmiş 'uygunluk' şartlarını içermektedir. TSE'nce belirlenen 'standart', görüldüğü kadarıyla birbirinden farklı mehteran takımları arasında oluşan, icat edilen farklı uygulamaları engellemek ve mehteran takımları arasında yapısal bir hiyerarşi kurmak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

Bu kuralların oluşturulmasında görev almış bir personel ile yaptığımız görüşme, bu çalışmanın daha önce 2007-2008 yıllarında başladığını göstermektedir. Yurt içi ve yurt dışı faaliyetlerde mehter müziği için yeterli bilgi, beceri ve donanımı olmayan mehter takımlarının, bir şekilde sahte fotoğraf ve video kullanarak ülkeyi temsil etmesi, hatta askeri bir yapısı olmayan mehter topluluklarının askeri bando/müzik

festivallerine katılabilmiş olması gibi kimi problemler, çalışmanın ilk gerekliliğini oluşturmuştur. Sonrasında ülke çapında yaklaşık 60-70 civarı farklı mehteran takımı incelenmiş ve hiçbirinin teşkilat ve repertuvar olarak birbiriyle uyumlu olmadığı; sayıları, yürüyüş düzenleri, çalgıları, icraları ve kılık-kıyafetlerinin birbirinden farklı olduğu görülmüştür. Kısaca ifade edildiği üzere "mehterin özüne yakışmayan hususlar" neticesinde bu çalışma gerçekleştirilmiştir. 'Özüne' en yakın kabul edilen ise, tarihi kaynaklardan yararlanılarak kurulan askeri müzede bulunan mehteran birliğidir. Aynı zamanda standart konusunda örnek teşkil etmektedir (Görüşme kişisi 8, 14.05.2019, Görüşme: Balıkesir).

Milli Savunma Bakanlığına bağlı Askeri Müze'de bulunan bu mehter takımının, Türkiye'de bulunan diğer mehter takımlarına 'referans' olduğu, diğer mehterlerce 'otantik' kabul edildiği görülmektedir. Örneğin Balıkesir Altıeylül Mehteran Takımı üyesi, "internetten askeri mehterin kayıtlarını dinleyerek kulaktan, alaylı (informal eğitim) biçimde" marşlara çalıştıklarını belirtmektedir. Aynı şekilde kıyafetler de referans alınmaya çalışılmaktadır. Kös üzerine giydirilmiş kılıf için ise, "İstanbul'daki Harbiye Mehteri kösünü internette görüp, fotoğrafını çekerek..." kendilerine de aynısını yaptırdıklarını ifade etmektedir (Görüşme kişisi 2, 16.03.2016, Görüşme: Balıkesir).

Standart kapsamı, "mehter/mehteranların; teşkilat yapılarını, kılık kıyafetlerini, estrümanlarını, repertuvarlarını, eğitimlerini, yürüyüş ve konser düzenleri ile tuğ kısmında kullanılacak ekipmanların stardizasyon ile ilgili kurallarını" içermektedir. Üç sınıfa ayrılan mehter takımlarının birinci sınıfında; Genelkurmay Başkanlığı ve Kültür Bakanlığı bünyesinde yer alan icracı personel ve tuğ takımlarının yer aldığı 'özel' mehterler vardır. İhtiyaç olduğunda ise 9 kat görev yapabilme imkanı Türk Silahlı Kuvvetleri Mehteran Birliği'ne verilmiştir. İkinci sınıf mehter takımları; 'diğer' resmi kurum ve kuruluşlar tarafından kurulan, tuğ kısmı 8-12 personel ve 3-5 kat icracıdan oluşmaktadır. Üçüncü sınıf ise; Vakıf, dernek ile ticari amaç güden kişilerce kurulan, temsil ettiği tarihi bir makam olmadığı için tuğ takımı bulunmayan, yalnızca üç katlı icracılarıyla esnaf mehterleridir (TSE, 2018:1).

TSK bünyesindekiler haricindeki mehterler, 'askeri' tabir içermeyen isimler almalıdır. Birinci sınıf mehterler yurt içi ve yurt dışında resmi temsil görevleri alabilirken, ikinci sınıf mehterler bulundukları bölgenin milli bayramları ile resmi açılış, festival, tarihi ve kültürel günlerinde görevlendirilir. Üçüncü sınıf mehter takımları ise ticari oldukları için resmi temsillerde görevlendirilmemelidir. Belirlenen standartlarda mehter takımlarının 'yürüyüş düzeni' de ele alınmıştır; çorbacıbaşı, zırhlı muhafızlar, sancaklar, tuğlar, yeniden zırhlı muhafızlar ve mehterbaşı, çevganiler, zurnazenler, boruzenler, nakkarezenler, zilzenler, davulzenler ve köszen ile kös taşıyıcıları şeklinde belirlenmiştir. Yapılan tören ve etkinliklerin içeriğine göre ise 'alay yürüyüşü' (selamlama ya da mehter yürüyüşü) veya 'düz yürüyüş' (yeniçeri sekmesi) olarak belirlenen yürüyüş biçimleriyle, bu yürüyüşlerin ritim formları ve hızları belirlenmiştir. Ayrıca standartta, üç katlı (32-36 kişi), 6 katlı (63 kişi) mehter takımı sayıları da belirlenmiş, yurt içi ve yurt dışı görevleri ise, saraylarda, tarihi mekanlarda, fetih töreni, festival, müze...gibi çeşitli alanlarda belirlenmiştir (TSE, 2018:6, 7).

Standartta, mehter takımlarının repertuarı da 'asgari icra etmeleri gereken eserler' olarak belirlenmiştir; "Klasik Türk Müziği makam ve usullerinin kullanıldığı mehter müziği formuna uygun peşrev, saz semaisi, ilahi, nakış, murabba, kahramanlık türküleri ile hamasi havalar ve marşlar" olarak belirlenmiş ve içinde "Gülbank, Genç Osman Marşı, Ordu Marşı, Hücüm Marşı, Fetih Marşı, Estergon Kal'ası" gibi marşların yanında çeşitli peşrevlerden oluşan toplam 18 eser belirlenmiştir. Ayrıca standartta mehterde görevli icracı personelin eğitim, bilgi, beceri, sağlık durumu ile, kıyafetlerin şekli de belirlenmiştir. Örneğin görevli personel sakalsız, bıyık veya takma bıyığı tarihi dokuya uygun ve abartısız, el yüz, boyun bölgesi dövmesiz olarak belirlenmiştir (TSE, 2018:8, 9).

Mehter takımlarının karmaşık, düzensiz bir yapı sergilemesi, resmi kurumların yanında, mehter takımlarının da kendi içlerinde de birtakım yakınmalara sebep olmaktadır. Bu ise bazı 'otantisite' belirleyicisi ifadeleri ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, Balıkesir Sındırgı Yağcıbedir Mehteran Takımı ile yaptığımız görüşmede; bu denli mehter sayısı artınca "kalitenin" düştüğünü, "10-15 kişiyle mehter olmaz. Şuan ki çalınan mehterler mehter değil, mehterin iyice içini boşalttılar artık..." diyerek

"orijinallikten" uzaklaştığı ifade edilmiştir. Aynı şekilde kıyafetler, taşınan tuğ ve sancaklarla birlikte 'kat'ların değişkenliği de bu konuda eleştirilmektedir (Görüşme kişisi 4, 18.12.2017, Görüşme: Balıkesir). Balıkesir Mehteran Takımı ise böyle bir standarttan ilk kez yaptığımız görüşmede haberdar olmuşlar, "şimdi Balıkesir'de 7-8 tane mehter takımı var, almamız resmi yerlerde tercih sebebi olabilir...2020 sezonuna TSE'mizi alırsanız...çok güzel bir şey, hiç değilse kalite belli olur..." diyerek memnun olduklarını, ancak "...bizim burda vatandaş TSE'si MeSeE'si(!) varmış ona bakmazlar...bizim kefilimiz yaptığımız iş..." diyerek standardın yalnızca resmi kurumlar için bir kriter olabileceğini belirtmektedirler (Görüşme kişileri 1 ve 12, 19.02.2020, Görüşme: Balıkesir). Bu şartların ve çalgıların kontrol formlarının da yer aldığı standart, resmi kurumların mehter takımlarının önünü almaya çalışmasının bir göstergesi niteliğindedir. Ancak yaptığımız görüşmelerde hiç bir mehter takımının böyle bir standarttan haberi olmadığı görülmektedir. Bu standardın mehter takımları için alınması 'gerekliliği' ve herhangi bir 'yaptırımı' olmadığından, standardın amacına ulaşmadığı da böylece görülmektedir. 07.04.2020 tarihinde saat 16.22'de TSE görevlisiyle TSE sistemi üzerinden yaptığımız sorgulamanın sonucu da bu görüşümüzü desteklemektedir; ortaya çıkarıldığı 2018'in Nisan ayından bu tarihe kadar Türkiye çapında TSE'ye bu belge için başvuran ve bu belgeyi alan mehter takımı olmadığı görülmektedir.

3. BÖLÜM

YENİ-OSMANLILIK VE HEGEMONYA BAĞLAMINDA MEHTERAN TAKIMLARI

3. BÖLÜM

YENİ-OSMANLILIK VE HEGEMONYA BAĞLAMINDA MEHTERAN TAKIMLARI

3.1. Yeni-Osmanlılık ve Mehteran

Hegemonya kavramının "toplumsal sınıflar ya da gruplar arasındaki kendiliğinden rızaya dayalı ideolojik üstünlük, denetim ve yönlendirme ilişkilerini" (Yetiş, 2002:61) ifade ettiğini belirtmiştik. Buna göre iktidarın diğer siyasi görüşler karşısındaki kültürel önderliğini, gerçekleşmesini istediği tüm pratiklerin baskı ve zor olmadan, rızaya dayalı bir biçimde gerçekleştirmeye çalışması gerekmektedir. Bu anlamda hegemonya, kültürün ön planda olduğu bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yani iktidarın, diğerlerini kendisi gibi düşünmeye zorlamak yerine bir bakıma ikna etmesi gereklidir. Kültürel hegemonyanın işlemesi ise, iktidar ideolojisinin diğer sınıflarca da kendi düşünceleriymişçesine kabul görmeye başlamasıdır. Böylece günümüz iktidarının Osmanlıyı ve İslâmı merkeze konumlandıran yeni-Osmanlı politikası, kültürel hegemonya sürecinde birtakım araçlarla yayılmaktadır. Bunlar gündelik yaşam pratiklerinden iktidarın zirvesine kadar her daim gündemde tutulup desteklenmektedir. Tokdoğan'a (2018:79) göre Osmanlı İmparatorluğu'nun ideal alınarak milli kimliğin kurucu unsuru haline gelmesi, hem Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni bir resmi ideoloji ile yeni kimliğin oluşmasına hizmet etmekte, hem de yeni bir kültürel hegemonyanın kurulmakta olduğuna işaret etmektedir. En bariz örnek, hegemonik bir güç olan okul ve eğitimle ilgili karar gücünü elinde bulunduran iktidarın, bu dönemde yeni-Osmanlılık çerçevesinde görülebilecek olan, 'Osmanlıca' dersini eğitim programına dahil etmesidir. Böylece Findley'nin (2012:306) 1945'li yıllar için ifade ettiği, Osmanlıca kullanımı için 'muhafazakârlara belli tavizler' verilmesi örneği, günümüz iktidarınca da benzer bir biçimde tekrar ettirildiği görülmektedir.

Yine bu dönemde Osmanlı medeniyeti, kültürü ve tarihini yaymak amacıyla önce dergi, sonrasında ise dernek olarak faaliyet yürüten 'Osmanlı Ocakları', AKP'nin

varlığı sayesinde¹⁴ kurulmuştur. Böylece yeni-Osmanlıcılık ideolojisinin, sivil toplum kuruluşlarıyla da desteklendiği görülmektedir. Günümüzde Osmanlı kültürel mirasının yaşatılmasına yönelik, yeni-Osmanlıcılık'a dair görünümeler, yalnızca bunlarla sınırlı değildir. Örneğin son yıllarda ortaya çıkan Muhteşem Yüzyıl, Diriliş Ertuğrul, Fetih 1453, Payitaht: Abdülhamit, Bir Zamanlar Osmanlı, Kuruluş Osman... gibi Osmanlı İmparatorluğu'nu konu edinen birçok TV dizi ve film, devlet televizyonu başta olmak üzere desteklenerek vizyona girmiştir. Bu filmler, Türkiye'yi bile aşmış, Ortadoğu ve Balkanlarda takip edilir hale gelmiştir. Osmanbaşoğlu'na (2018:8) göre, eski Osmanlı topraklarında da bu filmlere ilgi gösterilmesi "daha aktif rol alma üzerine kurulu bir dış politika anlayışı" ile bağlantılıdır. Böylece bu örneklerde Yıkılmaz'ın (2016:62) ifade ettiği gibi, kapsayıcı bir ideoloji olan yeni-Osmanlıcılık'ın, "bölgesel anlamda lider olma" alt başlık özelliği karşımıza çıkmaktadır.

'Osmanlı Kahvecisi', 'Ottoman Nargile' gibi mekan isimlerinin son yıllarda popüler hale gelmesi, hemen her yerde karşımıza çıkan Osmanlı kıyafetleri ile fotoğraf çekimi modası, arabaların camında, çakmaklarda ve yüzüklerin üzerinde gördüğümüz Osmanlı tuğrası, bu ideolojinin tabanda da yaygınlığının bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki 16 Nisan 2017 referandumu için yurt dışında oy kullanan vatandaşlardan bazıları Osmanlı kıyafetleri¹⁵ giyerek, bu ideolojiyi görünür kılmışlardır. Yıllardır adı 'Ankaraspor' olarak bilinen spor kulübünün adı 'Osmanlıspor', 'Yenikent ASAŞ Stadyumu'nun adı ise 'Osmanlı Stadyumu' olarak değiştirilmiştir. Bardakçı'nın (2016) aktardığına göre DP döneminde de benzer bir karşı-hegemonik hamle örneği ile İnönü Stadı'nın adı, Mithatpaşa Stadı olarak değiştirilmiştir.

Buna benzer Osmanlı Padişah isimleri yeni yapılara verilmekte, mimari tarzı da Osmanlı kültürel pratiklerini zenginleştirici yönde kullanılmaktadır. En bariz örnek, Atatürk Orman Çiftliği arazisinde, yapımı hukuki anlamda problemlili şekilde gerçekleşen 'Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'dir. 'Selçuklu mimarisinin modernize edildiği', böylece Cumhuriyet rejimi yapısı karşısında olan külliye, yabancı basında da "...Osmanlı'nın emperyal zenginliğini ve ihtişamını canlandırma arzusunu açıkça ortaya

¹⁴ <https://www.sozcu.com.tr/2015/gundem/osmanli-ocaklari-nedir-nasil-bir-olusumdur-932916/>

¹⁵ <https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2017/04/08/oy-kullanmaya-osmanli-kiyafetleriyle-gittiler/>

koyuyor..." şeklinde yorumlanmıştır. Yapının sosyal medyadaki tanıtım filmi ise, İstiklal Marşı'nın, mehter takımı ile çalınan farklı bir bestesi ile gerçekleştirilmiştir.¹⁶

DP dönemiyle zemini hazırlanmaya başlanan ve AKP döneminde resmi bir ideolojik eylem haline gelen yeni-Osmanlıcılığın, bu ideolojiyi benimsemiş medya organları tarafından da desteklenmeye başladığı görülmektedir. Herman ve Chomsky (2006:81) tarafından ortaya konulan "Propaganda Modeli"nde olduğu gibi; tüm gücün bir devlet bürokrasisinin elinde bulunduğu ülkelerde, resmi sansür yoluyla yapılan tekelci denetimle, medyanın egemen bir seçkinler grubunun çıkarına hizmet ettiği belirtilmektedir. Yani medya organları, haber 'süzgeçleri' sayesinde halka, hangi mesajların iletilebileceği konusunda propaganda aracına dönüşmektedir. Bu bağlamda iktidara yakınlığı ile bilinen ATV televizyon kanalında (Arsan, 2015:389; Şimşek, 2009) yayınlanan belgeselde; Cumhuriyet döneminde Batıcılık politikaları olumsuzlanırken, Osmanlı'dan kopuşla başlayan 'mağduriyet' dile getirilmektedir. İktidar dönemine atfen ise, 'etkin Osmanlıca eğitimi' ile milli kültür hamlesi, milli kültürün 'hakkının teslim edildiği' belirtilmektedir. Kısacası Cumhuriyet dönemi ile gerçekleşen çekişme, 'ötekisi' (Demiray, 2015:277) olarak belirtilen Osmanlı anlatısıyla bir 'hak' mücadelesini gündeme getirmekte ve iktidar politikalarına hizmet etmektedir.

Aynı televizyon kanalının 'A Haber' kısmında yayımlanan 'Sabah Ajansı' programının, Osmanlı'nın müziksel simgesi mehter marşları eşliğinde yapılması, sunucu masasında bulunan mehter takımı heykelcikleri ve sunucunun popüler hale getirdiği "ver mehteri!" söylemi de yeni-Osmanlıcı anlatıda kendisini göstermektedir (Şekil 3.1). Bu heykelcik/bibloların birçok internet sitesi ve alış-veriş mağazalarında Osmanlı tuğrası gibi satışa sunulması da bu anlatının popüler kültür ürünü haline dönüşmesini sağlamaktadır.

¹⁶ <http://www.diken.com.tr/9-soruda-ak-saray-2/>

Şekil 3.1- Mehteran takımı müzik ve görselleri eşliğinde haber sunumu.¹⁷

Haber Türk Televizyon kanalı akşam haberlerinde, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Mehter Takımı'nın, askeri üs bölgesinde güvenlik güçlerine moral konseri haberi, "sınır boylarını inletmesi" (Şekil 3.2) ile verilmiştir.

Şekil 3.2- İBB Mehteran Takımı askeri üs konseri¹⁸

¹⁷<https://www.facebook.com/ahaber.com.tr/photos/a.220686157950204/1818209711531166/?type=3&theater>

¹⁸<https://www.haberturk.com/yerel-haberler/59964979-askeri-us-bolgelerinde-mehteran-gosterisiguvenlik-gucleri-elleri-tetikte-mehter-takimini>

Son yıllarda oynanan milli maçlarda, Türkiye milli takımını desteklemek için 'tüyleri diken diken' eden mehter marşlarının hep bir ağızdan okunması, askeri "operasyon başarılarının" mehter marşları ile kutlanması (Bora, 2018:230), hemen her törende, açılışta mehter takımının görünürlüğü haberleri de bu ideolojinin popülerleşmesinde, medya payının yadsınamaz olduğunu göstermektedir.

Böylece iktidar tarafından benimsendiğini düşündüğümüz yeni-Osmanlılık ideolojisinin, aynı kolektiviteye ait hissetmeyi sağlayacak çeşitli unsurlarla gündemde tutulduğu görülmektedir. Bu unsurların müziksel kısmında ise, çalışmanın odağını da oluşturan 'mehter müziği' yer almaktadır.

Osmanlı'nın kültürel mirası olan mehter müziğine, çalışmanın ikinci bölümünde yer verilen sonuçlarla birlikte, öncesinde Batılılaşma, Cumhuriyet döneminde ise modernleşme süreciyle izlenen, geleneksel olanla bağların koparılması yoluyla sırt çevrilmiştir. Ancak, özellikle yeni-Osmanlılık ideolojisini benimsediği düşünülen muhafazakâr iktidarlar, Osmanlı kültürel miraslarına sahip çıkılmasını tekrar gündeme getirmiştir. Böylece görsel ve işitsel anlamda en önemli İmparatorluk sembolü sayılabilecek mehter müziği, bu amaçta hegemonik bir araç olarak yeniden canlandırılmaya başlanmıştır. Kısacası mehter müziği, yeni-Osmanlılık ideolojisinin müziksel bir görünümü olarak karşımıza çıkmaktadır.

İktidarın yeni-Osmanlılık olarak tanımlanan ve milli kimliğin Türkiye Cumhuriyeti öncesine dayandırıldığı, İslam kültürünün ön planda tutulduğu ve Osmanlı dönemini benimseyen bir anlayışta olduğu görülmektedir. Milliyetçi-muhafazakâr anlayışıyla yeni bir kültür inşası olarak görülebilecek birçok adımında, bu anlayışın izlerini görmek mümkündür. Böylece bu anlayış, ideolojik/kültürel hegemonya oluşturulmasında mehteran takımlarını önemli bir aygıt olarak kullanabilmektedir. Özbudun'un "Osmanlı'yı 'ihya' etmek: Akp'nin Törenleri" yazısında aktardığı 2008'den "Haliç'te Lazer ve Su Perdeli Fetih Kutlaması" haberinde, mehteran takımının kullanıldığı yer ve zaman dikkat çekicidir:

"İstanbul'un fethinin yıl dönümü kutlamaları Balat-Haliç'te 29 Mayıs Perşembe günü saat 21.00'de başlayacak ve yaklaşık 1 saat sürecek.

Kutlamalar çerçevesinde deniz üzerine iki adet 18 metrelik ayak arasına 1072 metrelik su perdesi kurulacak ve perdede "Watch Out" tekniği kullanılarak, 3D üzerine, dans eden fiskeye teknolojisiyle üretilen "Fetih" filmi yansıtılacak. Kutlamalar için deniz sistemleri de kurulacak. Lazer ve fiskeyellerle gerçekleştirilecek ışık ve su şovu "Fetih" filminin öncesinde izlenebilecek.

Dünyaca ünlü müzisyen Fahir Atakoğlu, İstanbul'un fethinin yıldönümünde Haliç üzerine kurulacak bir platformda Genel Kurmay Başkanlığı Askeri Müze ve Kültür Sitesi Mehteran Bölüğü ile bir konser verecek. Atakoğlu, piyanosu ile mehter bölümünün kösü, davulu, zurnası eşliğinde vereceği konserde, fetih için düzenlediği eserleri ilk kez seslendirecek. Konserin bitimiyle deniz üzerinden başlayacak havai fişek, lazer ve ışık gösterileriyle kutlamalar tamamlanacak. İstanbul Büyükşehir Belediyesi kutlamalar için müzikal şov sistemleri, lazer, video projeksiyon, ses sistemleri, gökyüzü tarayıcıları, alev efektleri için çeşitli cihazlar ve havai fişek sistemleri kullanacak.

İstanbul Valiliğince organize edilen İstanbul'un fethinin 555. yıl dönümü programı çerçevesinde Fatih Sultan Mehmet'in Fatih Camisi'ndeki türbesi ziyaret edilecek. Saraçhane'deki Fatih Anıtı'ndaki törenin ardından, Belgrat Kapı'da tören düzenlenecek. Buradaki törenlerde, İstanbul'un fethi canlandırılacak. İstanbul Müftülüğünce de Fatih Camisi'nde 555 hatim okutulacak. Camilere bayraklar asılacak, cami minareleri ışıklandırılacak. Çeşitli camilerde Fatih Sultan Mehmet, fetih şehitleri ve gaziler için mevlit okutulacak. İstanbul Vakıflar Bölge Müdürlüğü'nce Sultanahmet, Eyüp Sultan, Eminönü Yeni ve Cedid Valide camilerine mahyalar asılacak" (2015:219).

Özbudun'a (2015:222) göre törenler, "özellikle heterojen ve karmaşık çağdaş toplumlarda, iktidarların elinde hegemonya inşa sürecine dönüşürler." Gerçekleştirilen fetih törenleri gibi törenlerde 'Osmanlıcı', aynı örneğin "hatim", "mevlid" kısmında görüldüğü gibi, ya da iktidarın 'kutlu doğum haftası' gibi yönleriyle öne çıkardığı kutlama ve törenlerin 'İslamcı' bir anlayışta olduğu görülmektedir. Mehter takımlarına da bu 'belirli günlerde' yer verilmesi, yeni-Osmanlıcılık ideolojisinin meşruiyet kazanmasına, böylece iktidarın bu anlatılardaki ifadesini pekiştiren bir araç haline geldiğini göstermektedir.

İktidarın, Osmanlı tarihinin en parlak dönemlerine ilişkin anıları mehter müziği eşliğinde tazelemesi, birçok programda görülmektedir. Fetih kutlamalarının yanı sıra, Osmanlı padişahı ve İslam halifesi olarak anılan Sultan Abdülhamit'i anma törenlerinin her geçen zaman daha da öncelikli hale getirilmesi, sembolik açıdan önemli örneklerdir. Yaşlı'ya (2017:134) göre iktidar, bu gibi kendi politikasına uygun yeni ve önemli

günleri gelenek icadı içerisinde yaratırken, 1923 Cumhuriyeti'nin milli bayramlarını ve önemli günlerini yavaş yavaş önemsizleştirerek kutlanır olmaktan çıkartmaktadır. Yeni önemli günlerin içinde 'Kutlu Doğum Haftası', 'Sarıkamış Destanı' ve 'Malazgirt' anmaları gibi günler bulunmaktadır. Tokdoğan (2018:89), özellikle fetih kutlamalarının aynı zamanda "yeni milli tarih anlatısının Cumhuriyet'in ilanı ile değil, Müslüman Osmanlı'nın, Hristiyan İstanbul'u fethi ile başladığını" ifade etmeye çalıştıklarını ve iktidarın Cumhuriyet'le sembolik hesaplaşma içinde olduğuna dikkat çekmektedir.

Yeni önemli günlere, günümüzde "Demokrasi ve Milli Birlik Günü" olarak ilan edilen ve iktidarın özellikle sahip çıkarak "15 Temmuz Destanı" olarak adlandırdığı bir gün daha eklenmiştir. Tokdoğan'ın (2018:221-259) "Yeni-Osmanlıcı anlatının ruhuna uygun bir mit yaratımı" olarak ele aldığı 15 Temmuz Olayı, Türkiye'de 2015 yılında başlayan 'toplumsal ve siyasal çalkantıların', 15 Temmuz 2016'da "darbe kalkışması" olarak kaydedildiği bir olaya dönüşmüştür. Terör örgütü ilan edilen bir cemaatin, Türk Silahlı Kuvvetleri içerisindeki üyeleri olduğu belirtilen bir grup tarafından gerçekleştirmek istenen darbe girişimi, Cumhurbaşkanı'nın halkı darbeye tepki için sokaklara davet etmesiyle önlenmiş, çok sayıda vatandaş şehit edilirken çok sayıda vatandaş ise gazi olmuştur. Çalışmanın Balıkesir örneğinde de görülecek olan ve 2017'den bugüne şehitlerin kitlesel dualarla anıldığı, daha İslami bir görünüm sergilendiği görülen Demokrasi ve Milli Birlik Günü, özellikle mehteran takımlarının yer aldığı törenler haline getirilmiştir.

Anthony Smith, (Aktaran Tokdoğan, 2018:42,43) milli kimliğin anlamlı bir hale gelebilmesi için bir topluluktaki bireylerin özdeşleşecekleri, aidiyet hissi duyacakları, biraradalık sağlayıcı ortak anlayış, emel, fikir ve hissiyat sağlanması gerektiğini belirtmiştir. Bu unsurlar için ise; "bayrak, para, marş, üniforma, anıt ve kutlama gibi topluluk fertlerine ortak mirasları, kültürel yakınlıkları" anımsatan sembollerin gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Buradan hareketle kolektif aidiyet duygusunu sağlayacak sembolik bir müziksel pratik olarak mehter müziğinin, iktidar tarafından hem görsel, hem işitsel biçimde anımsatıcı bir yapıda iş gördüğü söylenebilir.

Bu bağlamda Osmanlı anlatısı içerisinde önemli bir yere sahip mehter müziğinin, iktidar tarafından yeni bir kolektif ruh hali yaratmak amacıyla, tercihen kullanıldığı görülmektedir. Bu müziksel ve siyasi tercihlerde ise, liderlerin önderliği büyük paya sahiptir. Bu anlamda aynı zamanda Cumhurbaşkanı da olan iktidar partisi genel başkanı ve söylem ve eylemlerinin etkisinin büyük olduğu görülmektedir. Örneğin İstiklal Marşı'nın "hakiki manasını yüreklere nakşedecek" yeni bir beste ve terörle mücadele dönemine ithafen bestelenmesini istediği marşlar için; "...hiç olmazsa mehter marşı gibi bir marşı da yazamazlar mı? Evde torunum bile mehter marşı ile yürüyor...Askerlerimizi de mehter marşı ile yürütür gibi yeni marşlarla yürütelim..."¹⁹ sözleri, resmi ideolojinin temsilcisi durumundaki Cumhurbaşkanı'nın, mehter müziğine dönük tutumunu göstermektedir. Bu çağrının ardından İstiklal Marşı için oluşturulan alternatif besteler ise, zurnaların yer aldığı mehter müziğine benzer²⁰ ya da ilahileri andıran bir tınıda²¹ gerçekleştirilen örneklerle sonuçlanmıştır.

23-24 Mayıs 2016'da, "180'in üzerinde ülke, uluslararası kurum ve kuruluşların temsil edildiği ve 60'a yakın ülkenin devlet ve hükümet başkanlarının katılımıyla" İstanbul'da gerçekleşen, 'Dünya İnsani Zirvesi' toplantısı sonrasında verilen akşam yemeğindeki karşılama, mehteran takımı eşliğinde gerçekleştirilmiştir.²² Karşılamada, tarihi Türk devletlerinin askerlerine ait kıyafetlerini giyen görevliler de, mehter takımı gibi Dolmabahçe Sarayı merdivenlerinde dizilmişlerdir. Böylece mehteran takımının, yalnızca sembolik olarak bulunduğu 'müze'den çıkarılarak uluslararası bir platformda da tercih edilerek kullanılması, devletin yarı-resmi ideolojisi doğrultusunda atılmış bir adım olarak görülebilmektedir (Şekil 3.3 ve 3.4).

¹⁹ <https://www.ntv.com.tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogandan-istiklal-marsina-yeni-beste-cagrisi,7P9kA8-6FUWI8uTQXCztYw>

²⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=hM4A688H1dE>

²¹ <https://www.youtube.com/watch?v=IGzJAZyuvZE>

²² <https://www.tccb.gov.tr/ozeldosyalar/diz/5/>

Şekil 3.3- 'Dünya İnsani Zirvesi' mehteran takımı ile karşılama²³

Şekil 3.4- 'Dünya İnsani Zirvesi' mehteran takımı ile karşılama²⁴

İktidarın bizzat katıldığı açılış, karşılama, kutlama gibi farklı programlarda da mehteran takımlarının, bu programların önemli bir parçası haline getirildiği görülmektedir. Örneğin iktidar partisi genel başkanının, başbakanlığı sırasında

²³ <http://www.haber7.com/foto-galeri/38828-erdogan-dunya-liderlerini-mehterle-karsiladi>

²⁴ <http://www.haber7.com/foto-galeri/38828-erdogan-dunya-liderlerini-mehterle-karsiladi>

katılımıyla Taksim'de gerçekleştirilen bir faaliyet sırasında, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Mehter Takımı, kendisi için bestelediği "Bir Osmanlı evladı..." marşını seslendirmiştir. Ardından ise birçok mehter takımı bu marşı repertuvarına dahil etmiş ve artık iktidar partisi ile ilgili programlarda özellikle çalmaya başlamıştır. Marşın sözleri ise şu şekildedir:

"Dik dur eğilme, inananlar seninle

Allah'ın emrettiği yolundan geri dönme

Dünyada Müslümanlar elem keder içinde

Rahatı hoş olanın inmiş gözüne perde

Tüm zalimler birleşmiş yıkıyorlar her yanı

Karşısına dikilmiş bir Osmanlı evladı." (Görüşme kişisi 12, 19.02.2020, Görüşme: Balıkesir).

Sözlere bakıldığında, bir İslam halifesine, zalimlerin karşısında bir 'kurtarıcıya' ithafen yazılmış övgüler gibi bir sonuç çıkarmak mümkün görünmektedir. Şentürk'e (2017:109) göre 'kurtarıcı beklentisi', genellikle din kültüründe yer almaktadır. Kendi yapamadığı düzeltmeleri kurtarıcıdan bekleyen halkın bu kültürü, özellikle Doğu toplumlarında olduğu gibi, ülkemiz toplumunda siyasi alanda da mevcuttur. Mehter takımının bestelediği gibi, bir siyasi parti liderine yazılmış kurtarıcı beklentisini içeren bu marş sözleri, ayrıca seçmen tercihlerini de etkileyen faktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Böylece yeni-Osmanlılık anlatısının müziksel bir ifadesi olarak ele aldığımız mehter müziğinin, iktidar tarafından bu anlatının birçok kısmında bir propaganda malzemesi ve hegemonik bir araç olarak kullanıldığı görülmektedir. Özellikle seçim dönemlerinde mehteran takımlarının kullanımı daha da görünür hale gelmektedir. Örneğin Cumhurbaşkanı ve aynı zamanda İktidar Partisi Genel Başkanı, 24 Haziran 2018 seçimleri öncesi Manisa/Akhisar'da partisi için düzenlenen mitinge katılmıştır. Burada iktidar partili bir belediyeye ait 'Şehzadeler Belediyesi Mehteran Takımı' ile karşılanmış (Şekil 3.5), takımın karşısında Osmanlı padişahlarının gelenek haline getirdiği gibi mehter müziğini 'ayakta' (Tuğlacı, 1986:7) dinlemiştir (Şekil 3.6). Hemen

ardından yine iktidar partili bir belediye olan Yunusemre Belediyesi'nin çocuklardan oluşturduğu 'Yunusemre Belediyesi Mehmet Suphi Egemen İlkokulu Mehteran Takımı' ile yeniden bir karşılama programı gerçekleştirmiştir (Şekil 3.7).

Şekil 3.5- Manisa/Akhisar'da mehteran takımı ile karşılama.²⁵

Şekil 3.6- Manisa/Akhisar mehteran takımını ayakta dinleme geleneği.²⁶

²⁵ <https://www.star.com.tr/yerel-haberler/cumhurbaskani-ve-ak-parti-genel-baskani-erdogan-manisada-3604760/>

Şekil 3.7 Manisa/Akhisar çocuk mehteran takımı ile karşılama.²⁷

Katıldığı birçok programda mehter takımı ile karşılanmaya başlanan Cumhurbaşkanı, 2017 yılında ise, miting ve açılışlar için bu kez Urfa'ya gitmiştir. Burada da Urfa/Haliliye Belediyesi'nce kurulan 3 katlı mehter takımı 'Mehteran-ı Haliliye' tarafından, diğer mehterlerce de repertuvara alındığı belirtilen 'Dik Dur Eğilme/ Bir Osmanlı Evladı' parçası ile karşılanmıştır.²⁸

Bora'nın (2018:229) aktardığına göre Cumhurbaşkanı, Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi'nin açılış töreninde de iktidar oldukları Ankara Büyükşehir Belediyesi Mehteran Takımı'nca karşılanmıştır. Karşılamada mehteran takımının çaldığı 'Yeni Türkiye' marşının beste ve güftesi ise, bu merkezin başkanı olan Hasan Celal Güzel tarafından yazılmıştır: "2071; bin yaşındayız / Süper güç olmanın uğraşındayız / Yurtta sulh cihanda sulhu sağlarız / Kızıl elmamızdır yeni Türkiye / Liderimiz Recep Tayyip Erdoğan / Gücünü daima milletten alan (...) Bu yüzyıl Türklerin asrı olacak /

²⁶<https://www.star.com.tr/yerel-haberler/cumhurbaskani-ve-ak-parti-genel-baskani-erdogan-manisada-3604760/>

²⁷<https://www.star.com.tr/yerel-haberler/cumhurbaskani-ve-ak-parti-genel-baskani-erdogan-manisada-3604760/>

²⁸<https://www.ajansurfa.com/kultur-sanat/urfanin-tek-mehter-takimindan-cumhurbaskanina-mini-konser-h9929.html>

Allah'ın adını biz yayacağız / Peygamber yolundan hiç ayrılmadan..." Sözlerde 'demokrasi kuran Menderes'e, 'çağ atlatan Turgut Özal'a, ve 'Abdülhamit' gibi isimlere de yer verilmiştir. Sözlerden de anlaşılacağı gibi Osmanlıcılık, Türkçülük ve İslamcılık ideolojilerini içinde barındıran yeni-Osmanlıcı anlatı, bestelenen bu marşın sözlerinde de görülebilmektedir.

Bu anlatının müziksel ifadesi olan mehteran takımları görünürlüğündeki artış, özellikle AKP iktidarı döneminde oldukça dikkat çekicidir. Bora'nın (2018:227) aktardığına göre İzmir'de ve Niğde'de kurulan yeni mehter takımlarının yanı sıra Kırıkkale Belediyesi'nde, 2013 yılında Kocaeli Büyükşehir Belediyesi'nde, 2012'de Bilecik, 2011'de Çankırı, 2009'da Antep gibi çeşitli şehirlerde de kurulan mehter takımları da bulunmaktadır. Birçok yerel yönetim, mehter takımlarını kendisi kurarken, mehter takımına sahip olmayanlar ise özel teşebbüslerden ve okullardan yardım almaktadır. Örneğin Çankırı Belediyesi kendi mehter takımına ramazan ayı içerisinde sahurda çaldırırken, Bolu Belediyesi yeni aldığı iş makinelerinin tanıtımında üniversite mehterini kullanmakta, Tokat Belediyesi ise imam hatip lisesinden yardım almaktadır. Vural'ın (2016:33) tespit ettiği belediye mehterleri ise, İstanbul'da 5, Kocaeli 4, Bursa'da 3, Ankara'da 3, Antalya'da 2, Aydın 2 adet olmak üzere Çorum, Düzce, Konya, Gümüşhane, Karaman, Yozgat, Kayseri, Osmaniye, Mersin, Erzincan, Kütahya, Trabzon, Amasya, Eskişehir, Isparta illerinde birer adet olmak üzere teşkilatlandırılmıştır. İstanbul Harbiye Askeri Müze'de bulunan mehteran birliği kadroları ise son yıllarda artırılırken, 2019 yılında, Jandarma Genel Komutanlığı bünyesinde Ankara'da, askeri müzede bulunan mehteran birliği gibi bir resmi mehter takımı daha kurulmuş ve faaliyete geçirilmiştir. Ayrıca 2020 yılı itibarıyla Milli Savunma Bakanlığı bünyesine bağlanan İstanbul Harbiye Askeri Müzedeki mehteran takımına benzer bir mehteran takımının, Ankara'da kurulması planlanmıştır. Çeşitli bölgelerde de benzer biçimde kurulan, birbirinden farklı uygulamaları ve faaliyet alanları ile çok sayıda mehter takımının bulunduğu bilinmektedir. Yalnızca internet aracılığıyla yaptığımız aramalarda bile reklam yapan yüzlerce mehter takımı ile karşılaşılabilir. Böylece bu görünümünün, kültürel hegemonyanın kazanılabilmesi adına iktidarcı gerçekleştirilen birtakım hamlelerin sonucu olduğu söylenebilir.

3.2. Hegemonya ve Mehteran Takımları: Balıkesir Örnek Olayı

Öncesinde mehteran takımı bulunmayan Balıkesir'de, 2003 yılından bugüne 8 adet mehter takımının kurulduğu bilinirken, Manisa'nın yaklaşık 142.000 nüfuslu Turgutlu ilçesinde, sayıları 20'yi aşan mehteran takımı bulunmaktadır. Balıkesir'de mehter takımı üyesiyle yapılan görüşme, bu müziksel pratiğin öne çıkma sebebini anlamlandırmaktadır:

"...zaten 28 şubat döneminde bir ara mehterler yasaktı. Program yapmak yasaklandı...Zamanla tabi Ak Parti hükümeti geldikten sonra bunlar açıldı...Şu an kendim ilkokullara mehter dersi veriyorum. İki tane okulum var ders verdiğim...Engelliler var...Yani mehter artık kültürel bir faaliyet haline geldi. Bunu hükümetin sayesinde desek yeri var. Eskiden yoktu böyle bir şey...Önümüzü açtı, mehterin önünü açtı..." (Görüşme Kişisi 1, 19.02.2020, Görüşme: Balıkesir).

Çok sayıda dernek çatısı altında kurulmuş mehter takımlarının, özel günlerde; gelin alma, nişan, düğün, sünnet, kına gecesi, asker uğurlaması, doğum günü, açılış, festival, kurtuluş günleri, otellerde animasyon vb. gibi aklımıza gelebilecek birçok faaliyette hizmet verdiği görülmektedir. Örneğin bunlardan biri 'Balıkesir Altıeylül Mehteran Takımı'dır. 'Genç Müzisyenler Derneği' çatısında kurulan bu mehter takımının 7 Şubat 2016'da, Balıkesir'de gerçekleştirdiği gelin alma ve düğün törenleri, yaptığımız alan çalışmasıyla gözlenmiştir. Şekil 3.8'de görülen düğün töreninin sahibi ve katılımcıları, iktidar seçmen kitlesinin çoğunluğunu da oluşturan 'dinî-muhafazakâr' (Özbudun ve Hale, 2010:73) kesimden bir gruptur. Gerçekleşen düğünde, dans edilen, oynanıp eğlenilen alışlagelmiş bir düğün müziği yerine, duaların okunduğu, semazen gösterilerinin yapıldığı ve mehteran takımı konserinin gerçekleştirildiği gözlenmiştir. Mehter takımı üyeleriyle yapılan görüşmelerde ise "bu kesimin düğünlerinin bu şekilde" gerçekleştirildiği belirtilmiştir (Görüşme kişisi 1, 07.02.2016, Görüşme: Balıkesir).

Şekil 3.8- Balıkesir Altıeylül Mehteran Takımı düğün performansı.

07.02.2016. Balıkesir.

Erol'a (2018:25) göre, muhafazakâr kesimin farklı deneyimler ve popüler kültür ile girdiği ilişki, "sosyal yapılanımdan yaşam tarzına" eşit düzeyde ve türdeş bir yapı ile sonuçlanmamaktadır. Bu yüzden muhafazakâr kesim tarafından "gelenekte hiç olmayan pratikler" bile yaşam tarzlarına eklenilebilmektedir. Böylece 'cami düğünleri' örneği gibi mehter takımlı düğünler de bu kesimin yaşam tarzına eklenilmiş görünmektedir. Yani yeni-Osmanlılık şemsiyesi altında oluşturdukları aidiyet zinciriyle bu kesimin, kendilerini başkalarından müzik pratikleri yoluyla farklılaştırdıklarını söyleyebiliriz.

Balıkesir'de gözlemlediğimiz bir başka mehteran takımı, 30 Eylül 2018 tarihinde gerçekleşen Balıkesir Zağnos Paşa Mehteran Takımı'nın 'sünnet yemeği' performansıdır (Şekil 3.9 ve 3.10). Yine aynı kesimden oluşan davetlilerin yer aldığı konserde, mehteran takımı repertuvarında yeni-Osmanlı şiiirlerin yanı sıra ilahilerin, ve 'Teşrik Tekbiri' ile 'Salat-ı Ümmiye'nin de yer aldığı gözlemlenmiştir. Balıkesir Zağnos Paşa Mehteran Takımı'nın, 2018'in özellikle yaz sezonunda 80'in üzerinde çeşitli faaliyetlere katıldığı, kimi zaman günde dört farklı yerden program talebi aldıkları öğrenilmiştir (Görüşme kişisi 10, 20.11.2019, Görüşme: Balıkesir). Balıkesir Mehteran Takımı da benzer biçimde, "2017'de 140, 2018'de 118, 2019'da 98 faaliyet" gerçekleştirmiştir. Rakamlardaki düşüşün, özellikle "Balıkesir'de sayıları artan mehter takımlarıyla orantılı" olduğu belirtilmiştir (Görüşme kişisi 12, 19.02.2020, Görüşme: Balıkesir). Buradan hareketle Balıkesir'de bulunan mehter takımlarının gerçekleştirdiği ve yetismekte zorlandığı faaliyetler, mehter müziğinin iş sahası genişliği ve gördüğü

rağbeti ortaya koymaktadır. Böylece mehter takımları sayılarındaki artış ve faaliyet alanları doğru orantılı olarak birbirini etkilemektedir.

Şekil 3.9- Balıkesir Zağnos Paşa Mehteran Takımı sünnet düğünü performansı. 30.09.2018. Karesi/Balıkesir.

Şekil 3.10- Balıkesir Zağnos Paşa Mehteran Takımı Erdek'in Düşman İşgalinden Kurtuluşu Töreni 18.09.2017. Erdek/Balıkesir.

Tokdoğan'ın (2018:221-259) "Yeni-Osmanlılık ideolojisinin ruhuna uygun bir mit yaratımı" olarak ifade ettiği "15 Temmuz Destanı", özellikle AKP iktidarınca sahiplenilmiş ve yeni-Osmanlıcı anlatının ortaya koyduğu "zafer, kahramanlık ve kadir-i mutlaklık" duyguları, siyasetin zirvesinden tabana yayılmıştır. Böylece şimdiye dek bu ideolojiyi benimsemiş sağ siyasetten daha farklı bir yayılım gerçekleşmiştir. 2016

itibariyle kitlesel duaların edildiği, minarelerden salaların okunduğu, dinsel ritüellerin ağırlıkta olduğu bir devlet töreni haline getirilen 15 Temmuz anma günleri, aidiyet duygusunu pekiştiren ve mehteran takımlarını da içinde barındıran bir yapıda karşımıza çıkmaktadır. Hatta söylemi abartılı olmayacak biçimde, mehteran takımlarının bu törenlerde başat bir unsur haline getirildiği görülmektedir. 15 Temmuz 'Demokrasi ve Milli Birlik Günü' programı için Balıkesir'de bulunan mehteran takımlarından her birinin, adeta bu törenlerin 'olmazsa olmazı' haline geldiği, katıldıkları program yoğunluğundan anlaşılmaktadır. Örneğin iletişime geçtiğimiz mehteran takımlarının 15 Temmuz 2018 programları şu şekilde gerçekleşmiştir:

- Zağnos Paşa Mehteran Takımı gündüz saatlerinde Balıkesir/Bandırma, akşam saat 21.00'de ise Balıkesir/Kepsut ilçesinde,
- Diriliş Mehteran Takımı gündüz saatlerinde Balıkesir merkez ilçesinde, akşam 21.00'de ise İvrindi ilçesinde,
- Sındırgı Yağcıbedir Mehteran Takımı Balıkesir/Sındırgı'da saat 21.00'de,
- Balıkesir Karâsı Mehteran Takımı saat 21.00'de Balıkesir/Erdek'te,
- Balıkesir Altıeylül Mehteran Takımı saat 21.00'de Balıkesir/Balya'da,
- Balıkesir Mehteran Takımı ise saat 21.00'de Balıkesir/Bigadiç ilçesinde programa katılmışlardır.

Mehteran müziği hemen her zaman 'canlı icra' (*live performance*) edilmektedir. İzleyici-icracı etkileşimi ön planda tutulmaktadır. Bu yüzden hem görsel, hem işitsel olarak algılanabilen mehteran takımları, gerçekleştirdiği faaliyetlerde özellikle birer görsel şova dönüşmektedir. Böylece mehter müziği, dinleyici/izleyiciye tınsal ya da eserlerin sözleriyle anlam aktarmanın yanında, unsurların da dahil edildiği bir pratik haline gelmektedir. Bu şovların, benimsendiğini öne sürdüğümüz yeni-Osmanlıcılık ideolojisi sonucunda, her geçen zaman daha da fazla bu ideolojiyi beslediği ve böylece yeniden icat edildiği görülmektedir. Örneğin, yaptığımız bir başka alan araştırmasında Balıkesir Mehteran Takımı, Balıkesir Valiliği önünde, Demokrasi ve Milli Birlik Günü dolayısıyla 15 Temmuz 2019'da bir konser gerçekleştirmiştir (Şekil 3.11). 15 Temmuz 2018'de ise, Balıkesir Bigadiç ilçesinde izlediğimiz aynı faaliyetin konseri ile arasında bazı farklar görülmüştür. Bir önceki yıl takım içinde görülmeyen sırtında yay, belinde

ok, kılıç ve kuşağında hançer bulunan bir kadın figürü (Şekil 3.12) ile kalkanlarında 'Kayı Boyu' simgesi olan zırhlılar eklenmiş, Hücüm Marşı'nın sonunda yapılan 'Allah Allah' nidalarına ise 'ezan'ın da eklenmesiyle yeni anlamlar kazandırılmıştır. Bu icat, görüşme kişinin ifadesiyle "...millet zaten galeyana gelmiş...Ezan-ı Muhammediye'yi de duyarsa manevi duygular daha fazla harekete geçer..." amacıyla gerçekleştirilmektedir.

Şekil 3.11- Balıkesir Mehteran Takımı Demokrasi ve Milli Birlik Günü performansı. 15.07.2019. Valilik önü/Balıkesir.

Şekil 3.12- Balıkesir Mehteran Takımı teatral eklentileri. 15.07.2019. Balıkesir.

Ayrıca bu şovlar, özellikle köszenin çalım biçimiyle de desteklenmektedir. Abartılı tokmak hareketlerinin yanında, parçalara girmeden hemen önce kös derisi üzerine dökülen pudra ya da su, tokmak vuruşuyla havalandırılarak "tarihin tozlu sayfalarının aralandığı ve mehterin yeniden uyandığı" anlamında bir görsellik sunulmaktadır (Şekil 13 ve 14) (Görüşme kişisi 12, 19.02.2020, Görüşme: Balıkesir).

Şekil 3.13.- Balıkesir Mehteran Takımı kös üzerine dökülen pudra ile görsel şov. 15.07.2018. Balıkesir/Bigadiç.

Şekil 3.14- Sındırgı Belediyesi Mehteran Takımı kös üzerine dökülen su ile yapılan görsel şov. 03.09.2019. Balıkesir/Sındırgı.

Balıkesir'de yaptığımız diğer bir alan çalışması ise Balıkesir ilçesi Sındırgı'da gerçekleştirilmiştir. Bir yıl önceki adı Sındırgı Yağcıbedir Mehteran Takımı olan topluluğun adı, 2019'da iktidar partili olan Sındırgı Belediyesi'nin himayesine girmesiyle, Sındırgı Belediyesi Mehteran Takımı olarak değiştirilmiştir. 03 Eylül 2019'da, Sındırgı'nın düşman işgalinden kurtuluşu kapsamında gerçekleştirilen etkinliklerde gösteri yapan takım, 03 Eylül 2018'de aynı etkinlikte görülmeyen 'Abdülhamit Han Marşı' ve 'Biz Bu Hale Düşecek Adam mıydık?', 'Ben Osmanlıyım.' gibi Osmanlı özlemini dile getiren sözleriyle çeşitli şiirleri de gösterilerine eklemişlerdir. Bunun yanında, Hücum Marşı sırasında aynı kıyafette kılıçlı ve kalkanlı iki askerin kılıçlarını birbirine vurarak savaş sahnesi canlandığı ve bu sırada sancaktarların öne çıkarak sancakları sağa ve sola savurduğu görülmektedir (Şekil 3.15).

Şekil 3.15- Sındırgı Belediyesi Mehteran Takımı gösterisi. 03.09.2019.

Balıkesir.

İktidarın anlatısını ve hegemonya inşa sürecini güçlendiren benzer törenlerde, mehter takımlarının artık herhangi bir uyarı-tavsiye almaksızın günün anlamına göre gerçekleştirdikleri faaliyetlerde eklemeler yaptığı görülmektedir. Balıkesir Mehteran Takımı, 15 Temmuz 2018'de Balıkesir/Bigadiç'te gerçekleştirdiği Demokrasi ve Milli Birlik Günü töreninde, çevganinin öne çıkarak Esat Kabaklı'nın bestelediği, Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu'nun Geri Çekil şiirini okuduğu ve 'geri çekil!' kısmını tüm

mehteran takımının aynı anda söylediği gözlenmiştir. Oratoryoyu andıran bu eklenti, diğer mehter takımlarında yer almamaktadır. Şiirin sözlerinde geçen 'Aşık olup aramıza giremezsin geri çekil...' bölümü için görüşme kişisi; "15 Temmuz'da bayrağımızdan ay yıldızı silip, aşık olup aramıza girmeye çalıştılar ama fırsat vermedik, elimizin tersiyle bi geri çekil dedikya hani..." diyerek günün anlamına gönderme yaptıklarını, "...vatandaşın milli-manevi duygularını harekete geçirmek için" çeşitli bağlantılar kurarak eklemeler yapabildiklerini ifade etmektedirler (Görüşme kişisi 1, 19.02.2020, Görüşme: Balıkesir).

Balıkesir'de bulunan hemen tüm mehter takımlarının, yeni-Osmanlılık ideolojisini besleyen bir görünümde, adeta birbirleri ile yarışarcasına yeni şovlar sunduğu ve planladığı görülmektedir. Örneğin Balıkesir Altıeylül Mehteran Takımı, gösterileri için at üzerinde, kaftan kıyafetli bir Osmanlı Padişahını canlandırmak amacıyla at ve kıyafet almayı planladıklarını, hatta "kösleri at üzerine daha orijinal olsun diye" koymak istediklerini, ancak maddi açıdan yetersiz oldukları için henüz gerçekleştiremediklerini ifade etmektedirler. "Atın bakımı, getirmesi götürmesi vs zor işler..." olduğu da eklemektedirler (Görüşme kişisi 2, 16.03.2016, Görüşme: Balıkesir).

Maddi olarak kimi zaman yakındıkları görülen, Balıkesir'de bulunan Mehteran takımlarının aldıkları ücretler, kişi sayısı, yer, malzeme gibi kimi kriterlere göre değişkenlik gösterebilmektedir. Görüşme kişisi, 2016 yılı için şunları ifade etmektedir:

"2 milyara işe gidiyoruz [2000TL], kişi başı 70TL veriyoruz, nefesliler 125'er lira alıyor, 70'er lira davulculara veriyoruz 1800 TL tutuyor. Derneğe kalıyor 200 lira. Araba, çay, şeker, yemek parası, yani şu anda sıfıra sıfır gidiyoruz. Şöyle 3 milyara falan mehter olsa o zaman tatmin ediyor. [...] mehteri var berduşlar takımı... kıyafetleri falan her şeyi bozuk... Bizim 2 milyar istediğimiz işe 700-800 liraya gidiyorlar..." (Görüşme kişisi 2, 16.03.2016, Görüşme: Balıkesir).

Sındırgı Yağcıbedir Mehteran Takımı görüşme kişisi ise, 2007 yılı için 17.000 TL harcayarak "İstanbul'dan tuğlar, elbiseler" aldıklarını belirtirken, 2017 sıraları "40.000 liraya elbiseleri değiştirdiklerini" ifade etmektedir. Onlar da benzer söylemle "Turgutlu gibi [Manisa'daki mehteran takımları] iki buçuk üç milyar [3000TL] almıyoruz, 2 milyara gidiyoruz...500-600'ü arabaya gidiyor zaten..." ifadesinde

bulunmaktadır (Görüşme kişisi 4, 18.12.2017, Görüşme: Balıkesir). Aynı görüşme kişisi, 2020 sezonu için, 20 civarı takım elemanlarına standart, kişi başı 80-90 lira verilecek şekilde "2500TL+araç ücreti" olarak program başı fiyat belirlediklerini ifade etmektedir. Balıkesir Mehteran Takımı ise, 2020 sezonu için, "işin durumuna bağlı" olacak şekilde fiyat belirlemişlerdir. Bu durum ise, düğün salonu gibi daha küçük grupların sığabileceği, en az 15 kişiden oluşturulan mehteran takımını ifade etmektedir. "15 kişiyle 2000 liradan" başlayarak, "20 ve 30 kişiye kadar 5000 lira" aralığını kapsamaktadır. Araç ve ses sistemi gibi malzemeler fiyatlandırmaya dahildir. Tuğ ve sancak taşıyanlara, 50 lira, trompet veya zurna çalanlara ise 150 lira verilecek şekilde fiyatlandırılmıştır.

Balıkesir'de araştırılan mehteran takımlarının tamamında, müziksel unsurların müzik dışı unsurlara göre ikincil planda tutulduğu görülmüştür. Örneğin gerçekleşen alan çalışmalarının tümünde gözlemlenen "doğru perdeyi çıkarmak", "tını niteliği", "ritim kalıpları..." gibi müziğin içsel niteliklerini oluşturan estetik belirleyiciler (Keamner, 1993), fazla dikkate alın(a)mamaktadır. Erol'a (2002:171) göre, "müzik başka şeylerle ilgili anlam aktarabildiği için, çoğunlukla bir simge olarak iş görür." Böylece çalışmamızda da belirttiğimiz müziksel ve gerecin yarattığı 'muğlak simgeler', insanların kendi amaçları doğrultusunda müziği kullanmalarına olanak sağlamaktadır. Örneğin mehter müziğinin, "örf ve adetlerin/ geleneklerin yaşatılması, Osmanlı özlemi/ isteği, anma ve ihyası" gibi sebeplerce tercih edildiği görülmektedir (Görüşme Kişileri 1, 2, 3, 4, 12, 13. 2016-2020, Görüşmeler: Balıkesir). Böylece mehter müziğinin, yeni-Osmanlıcı kolektiviteye ait bir simge anlamında da kullanılabileceği görülmektedir.

Ancak, günümüzde yeni bir mesleki alan olarak ortaya çıkan mehteran takımlarının 'ticari kaygısının', müziksel estetik kaygıların önüne geçiyor olabileceği de unutulmamalıdır. Balıkesir'de bulunan mehteran takımları, TSE'nin belirlediği birçok standarda uymamaktadır. Kıyafet birlikteliği yalnızca takım içindedir. Trompet çalan boruzenler genellikle az sayıda ve emekli bando astsubaylarından oluşurken, zurnazenlerin çoğunluğu Roman müzisyenlerdir. Bu iki kesim haricinde çalanların müzik becerisi zayıftır. Mehteran takımlarının oturtumları da düzensiz veya eksiktir. Bu düzensizlik ve eksiklik, mehteran takımlarının müziksel kısmının da belirleyicisidir.

Örneğin Balıkesir İvrindi'ye bağlı bir köyde 2 Eylül 2018'de gerçekleştirilen alan çalışması, Balıkesir Karâsı Mehteran Takımı'nın sünnet düğünü performansıdır (Şekil 3.16). Üfleme çalgılardan yalnızca 4 zurna ile program yapan takım, gelen istekler doğrultusunda mehteran takımı repertuarı dışına da çıkmış, genelde kına gecelerinde çalınan 'kınayı getir' parçasını, estetik bir kaygı duymadan sünnette çalmaya çalışmıştır. Ancak zurnazenlerin yalnızca birinin usta çalıcı olduğu görülen takımın, özellikle çevganilerle uyumsuzlukları çok belirgindir. Program bitiminde ise, davul-zurna ile oyun müziği de çalınmıştır (Şekil 3.17). Repertuar dışına çıkılmasının gerekçesi ise gelebilecek ek bir ücret amacıyla, 'müzişyen stratejisi' olarak belirlenmiştir (Görüşme kişisi 7, 02.11.2018, Görüşme: Balıkesir).

Şekil 3.16- Balıkesir Karâsı Mehteran Takımı sünnet çocuğunu köy meydanında gezdirirken. 02.09.2018. X Köyü/İvrindi/Balıkesir.

Şekil 3.17- Balıkesir Karâsı Mehteran Takımı sünnet düğün programı sonrası 'oyun müziği' performansı. 02.09.2018. X Köyü/İvrindi/Balıkesir.

Aynı düğünün sahibi ise, yapılan görüşmede mehter takımı getirtme sebebini "...tarihi gelenek-göreneklerini, atalarının adetlerini yaşatmak..." olarak ifade etmiştir. Köyün siyasi görüşünün muhafazakâr-sağ olduğunu belirten düğün sahibi, %80 üzerinde iktidar partili olduklarını, "işin içine içki falan girmesin diye" çalgı takımı tutmadıklarını belirtmiştir. Ayrıca hemen hemen "15 yıldan bu zamana maddi durumu iyi olanların" köye mehter takımı getirttiğini, daha öncesinde görülmeyen bu adetlerin ise, "muhafazakâr iktidarın" etkisiyle başladığını ifade etmiştir (Görüşme kişisi 13, 22.02.2020, Görüşme: Balıkesir). Böylece Çetinsaya'nın (2003:361), yeni-Osmanlılık ideolojisine işaret eden "bağlı oldukları milliyetçi-muhafazakâr ideolojileri gereği 'mazi' olarak Osmanlı geçmişini ve mirasını önemseyenler, yüceltenler ve bununla övünenler" ifadesi bu söylemde kendisini bulmaktadır.

İçinde Türkçülük, İslamcılık ve Osmanlılık ideolojilerini, heterojen özellikleriyle barındırdığı belirtilen yeni-Osmanlılık ideolojisinin, kendi içinde bu özellikleri arasında da bir hegemonya mücadelesi içinde olduğu görülmektedir. Bu ideolojinin müziksel bir görünümü olan mehteran takımları üzerinden baktığımızda iç mücadele, özellikle repertuvarla ön plana çıkmaktadır. Örneğin, Balıkesir Sındırgı Yağcıbedir Mehteran Takımı'nın katıldığı bir programda, 'ümme' olduklarını ifade

eden etkinlik yöneticisinin, içinde "Bozkurt, Türkçülük..." sözlerini içeren marşların çalınmamasını takımdan istemesi, bu ideolojinin kendi içinde de bir mücadele olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu sözlerin yer aldığı eserlerin "milliyetçi kesimler" tarafından istenildiği, bu kesimle aynı siyasi çizgide olmadıkları için çaldırmadıkları belirtilmektedir (Görüşme kişisi 4, 18.12.2017, Görüşme: Balıkesir). Balıkesir Mehteran Takımı da, katıldığı 'Mekke'nin Fethi' kutlamalarında, organizasyonu gerçekleştiren topluluğun, "milli görüşçü oldukları için..." benzer biçimde bir repertuvar seçimini, bu çizgide gerçekleştirdiklerini belirtmektedirler (Görüşme kişisi 1, 19.02.2020, Görüşme: Balıkesir). Mehteran takımlarının, İslamı merkeze alan bu kesim gibi çeşitli görüşlere ayrı ayrı hitap edebildiği görülmektedir.

AKP iktidarının Türkiye siyasetinin merkezine aldığı 'milli irade'nin, hiyerarşik olarak en üstünde, "millet-i hakime" olarak da adlandırılan "Sünni Müslümanların" yer aldığı (Yaşlı, 2017:127, 128), çalışmanın daha öncesinde de belirtilmiştir. Cumhuriyetten bu yana muhafazakâr-sağ iktidarların da aynı kolektivite içine dahil etmediği heteredoks müslümanların, Bektaşî geleneğiyle bağlantılı olduğu bilinen bu müziksel pratikten uzak oldukları görülmektedir. Yapılan görüşmelerden de anlaşıldığı kadarıyla, mehterhanenin 'Bektaşî kültürü' ile herhangi bir bağlantısı bilinmemekle beraber, Sünni inanca sahip muhafazakâr kesimin, bu müziksel pratiği temellük ettiği görülmektedir.

Balıkesir Altıeylül Mehteran Takımı üyesiyle yapılan görüşmede, Balıkesir ve çevresinde gerçekleştirdikleri mehter takımı faaliyetlerinde yedi yıldır "...ta ki bir yıl öncesine kadar [2015], hiçbir alevi köyünde..." çalmadıklarını, böyle bir talep olmadığını belirtmektedir. İlk defa gittikleri Karamanlar köyünde ise, (Balıkesir/Altıeylül ilçesine bağlı, Alevi-Bektaşî geleneğine bağlı bir köy) "Almanyalı birinin düğününe gittik...Demek ki görmüş ki oğlunun sünnetine mehteran çağırdı..." diyerek, istisna bir örnekten söz etmiştir. Genelde Sünni inanca sahip, kendi ifadesiyle "Ümmet-i Muhammed olan...Mutaassıp kesimden ve inancı olan..." çevrelerce mehter takımına talep olduğu belirtilmektedir (Görüşme kişisi 3, 31.03.2016, Görüşme: Balıkesir).

Görüşme yaptığımız Sındırgı Yağcıbedir Mehteran Takımı üyesi, Türkiye'de mehteran takımlarının "1980 darbesiyle sivil kuruluşlara yasaklandığını" belirtmektedir. Daha sonra "1994'te yeniden izin verilmesiyle", İmam Hatip Lisesi öğrencilik yıllarında mehter takımı çalışmalarına başladığını ifade etmektedir. Ancak 1994'ten günümüze kadar mehter takımlarıyla ilgilenmesine rağmen, "Bektaşilikle mehteran takımının alakasının olmadığını ve ilk kez böyle bir şey duyduğunu, gülbanklarda geçen 'Hu' nun bütün tarikatlarda var olduğunu ve Sünni'lerde de" olduğunu belirtmektedir. Noyan'ın (2006: 342) da ifade ettiği Bektaşilerin gülbanklarında geçen "üçler, beşler, yediler, kırklar, üç yüzler, bin birler, Oniki İmam, Ondört ma'sûm-u pâkler, Onyedî kemerbestler" gibi kutsal görülen sayı hususları hakkında ise, "sonradan 'döndülerse' bilemem" yorumunda bulunmuştur. (Görüşme kişisi 4, 18.12.2017, Görüşme: Balıkesir) Balıkesir Mehteran Takımı üyesi ise, "Bektaşilikte musiki ile talebe eğitimi vs. kullanıldığını biliyoruz ama mehterle ne bağlantısı var bilmiyoruz...Üçler, yediler, kırklar, Oniki İmamlar olsun bizim Sünni inancımızda böyle şeyler yok...Tabi erenler, evliyalar var. Allah dostlarına inanırız da..." söylemiyle bu ilişkiyi bilmediklerini ifade etmektedir. Bektaşilikle en bariz ilişkilendirilen gülbanklar içinse, mehter takımı çağırın çevrelerce "Sünni bir dua gibi" görüldüğü, Sünni inanışa göre de "...insanlar da bak ne güzel Allah'ı, evliyaları dualarla anıyorlar...Askerimize dua gibi görülüyor." (Görüşme kişisi 1, 19.02.2020, Görüşme: Balıkesir) ifadeleriyle gülbankın tüm çevrelerce ayrı tutulmaksızın 'dua' olarak algılandığını belirtmektedir. Böylece aslında icat edilen mehteran geleneğinin, günümüzde tamamen 'ezbere' yapıldığı ve Sünni kesim tarafından temellük edildiği görülmektedir.

Mehteran takımlarının muhafazakâr kesimlerce benimsenmesi, yeni-Osmanlıcılığın özellikle İslamcı yönünün ağırlıkta olmasını beraberinde getirmektedir ve bu anlamda hegemonyaya dair iç mücadele, mehter takımları için özellikle repertuvar yönünden görünür hale gelmektedir. Örneğin 03 Eylül 2016'da Balıkesir Sındırgı ilçesinin düşman işgalinden kurtuluşunun 93. yıl kutlamalarında izlediğimiz Sındırgı Yağcıbedir Mehteran Takımı, hemen tüm konser boyunca 'Şehitler ölmez, Neredesin?, Allahu Allah' gibi "güncel yerel İslami popüler şarkılar"dan (Erol, 2014) oluşan bir repertuvarı seslendirmişlerdir. Yapılan görüşmelerde muhafazakâr bir çizgide

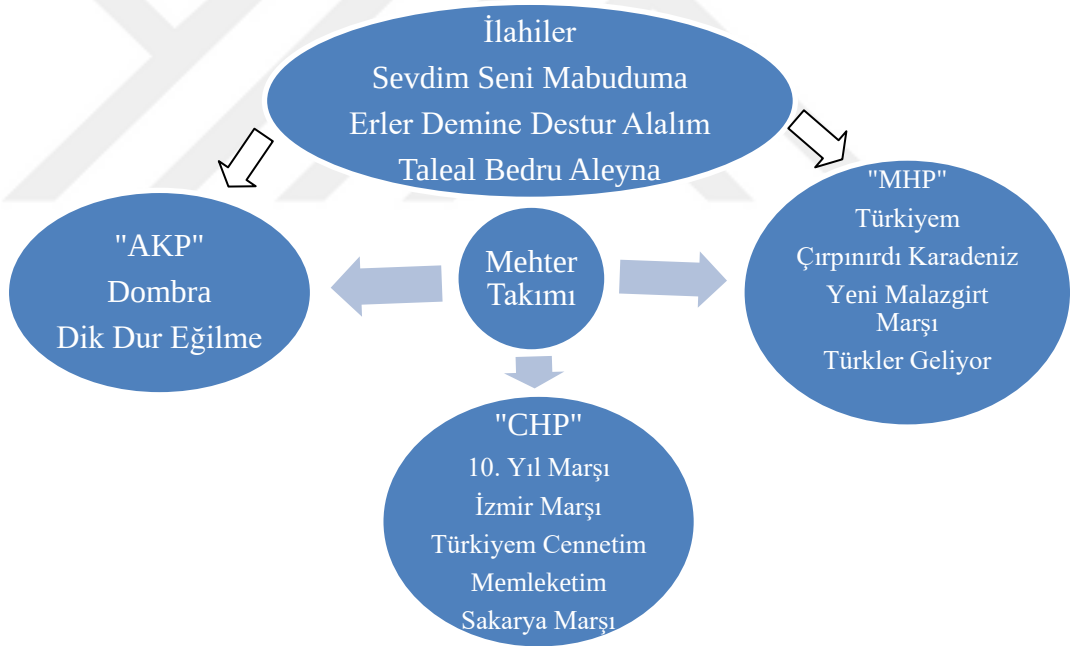
bulunduğunu düşündükleri "kaymakamın isteği üzerine" bu şarkılardan oluşturulduğu ve bunun gibi farklı isteklere hitap edebilmek için yeni düzenlemeler yapıldığı belirtilmiştir. 'Talaal-Bedru Aleyna' gibi "popülerleştirilmiş küresel dinsel ezgiler"in (Erol, 2014), İslamcı ideolojiye yakın bulunan kesim tarafından istenmesinin yanı sıra, özellikle Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ya da üyelerinin etkinliklerinde çalmak üzere "Türkiyem, Çırpınırdı Karadeniz, Türkler Geliyor, Malazgirt Marşı..." gibi 'Türkçülüğün' ön planda tutulduğu sözlerle sahip parçalar belirlenmektedir. AKP ve üyelerinin etkinliklerinde ise özellikle 'Dik Dur Eğilme' adlı parça çalınmaktadır. "Bu parçaları CHP'de söylemem... Onu istemeyebilir, misafiri de istemeyebilir... Kendi kafasındaki/düşüncesindeki insanları çağırır çünkü..." diyerek farklı kesimlerin mehter müziği üzerinden verdikleri karşıt mücadele ifade edilmektedir (Görüşme kişisi 4, 18.12.2017, Görüşme: Balıkesir).

Bu mücadele içerisinde karşıt kültürel değerlerin, karşılıklı olarak birbirlerinin içerisine geçtiği görülmektedir. Yani rıza ve direnme, farklı düzeylerde gelişebilmektedir. Örneğin Balıkesir Mehteran Takımı'nın, Bigadiç ilçesinde katıldıkları 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, mehter takımı üzerinden katılımcıların mücadele alanına dönüşmüştür. Mehteran üyesi şu şekilde ifade etmiştir:

"Bu sene Bigadiç tarihinde de ilk oldu. 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı kutlamalarında akşam biz mehter takımıyla tören yürüyüşü yaptık. Meydanda da program yaptık. Şimdi atmosfere baktığımızda 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı. CHP'lilerden katılım çok yüksek. Mehter de bu kesimi "sıkıyor". Baktık atmosfer farklı. CHP'liler var. 'Yahu İzmir Marşı çalın' diye sesler geliyor. Mehterbaşı abimiz, İzmir Marşı'nı da yaptırdı ve hakikaten CHP'lilerin çok hoşuna gitti. Mesela ben kendim de Bigadiçliyim ya, kahvede CHP'li arkadaşlarla da konuştuk, "Yahu biz mehteri tuhaf gördük Cumhuriyet bayramı kutlamasında ama İzmir Marşı olunca hoşumuza gitti" dedi. Sonuçta gönülleri fethetmiş olduk. Şöyle söyleyeyim, İzmir Marşı çalarak adamların mehtere karşı sempatisini kazandık" (Görüşme kişisi 1, 19.02.2020, Görüşme: Balıkesir).

Anlaşılabileceği üzere katılımcılardan bir kesim, mehter takımından aslında hoşlanmasalar da, diğer bileşenlere, yani İzmir Marşı çalmalarına ilişkin bir rızaları olduğu için, hem rıza hem direnç göstererek mehter takımını kabul etmektedir.

Balıkesir Mehteran Takımından olan görüşme kişileri ise, CHP ve üyelerinin etkinliklerinde genellikle Onuncu Yıl Marşı ve İzmir Marşı (dağlarında) çaldıklarını belirtirken, "...artık insan sarrafı olduk, hangi kesimden olduğunu hemen anlıyoruz, ona göre de değerlendiriyoruz...ortamda milliyetçi bir camia varsa Türkiyem, Çırpınırdı Karadeniz gibi parçalar, baktık dindar kesimse o zaman ilahilerden çalışıyoruz..." ifadelerinde bulunmuşlardır. "Cemaatçı işi" olarak nitelendirdikleri İslamcı kesim için belirledikleri ilahiler ise; "Sevdim Seni Mabuduma, Erler Demine Destur Alalım ve Taleal Bedru Aleyna..." gibi parçalardan oluşturulmakta ve bu şekilde repertuvar belirleme stratejileri geliştirdiklerini ifade etmektedirler (Görüşme kişileri 1 ve 12, 19.02.2020, Görüşme: Balıkesir). Balıkesir'de bulunan mehteran takımlarının hitap ettikleri siyasi kesime göre repertuvarındaki değişim Şekil 3.18'de gösterilmiştir.

Şekil 3.18- Balıkesir'de bulunan mehter takımlarının, siyasi partilere göre repertuvar seçimleri.

Repertuvardan da anlaşılacağı üzere, farklı ideolojilerin kendi perspektifinden bir şekilde sahiplenildiği görülen mehter müziği, karmaşık bir hegemonya sürecinin yaşandığı bir alan haline gelmektedir. Mehter takımları, yalnızca repertuvar üzerinden değil, daha önce de vurgulanan, iktidarın Cumhuriyet'le beraber, halkın tepeden inme

bir Batılılaşmaya maruz bırakıldığı ve böylece kültürel özünden koparılmış olduğu iddiası üzerinden de bir mücadeleye dönüştürülmektedir. Bu mücadele, Balıkesir'den ele aldığımız mehter takımlarının yanı sıra, Balıkesir dışında ve farklı alanlar üzerinden de yaşanabilmektedir. Örneğin 2014 yerel seçimlerinde Eskişehir/Odunpazarı'nda yönetimin AKP'den CHP'ye geçmesiyle yeni yönetimin gerçekleştirdiği ilk işi mehter takımı ödeneğini kesmek olmuştur. "CHP mağduru mehtere valilik sahip çıktı" başlığıyla verilen haberde²⁹, vali tarafından yeniden 'sahip çıkılan' mehter takımı, 2016 yılında Kültür ve Turizm Bakanı'nın da desteğiyle yeniden kurulmuştur. Yeni belediye başkanının "mehter takımının belediye ile bir ilgisi olmadığı için yardımı kestim" açıklamasına rağmen, Odunpazarı Dernekler Platformu Onursal Başkanı'nın "Bazıları mehterandan rahatsız oldular. Bu topraklarda mehteranı kaldırdılar. Bize 80-90 yıl boyunca Mozart'ı, Beethoven'i dinletmek için dayatma yaptılar. Bizi kendi öz kültürümüzden uzaklaştırmanın yolunu aradılar..."³⁰ diyerek Cumhuriyet dönemi politikalarını eleştirmişler ve mehteran takımının yeniden kurulmasıyla da karşı-hegemonik bir hamle gerçekleştirmişlerdir.

Ancak yine CHP'li bir belediye olan Aydın Büyükşehir Belediyesi (ABB), mehteran takımı kurulmasını aksine desteklemiş ve 2014 yılında belediye konservatuvarı çatısı altında bir 'kadın mehteran takımı' kurmuştur. Mehter tarihinin 'öz'üyle ve TSE'nin belirlemiş olduğu standartlarla tamamen zıt bir yapıda olan bu mehteran takımı, hegemonya mücadelesinin nasıl yaşandığına dair çalışmamızın son örnek olayını oluşturmaktadır.

²⁹ <https://www.yeniakit.com.tr/haber/chp-magduru-mehtere-valilik-sahip-cikti-15641.html>AK

³⁰ <https://www.hurriyet.com.tr/odunpazari-mehteranina-kavustu-40316971>

4. BÖLÜM

**AYDIN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ KADIN MEHTERAN TAKIMI
ÖRNEK OLAYI**

4. BÖLÜM

AYDIN BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ KADIN MEHTERAN TAKIMI ÖRNEK OLAYI

4.1. Aydın Büyükşehir Belediyesi Kadın Mehteran Takımı

Aydın Büyükşehir Belediyesi Kadın Mehteran Takımı 2014 yılında, Aydın'ın Efeler ilçesinde bulunan Vali Yazıcıoğlu Kültür Merkezi'nde, Aydın Büyükşehir Belediyesi (ABB) tarafından, konservatuvar bünyesinde kurulmuştur. Türk Halk Müziği, Türk Sanat Müziği, Türk Halk Oyunları ve Işık Ses Teknolojileri bölümleri bulunan konservatuvarda, eğitim öğretim faaliyetlerine halen devam edilmektedir. Konservatuvar ve belediyenin diğer birimlerinde görevli toplam 30 kişiden bir mehteran takımı ve bir bando oluşturulmuştur. Bando, 1 kadın trompetçi istisna olmak kaydıyla erkeklerden oluşurken, mehter takımı yalnızca kadınlardan oluşmaktadır. Mehter takımında ve bandoda çalan icracıların tamamı, çalgısını çalmanın yanında çeşitli bölümlerde öğreticilik, halkla ilişkiler vb. gibi ayrıca bir görevi daha bulunmaktadır. Örneğin mehteran takımında trompet çalan bir üye, aynı zamanda konservatuvarın yazı/öğrenci işleri ile görevlidir. Mehteran takımı üyelerinden dokuzu içeriden, konservatuvarda görevliken, yedisi dışarıdan konservatuvar haricinde, belediyenin diğer birimlerinde görevli toplam 16 elemandan oluşmaktadır. Önceki yıllarda Karabük Üniversitesi bünyesinde kadın mehteran takımı kurulmuş olmasına rağmen, bazı imkansızlıklardan kapatılmış olduğunu aktaran kadın mehteran üyesi, kendilerinin "ilk ve tek resmi kadın mehteri" olduklarını ifade etmektedir (Görüşme kişisi 6, 26.10.2018, Görüşme: Balıkesir).

ABB Kadın Mehteran Takımı, konservatuvar müdürü ve bağlı bulunduğu bir kültür daire başkanının da olmasına rağmen, konservatuvarın ve takımın koordinatörü liderliğinde, dış birim olarak faaliyetlerini sürdürmektedir (Görüşme kişisi 9, 05.07.2019, Görüşme: Denizli). Aydın iliyle beraber, çevre il ve ilçelerde de görev alan kadın mehteran takımı, Belediye Kültür Daire Başkanlığına gelen mehteran talepleri üzerine, başkanın onaylamasını müteakip planlamaya dahil edilerek konser faaliyetlerini

gerçekleştirmektedir. Bu güne kadar gerçekleştirilen konser/gösterilerden bazıları şunlardır:

"Aydın/Kuşadası Turizm Haftası Etkinlikleri, Aydın/Kuyucak'ta belediyeye ait bina açılışı, İzmir/Bayındır Çiçek Festivali, Denizli/Serinhisar Leblebi ve Bıçak Festivali (Şekil 4.1), uluslararası bir festival olan İstanbul/Büyükçekmece Festivali, Ankara'da düzenlenen fuarda 'Ege Tanıtım Günleri, Muğla/Köyceğiz Ramazan şenlikleri kapsamında gerçekleştirilen konser ile, İzmir/Beydağ, Afyonkarahisar/Dazkırı ve Evciler, Denizli/Bekilli ve Buldan..." (Görüşme kişileri 5 ve 6, 26.10.2018, Görüşme: Aydın).

gibi çeşitli bölge ve faaliyetlerde yer almışlardır.

Şekil 4.1- Serinhisar Leblebi, Bıçak ve Kültür Festivali. 05.07.2019.

Serinhisar/Denizli.

Mehteran takımı içinde, opera ve müzik öğretmenliği bölümü mezunu müzik eğitimi almış üyelerin yanı sıra, halk oyunları eğitmeni, usta öğretici, tarih öğretmeni gibi çeşitli meslek dallarından oluşan üyeler de yer almaktadır (Görüşme kişisi 5, 26.10.2018, Görüşme: Aydın).

Kadın mehteran takımında, "1 mehterbaşı, 1 kös, 4 korist, 4 trompet, 2 zil, 3 davul ve biri emekliye ayrılmak üzere olan 2 nakkare" bulunmaktadır. Ayrıca mehteran takımının ilk kurulduğu yıllarda yer alan çalgıların içerisinde 'flüt' de yer almıştır.

Ancak mehteran takımı çalgılarından olmayan bu çalıcı için, "kısa bir süre için" eşlik edip ayrıldığı belirtilmektedir. Türk Standartları Enstitüsünün de belirlediği ve mehteran çalgıları kısmında yer alan "boruzen, nakkarezen, köszen, zilzen..." gibi çalıcı isimleri, kadın mehteran takımında kullanılmamaktadır. Söyleyici/okuyuculara, çevgani ya da çevgen yerine, 'korist' demelerinin sebebi ise, "ellerinde çevgen yerine flama tutmaları" olarak ifade edilmektedir. Mehter takımında 4 adet sancaktar bulunmaktadır. Bu sancaktarlar, yani flama tutan koristler, Türk bayrağı, Aydın Büyükşehir Belediyesi'nin flaması, üç hilalli yeşil sancak ve üç hilalli kırmızı sancak taşımaktadırlar. Sancaktar (çevgani/korist) sayısının eksik olması halinde, üç hilalli sancaklardan biri konsere çıkarılmamaktadır. En başta Türk bayrağı, ardından ise belediye flaması tercih edilmektedir (Şekil 4.2). Takımda, çorbacıbaşı gibi hiyerarşik olarak en üstte bir komutan olmamakla beraber, yalnızca 'mehterbaşı' bulunmaktadır. Mehterbaşı ise, 'şef' olarak anılmakta ve çalıcılara zamana riayet ve konser düzeni gibi konularda talimat verebilmektedir (Görüşme kişisi 5, 26.10.2018, Görüşme: Aydın).

Şekil 4.2- ABB Kadın Mehteran Takımı Sancaktarları (Çevgani/ Korist).

Aydın Büyükşehir Belediyesi Kadın Mehteran Takımında, TSE'nin belirttiği 'tuğ takımı' da bulunmamaktadır. Ahşap sopa ucunda, sarı minik zillerin de asılı olduğu tuğ, konservatuvarın malzeme deposunda bulunmasına rağmen (Şekil 4.3), gösterilerde yer verilmemektedir. Sebebinin ise yeterli eleman olmamasından kaynaklandığı, aynı

zamanda bir kadının gösteri boyunca taşıyamayacağı kadar ağır bir malzeme olduğu ifade edilmektedir (Görüşme kişileri 5 ve 6, 26.10.2018, Görüşme: Aydın).

Şekil 4.3- Depoda yer alan tuğ.

Kadın mehteran takımı genellikle belediyeye ait kurumlarla ilgili açılışlarda görev alırken, düğün gibi 'özel' işlerde çalışmamaktadırlar. Aydın'daki buna benzer özel işlerin, Aydın'da bulunan "İncirliova ve Nazilli mehteran takımları" adlarıyla, iki 'esnaf mehteri' tarafından yapıldığı belirtilmektedir. Diğer ilçelerde de mehteran takımı olabileceği, ancak bu iki mehteran takımının "kalabalık bir ekip ve yaptıkları iş sahası nedeniyle daha meşhur olduğu ve bu yüzden bilindiği" ifade edilmektedir. Kadın mehteran takımının bu mehteran takımlarıyla olan ilişkileri ise, "Bağlantımız yok, onlar esnaf, dışarıya hiç bir şekilde işe gitmiyoruz..." şeklinde açıklanmaktadır (Görüşme kişisi 6, 26.10.2018, Görüşme: Aydın).

ABB Kadın Mehteran Takımı üzerinden ele alınacak hegemonya mücadelesi, iktidarın gündeminde olan yeni-Osmanlıcılık ideolojisine 'karşıt' bir yapıda ortaya çıkmaktadır. Bu karşı-hegemonik mücadele ise, müziksel ve müzik dışı unsurlar aracılığı ile gerçekleşmektedir.

4.1.1. Müziksel Mücadele Alanı Olarak Repertuvar

Aydın Büyükşehir Belediyesi Kadın Mehteran Takımı repertuvar listesi, 4 farklı başlık (tür) altında toplanmıştır:

Tablo 4.1- ABB Kadın Mehteran Takımı Repertuvar Listesi.

ATATÜRK PARÇALARI	MEHTER MARŞLARI	POPÜLER PARÇALAR	HALK MÜZİĞİ PARÇALARI
*10. Yıl Marşı	*Ceddin Deden	*Şıkıdım	*Çökertme
*İzmir Marşı	*Eski Ordu	*Senden Daha Güzel	*Yörük Ali
*Atabarı	*Estergon	*Çillibom	*Harmandalı
*Hoş Gelişler Ola	*Gafil Ne Bilir	*Ah Bu Hayat	*Ah Bir Ataş Ver
*İzmir'in Kavakları	*Genç Osman	Çekilmez	*Köroğlu
	*Hücum Marşı	*Üsküdar	*Atabarı (2.Kez Yazılmış)
	*Mehter Vuruyor	*Memleketim	
	*Plevne Marşı	*Türkiyem	
	*Çırpınırdı Karadeniz		
	*Fetih Marşı		

Böylece takım, Türk Standartları Enstitüsünce belirlenen toplam 18 standart eser içerisinde 6 tanesini repertuvarında barındırmaktadır. Bu eserler; Plevne Marşı, Hücum Marşı, Ordu Marşı, Genç Osman, Estergon Kal'ası ve Fetih Marşı'dır. Repertuvar seçiminde özellikle Büyükşehir Belediye Başkanı'nın özel istekleri göz önünde bulundurulurken, bu istekleri genellikle 10. Yıl Marşı, İzmir'in Dağlarında

Marşı ve Memleketim adlı parçalar oluşturmaktadır. Belediye başkanının konser alanına giriş ve çıkışlarında özellikle bu parçalar çalınmaktadır (Görüşme kişileri 5 ve 6, 26.10.2018, Görüşme: Aydın).

CHP'nin 2017 referandumunda iktidara karşı siyasi bir simgeye dönüştürdüğü İzmir Marşı gibi görüşme kişilerinin ifadesiyle "Atatürkçü marşların" özellikle çalınması, siyasal bir tepki ile beraber karşı-hegemonya mücadelesini barındırmaktadır. Atatürkçü marşlar, genellikle sözlerinde Mustafa Kemal Atatürk ve cumhuriyet değerlerinin yer aldığı marşlardan oluşmaktadır. Özellikle anayasa değişikliği referandum sürecinde 'Hayır' cephesinin (muhalafet) kullandığı İzmir Marşı gibi marşlar, bu mücadeleyi etkin kılmıştır. 'Evet' cephesi (iktidar) tarafından da kazanılmaya çalışılan bu mücadele, gerçek sözleri "İzmir'in dağlarında çiçekler açar, Yaşa Mustafa Kemal Paşa!" olan marş, karşı-hegemonik bir uyarlamayla sözleri "Rize'nin dağlarında çiçekler açar, Yaşa Recep Tayyip Erdoğan Yaşa!" şeklinde değiştirilerek birçok yerde söylenmiştir.³¹ CHP'li bir belediyenin, yeni-Osmanlılık ideolojisinin müziksel görünümüne kendi 'değerleriyle' eklemlenme çabası, iktidarın da benzer biçimde karşılık vermesiyle hegemonya mücadelesi gerçekleşmektedir. Böylece Güngör'ün (1999: 13) belirttiği üzere iki farklı kesim, karşı tarafın kültürü içinde kendi kültürüne yer bulma çabası içine girmekte, yani ona eklemlenmeye çalışmaktadır. Mücadele bu eklemlenme alanı içerisinde ve hegemonik bir ilişki ortamında yaşanmaktadır. Karşıt kültürün yok edilmediği bu ilişki sonunda bir kültürel kesim, karşıt kültür içerisine ne ölçüde girebilirse, egemenliğini de aynı ölçüde koruyabilmektedir. Sonuçta ise, eklemlenme sürecine katılımda en fazla başarılı olan kesim, diğeri üzerinde hegemonik üstünlük elde etmiş olmaktadır.

Yeni-Osmanlıcı anlayışın, Cumhuriyet dönemi ile adeta 'hesaplaşma' çabaları açısından barındırdığı anlamların, özellikle AKP iktidarı döneminde "rövanşist bir motivasyonla" yoğunlaştığı, buna benzer örneklerle daha somut hale gelmektedir (Tokdoğan, 2018: 81-94). Örneğin İzmir Marşı'na benzer biçimde, '10.Yıl Marşı' da iktidar tarafından bu anlamda eleştirilmekte, hatta çalınması/söylenmesi engellenmek

³¹ <https://www.ensonhaber.com/ic-haber/rizeli-gencler-yapti-yasa-recep-tayyip-erdogan-yasa-2017-04-08/yorumlar>

istenmektedir. Dönemin Başbakan yardımcısı Bülent Arınç, Manisa'da katıldığı, 10. Yıl Marşı'nın çalınarak başladığı festivalde kürsüye çıkar çıkmaz "10. Yıl Marşı yerine, Mehter Marşı'yla başlasak daha anlamlı olurdu..." eleştirisinin ardından, mehter takımının programda son sırayı almasına da sitem etmiştir.³² Daha sonra ise, katıldığı bir düğüne mehterle karşılanmış ve katıldığı programları işaret ederek; "...bir tören 10. Yıl Marşı'yla başladı, asabım bozuldu... Mehter varken niye onunla başlamıyoruz dedim... Kulağınızı çınlattım..."³³ sözlerini dile getirmiştir. 10. Yıl Marşı ile ilgili benzer tepkiler, iktidar partisinin eski Adıyaman Milletvekili Mehmet Metiner tarafından da gösterilmiştir. Cumhuriyetçilerce "ideolojik söylem" haline getirildiğini söylediği marş için, "o cumhuriyet marşı değil, faşist bir marştır!"³⁴ ifadelerinde bulunmuştur. Kadın mehteran takımının repertuarında Atatürk Parçaları olarak kategorize ettiği ve 'siyasi' bir gönderme olarak da kullandığı belirtilen (Görüşme kişileri 5 ve 6, 26.10.2018, Görüşme: Aydın) bu marşların, mehter takımınca çalınması, hegemonya mücadelesinin bir göstergesidir. Böylece iktidarla ilişkili olan ve "hareket halindeki eşdenge" olarak yorumlanan hegemonya, mehteran üzerinden yeniden üretilerek karşılıklı kazanılması ve korunmasına işaret etmektedir (Erol, 2002:61).

ABB Kadın Mehteran Takımı, yine referandum döneminde Aydın Valisi'nin de katılım sağlayacağı Adnan Menderes Üniversitesi Şenliklerinde, program öncesi *sound check* yaparken bile, İzmir Marşı'nın valilik görevlilerince acilen kestirildiği, konser programından da çıkartıldığı belirtilmektedir. Bu tepkiden sonra valilik programlarında özellikle repertuarda yer verilmeyen bu marş, yalnızca belediye başkanının katıldığı programlarda ise, kadın mehteran takımının 'olmazsa olmazı' haline gelmiştir (Görüşme kişisi 6, 26.10.2018, Görüşme: Aydın).

MHP'nin bir döneme ait seçim müziği ve hemen her mehter takımının repertuarında ilk sıralarda yer alan (Görüşme kişileri 1, 2, 4 ve 12 2016-2020, Görüşme: Balıkesir) Mustafa Yıldızdoğan'a ait 'Türkiyem' adlı şarkının yerine, 'Türkiyem Türkiyem Cennetim' adlı alternatif bir şarkının çalınması da benzer bir

³² <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/neden-onuncu-yil-marsiyla-basladiniz-diye-kizdi-1714570>

³³ <http://www.haber7.com/ic-politika/haber/1044163-bulent-arinctan-once-mehter-cagrisi>

³⁴ <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ak-partili-mehmet-metiner-10-yil-marsi-fasist-bir-mars-23685615>

mücadele içerisinde okunabilecek bir durumdur. Bu tercih, Balıkesir'deki mehter takımları üzerinden verdiğimiz örnekte de görülen, 'Türkiyem' için "MHP'nin şarkısı...siyasi..." olduğu için çalınmasını istemediklerini belirten gruptaki mücadele anlayışı, Aydın'da bulunan kadın mehteran takımı için de geçerlidir (Görüşme kişileri 5 ve 6, 26.10.2018, Görüşme: Aydın).

Repertuvar seçimi faaliyetlerin gerçekleştiği bölgelere göre değişkenlik göstermektedir. Ege Bölgesi'nde çalışmalarını daha aktif biçimde sürdüren kadın mehteran takımı, repertuvarında 'halk müziği' kategorisindeki 'Yörük Ali, Çökertme' gibi zeybek havalarını bu yörelerde daha ağırlıklı çalmaktadır. Genellikle faaliyetlerin organize edildiği kişilere, öncesinden repertuvar gönderilerek parçaların belirlenmesi opsiyonu da tanınmaktadır. Genellikle Aydın'da bulunan farklı iki kesime, birbirinden farklı repertuvar belirlenmektedir. Atatürkçü olduğu ifade edilen Batı, sahil kesiminde, repertuvar listesinde bulunan 'Atatürk parçaları' başlığı altındaki eserler seslendirilirken, Doğu, muhafazakâr kesimde ise genellikle 'mehter marşları' başlığı altındaki eserler seslendirilmektedir (Görüşme kişileri 5 ve 6, 26.10.2018, Görüşme: Aydın). Ancak, Atatürkçü parçaların da ara ara çalınmasıyla Doğu kesimin de bu parçalara alışmaya başladığı ve Atatürkçü parçaların da kadın mehteran takımından zamanla istenildiği de belirtilmektedir (Görüşme kişisi 9, 05.07.2019, Görüşme: Denizli). Böylece Bourse ve Yücel'in (2017:89-90) ifade ettiği gibi, kendi görüşlerini, değerlerini, "en azından tümüyle reddetmemelerini sağlayacak biçimde" yayan kadın mehteran takımı, bir toplumsal kesimi kendi gibi düşünmeye zorlamak yerine, 'ikna' etmeye başlamıştır. Böylece kitlelerin 'kendiliğinden felsefesi' mehteran müziği üzerinden gerçekleşmektedir. Yani, kadın mehteran takımının, yeni-Osmanlıcılık ideolojisine eklemlenerek gerçekleştirdiği hegemonik işleyiş, muhafazakâr kesimin karşıt ideolojiyi benimsemesine, kendi düşünceleriymişcesine kabul etmeye başlamalarına neden olmaktadır.

Mehteran takımlarında genel olarak ezgisel kısım, boru (trompet) ve zurnadan oluşan yel-tınlar (*aerophones*) çalgıların 'unison' biçimde icra edilmesiyle elde edilmektedir. Bu iki çalgının, farklı zamanlarda aynı ezgiyi işleyerek gerçekleştirdikleri çalış biçimi, mehter takımlarının tınısına (*sound*) 'heterofonik' bir müziksel doku

kazandırmaktadır. Hilal biçimde, tek sıra halinde dizildikleri 'nevbet' (konser) düzeni ise, tekseslilik yapısını temsil eden bir görsellik de sunmaktadır. Bazı icra edilen parçalarda çalgıların, 'dem' (*drone*) ses denilen bir perdeyle, parçanın bir bölümü ya da tamamını kapsayacak uzunlukta eşlik ettiği görülmektedir. Bu eşlik mehter müziğine çoksesli bir yapı kazandırsa da, istisna bir durumdur.

ABB Kadın Mehteran Takımında ise, ezgisel kısım yalnızca trompetlerden (boru) oluşmaktadır. Yapılan görüşmelerde takım içerisinde halihazırda davul çalan üye, zurna çalabilmek için "bir süredir kurs almaktaysa da, henüz hazır olmadığı için" konserlere zurna ile çıkamamaktadır. Zurna çalınması konusunda "bir kadının öğrenmesinin zor ve zaman aldığı" da ayrıca belirtilmektedir (Görüşme kişileri 5 ve 6, 26.10.2018, Görüşme: Aydın).

Günümüz mehteran takımlarında görüldüğü gibi, ABB Kadın Mehteran Takımında da icra edilen 'boru', genellikle askeri bandolarda görülen 'sib trompet' ile aynıdır. Ancak Şekil 4.4'te görülen askeri müzedeki mehteran birliği trompetleri, aynı zamanda TSE'nce de standart olarak belirlenen 'uzun trompet'lerdir. Diğerleri gibi 3 pistonlu, aynı tona sahip, ancak ağızlığı giden boru ucu ve kalağa giden borunun uzunluğu standart bir trompetten daha uzundur. *Fanfare* ya da *herald* trompet olarak da anılan bu trompetler, ABB Kadın Mehteran Takımında kullanılmamaktadır. Takımın kullandığı ve konservatuvarın demirbaşı olduğu belirtilen trompetler, Şekil 4.5'te de görülen 'Yamaha' marka ve '11 B 4' numara ağızlıklara sahip, standart çalgılardan oluşmaktadır. Ancak icracılar ağızlık ya da trompetleriyle ilgili teknik bilgiye sahip değildirler.

Şekil 4.4- TSE'nin standart olarak belirlediği 'uzun trompetler'³⁵

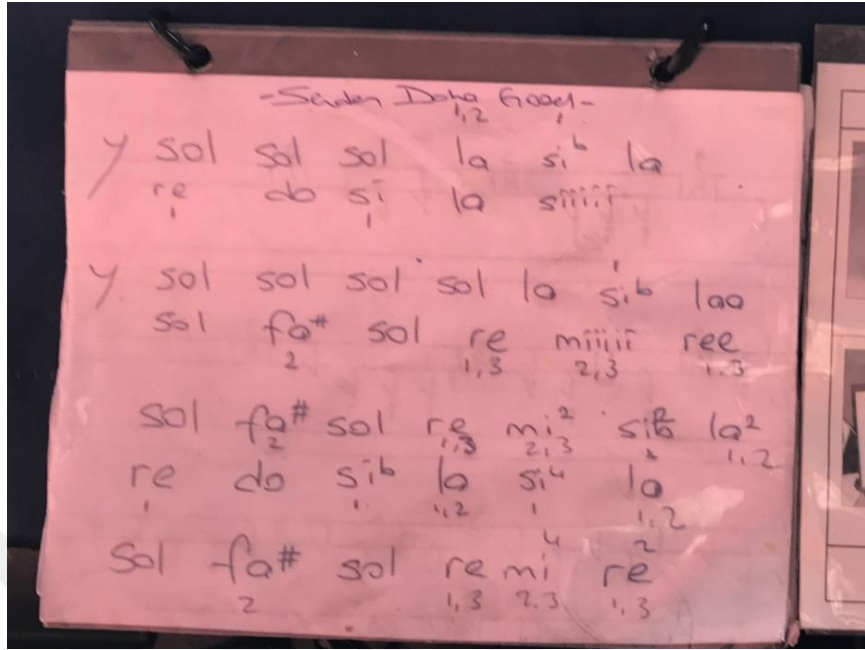
Şekil 4.5- Kadın mehteran takımında görülen standart sib trompetler ve aynı zamanda çevredeki yeni-Osmanlıcılığa dair görünüm. 05.07.2019 Denizli/Serinhisar.

Batı müziğindeki en küçük aralık olan yarım ses aralığını duyurabilecek özellikte, yani 'eşit yedirimli sistem' için tasarlanmış standart sib trompetler, günümüzde mehter takımları tarafından bir çoğu makamsal olan eserlerin icrasında kullanılmaktadır.

³⁵ https://askerimuze.msb.gov.tr/mehter_sazlari.html

20.yy öncesine kadar ise, 'pistonları olmadığı' (Sanlıkol, 2011:57) için trompet zurnanın icra edebildiği ezgileri çalamamaktadır. Genellikle makamsal olan mehter repertuvarında, 'boruzenlerin' usta-çırak usulü ile geliştirdikleri ve dudak pozisyonu ile yapılan ayarlamalar (Görüşme kişisi 11, 10.01.2020, Görüşme: Balıkesir) gibi kimi çalış biçimleri sayesinde zamanla eşit olmayan aralıklar da duyurulabilmektedir. Ancak Aydın Büyükşehir Belediyesi Kadın Mehteran Takımında bulunan trompetçilerin, tonal biçimde bestelenmiş marşlarda bile, ya da makamsal eserlerde kimi aralıkları 'duyurulması gerektiği gibi' seslendiremedikleri gözlenmektedir. Bu icra biçiminin yalnızca makamsal çalabilmeye yönelik değil, aldıkları eğitimle ilgili bir problem olduğu görülmektedir.

Trompet çalan üç üyeden ikisi, ayrıca belediyenin eğitim ile ilgili farklı bir biriminde, tarih öğretmeni olarak görev yapmaktadır. Görüşme kişisi trompetçilerin "nota bilmediklerini", tartımda problem yaşamaları halinde birbirlerine yardımcı olduklarını aktarmaktadır. (Görüşme kişisi 5, 26.10.2018, Görüşme: Aydın), Yapılan gözlemlerde, trompet nota maşalarına konulan kağıt üzerinde nota yerine, eserlerle ilgili nota bilgisi görülmektedir. Düz yazı ve rakamlarla ifade ettikleri ve yazdıkları notlarla oluşturdukları bir 'müzik yazısı' sayesinde, eserlerin icrasını gerçekleştirmektedirler. Örneğin Şekil 4.6'da da görülen 'Senden Daha Güzel' başlıklı notlarda: sekizlik sus işaretinin ardından yan yana yazılmış "sol sol sol la si la, re do si la siii" ve devamında yine sus işaretinin ardından "sol sol sol sol la sib laa, sol fa(dieze işareti) sol re miii ree" ve yazı ile yazılmış nota isimlerinin altında "1-2-3, 2-3, 1-3..." gibi trompet piston numaralarını gösteren bir rakam sistemi ile oluşturdukları müzik yazısından faydalanarak çalmaktadırlar.

Şekil 4.6- Kadın mehteran takımı trompet maşalarında yer alan notlar.

Ancak bazı parçalarda yanlış perde numaraları dolayısıyla yanlış sesi üflemetedirler. Örneğin 05 Temmuz 2019'da Denizli/Serinhisar Leblebi, Bıçak ve Kültür Festivali'nde yaptığımız alan çalışmasında, konser alanına yürüyüşte çaldıkları Tekbir ve Cenk Marşı'nın (Eski Ordu Marşı olarak da anılır) çeviriyazımı Şekil 4.7'de yer almaktadır:

Şekil.4.7- ABB Kadın Mehteran Takımı'nın çaldığı marş çeviriyazımı.

İkinci ölçü 4. vuruş başındaki 'do' naturel olarak icra edilmektedir. Ancak Şahiner (2007:34), Erendil'in (1992:48) ve Tezbaşar'ın (1975:76) "Tekbir ve Cenk

Marşı" başlığında paylaştıkları marşın notalarında ise, bir buçuk ses aralığı yerine, bir 'tam ses' aralık duyurulması gerekmektedir:

Şekil 4.9- ABB Kadın Mehteran Takımı provası. 26.10.2018. Aydın.

ABB Kadın Mehteran Takımında aynı zamanda sancakları taşımakla da görevli 4 korist (çevgani) bulunduğu daha önce de belirtilmişti. Seslendirilen parçaların bir çoğunda, koronun 'ses aralığını' aşan düzenlemelerin çalındığı görülmektedir. Koristler bu problemi '1 oktav' alta ve üste katlayarak çözmeye çalışmaktadırlar. Ses aralıklarını aşan düzenlemelerin sebebi ise, öncelikli olarak trompetlerin çalabilmelerini sağlamaktır. Koristler (çevgani), "koro tınısını oluşturabilmek, ortak bir sunuş sağlayabilmek için", makamsal olan Türk müziği eserlerini de makama uygun üslup ve tavıra yönelik tekniklerden ziyade, tınısal olarak göğüs ve sinüs boşluklarının kullanıldığı, vibratoların daha çok tonal biçimde yapıldığı 'bel canto' benzeri Batı müziğine özgü tekniklerle seslendirmektedirler. Koroda ses eğitimi almış, opera mezunu yalnızca 1 üye olması, bu yönelimin nedeni olarak gösterilmektedir (Görüşme kişileri 5 ve 6, 26.10.2018, Görüşme: Aydın).

Gerçekleşecek programlardan evvel, genellikle konservatuvardan görevli ses yayın sorumluları, koristlerin her birine ve boylarına göre ayarlanmış vokal mikrofonu ile, nakkare ve zil, trompet ve davulların önlerine de birer tane mikrofon yerleştirmektedirler. Vokal ve çalgılara göre kullanılan iki farklı türden dinamik mikrofon çeşitleri, ses mikseri ve aktif hoparlörleri de barındıran ses yayın sistemi, Aydın ve ilçelerde belediyenin kendi sorumluluğunda kurulurken, il dışı faaliyetlerde,

gidilen bölgenin sorumluluğundadır (Görüşme kişileri 5 ve 6, 26.10.2018, Görüşme: Aydın).

Seslendirilen repertuvarın düzenlemeleri ise, mehteran takımında görev yapan üye ile, konservatuvarda görevli, eğitimci olan bir başka üye ile birlikte yapılmaktadır. Düzenlemeler, internet üzerinden elde edilen notaların, özellikle trompetçilerin çalabileceği biçimde transpoze edilmesi, sonrasında da ritmik yapının parçaya uydurulması süreçlerini kapsamaktadır (Görüşme kişisi 5, 26.10.2018, Görüşme: Aydın). Ancak çalınan bazı eser düzenlemelerinin, Batı ve Türk müziğinin teknik özellik farkları gözetilmeden icra edildiği görülmektedir. Koristlerde de görüldüğü gibi makamsal eserler, tonal biçimde icra edilmektedir. Takım içerisinde zurnanın yer almayışı bunu daha da öne çıkarmaktadır. Örneğin 'Hoş Gelişler Ola' eseri, genellikle referans kaynağı teşkil eden askeri müzedeki mehteran birliğince rast makamı ve bileşik sofyan usulünde çalınırken (Şekil 4.10), ABB Kadın Mehteran Takımı'nca tonal olarak 'sol majör' (do) ve 6/8 ritimde çalınmaktadır (şekil 4.11).

HOŞ GELİŞLER OLA

MAKAMI : RAST

USULÜ : BİLEŞİK SOFYAN

BESTE: MEHMET TÜRKER

DERLEYEN: M.SARISÖZEN

Şekil.4.10- Askeri Müze'deki mehteran birliğinin çaldığı marş notaları³⁶ (giriş)

³⁶ Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı repertuvarından alınmıştır.

HOŞ GELİŞLER OLA

İntro

The musical score is for a piece titled 'HOŞ GELİŞLER OLA'. It is written for a band consisting of Trompet B, Zil, Davul&Nakkare, B. Tpt., Zl., and D. & Nk. The key signature is D major (two sharps) and the time signature is 8/8. The score begins with an 'İntro' section. The main melody is played by the Trompet B and B. Tpt. parts, with first and second endings. The Zil and Davul&Nakkare parts provide a rhythmic accompaniment. The D. & Nk. part also provides a rhythmic accompaniment.

Şekil.4.11- ABB Kadın Mehteran Takımı çaldığı marş çeviriyazımı³⁷ (giriş).

Makam ve ton olarak birbirini karşılamayan ancak yakınlık bulunan buna benzer düzenlemeler, Türk müziği ya da Batı müziği çalgılarıyla istenilen tınıda (*sound*) farklılıklar yaratabilmektedir. Girişte örneklendirdiğimiz askeri bandonun İtri'nin 'Segah Tekbiri'ni çalmaya başlaması da (Akan, 2019) benzer bir örnektir. Hem bando, hem mehteran takımı için bu tınısal 'zorlamalar', hegemonya mücadelesinin bir parçası gibi görünmektedir. ABB Kadın Mehteran Takımı'nın kendilerini mehteran takımından ziyade bandonun da içinde olduğu bir sentez olarak görmesi, mehteran takımının özellikle çalınan parçalarla oluşturduğu tınısal karakterinin bir neticesidir (Görüşme kişisi 6, 26.10.2018, Görüşme: Aydın).

Askeri bandonun çaldığı Segah Tekbiri örneğinde görülebileceği gibi, ezgisel katman tamamen değişime uğramışsa da, ritmik katman 'cenaze yürüyüşü' ile aynı kalmış, bando ve törene katılan askerlerin 'ağır adımlarla' düzenli yürümesini sağlayan bu kısım, değişmemiştir. Eşit zamanlı adımlarla yürütebilmek amacıyla bando repertuarlarındaki en önemli müzik formu da 'marş'lardan oluşmaktadır. Düzenli

³⁷ Serinhisar Leblebi, Bıçak ve Kültür Festivali Performansı. 05.07.2019. Serinhisar/Denizli.

adımlar ise tartım ögesiyle gerçekleştirilmektedir. Görevi dolayısıyla yürüyüş marşları çalan bandolar, yürüyüş ritimleri olan 2/4 ve 4/4 ritimde ve genellikle marş temposu olan 116 metronomda oluşturduğu ritimsel katman üzerine, hiç durmadan sıkça marş değiştirmesine karşın, yani hangi marşı çalarsa çalsın bandoya dair bir ritimsel özellik oluşturabilmektedir. En eski askeri bando niteliğine sahip mehteran takımlarında da, buna benzer 'ritmik özellikler' olduğu görülmektedir.

Ritmik katman, genellikle köken kimliğine dair özellikleri korumaktadır. Bu bağlamda mehterhaneye gönderme yapan ritmik katman, üzerine çalınacak farklı ezgiler bile olsa, 'dönüştürülmüş' olarak mehterhaneyi işaret edebilecektir. Örneğin Tezbaşar'ın (1975: 69-93) çalışmasında, "mehter marşları ve serhad türküleri" bölümünde yer verdiği mehteran takımları için bestelenmiş; "Eski Ordu Marşı, Tekbir ve Cenk Marşı, Ordu Marşı, Mehter Vuruyor, Cihâd-ı Ekber Marşı, Türk Kavminin Marşı, Zafer Marşı (Tarihi Çevir Marşı), Sivastopol Marşı, Sancak Marşı, Şehzade Süleyman Marşı..." gibi marşların tamamının ritimsel katmanını 'sofyan' ve 'nim sofyan' usullerinden meydana gelmektedir. Mehter müziğini anıştıran bu ritimsel yapılar (Şekil 4.12) çalındığında, ezgisel yapı değişse bile, mehter müziğine ait bir gönderme gerçekleşebilecektir.

Mehter Tk. Sofyan Usûlü H.B.

(1. Ölçü Ana Usûlü)

Davul/Nakkare

Mehter Tk. Nim Sofyan Usûlü H.B.

(1. Ölçü Ana Usûlü)

Davul/Nakkare

Şekil 4.12- Mehteran marşlarında genellikle görülen usüller.

ABB Kadın Mehteran Takımında bu katman ise, gön-tınlar (*membranophones*) ve öz-tınlar (*idiophones*) çalgılardan oluşmaktadır. Bunlar, Şekil 4.13'te yer alan 'ana usulü' vuran kös, asma davul ve zil ile, davulun 'çırpısı' ile birlikte 'velvele' kısmını gerçekleştiren 'nakkare'dir (Şekil 4.14). Mehteran takımlarında genelde ana usüle eşlik eden 'çevgen' daha önce de belirtildiği üzere bulunmamaktadır. Usül ve nazariyat çalışmaları ise, bu eğitimi alan bazı üyelerle 'usta-çırak' ilişkisi içinde gerçekleştirilmektedir.

Şekil 4.13- ABB Kadın Mehteran Takımı ana usulü oluşturan kös(zen), davul(zen) ve zil(zen).

Şekil 4.14-ABB Kadın Mehteran Takımı velvele kısmı oluşturan nakkare(zen).

4.1.2. Müzik Dışı Mücadele Alanı Olarak Mehteran Takımı Kıyafetleri

Yapılan görüşmelerde, Aydın ilinde Doğu ve Batı olmak üzere iki farklı kesimin bulunduğu ifade edilmektedir. Doğu kısmında (İç Batı Anadolu Bölümüne yakın ilçeler) sağ-muhafazakâr kesim yoğunluktayken, Batı kısmında ise (Ege Bölümü-sahil kısmında), sol-cumhuriyetçiler ağırlıktadır. Batı kesimi daha çok "bando ve mehterin takım elbiseli olmasını" tercih ederek görmek isterken, Doğu/iç kesiminde ise "mehterin orijinal kıyafetli olması" (cübbe, şalvar...) istenmektedir. Talep edilen program öncesi görüşmelerde, kıyafet ile ilgili farklılık tercih olarak sunulmaktadır (Görüşme kişisi 9, 05.07.2019, Görüşme: Denizli).

ABB Kadın Mehteran Takımı üyesi, kendilerini Aydın'ın Doğu ve Batı yakasında çaldıkları repertuvarın yanında, kostüm farklılığından dolayı, tam bir mehteran takımı olarak ifade etmemektedir. Doğu kesiminde çalınan parçalar ve görünüm daha çok mehteran takımı gibiye de, Batı kesim olan "Kuşadası, Didim gibi ilçelerde mehteran takımından ziyade, 'mehteran takımı-kadın orkestrası-bando karışımı', sentez..." bir görünüm sergilediklerini ifade etmektedir. Bu ifade, Gramsci'nin (Aktaran Güngör, 1999: 13) eklemlenme süreci sonundaki kültürel durum için belirttiği, iki toplumsal kesimin kültürüyle de tam bir özdeşlik gösterememesi sonucudur. Bir başka üye ise, "standart mehter marşları dışında diğer marşları da mehterin içine katarak harmanladıklarını" ve bu şekilde dinleyiciye sunduklarını, bunu geleneksel bir görünüm yerine "çağdaş Türk kadını görünümüyle" yaptıklarını ifade etmektedir (Görüşme kişileri 5 ve 6, 26.10.2018, Görüşme: Aydın).

43. Turizm Haftası nedeniyle Aydın/Kuşadası'nda gerçekleştirilen etkinliklerde konser veren ABB Kadın Mehteran Takımı, ifade edildiği gibi mehterin orijinal kıyafeti yerine, daha çağdaş görünümlü siyah takım elbise ile aynı repertuvarı seslendirmişlerdir (Şekil 4.15). Üç hilalli yeşil ve kırmızı sancak yerine Türk bayrağı ve belediye flaması tercih edilmiştir (Şekil 4.16). Ayrıca takım elbiseli olunan konserlerde kıyafetlerle daha uyumlu hale getirilmesi için kös yerine ise 'bando davulu' kullanılmaktadır (Şekil 4.17) (Görüşme kişisi 6, 26.10.2018, Görüşme: Aydın). Buradan anlaşılabacağı üzere ABB Kadın Mehteran Takımı, özellikle kendi görüşünü destekleyen Batı kesimlerde,

mehteran takımına geleneksellik-modernlik üzerinden eklemlenerek kıyafet tercihi ile bir hegemonya mücadelesi gerçekleştirmektedir. Böylece 'çağdaş mehter' görünümü elde edilerek, burada yaşayan kesim için farklı bir anlam kazandırılmaktadır. Bu haliyle mehteran takımı, yeni-Osmanlıcılık karşısında bir 'direnme' ortaya koyarak 'kıyafet devrimi' gerçekleştiren 'Atatürkçü' bir düşünceye gönderme yapmaktadır.

Şekil 4.15-ABB Kadın Mehteran Takımı Kuşadası 43. Turizm Haftası Konseri³⁸

³⁸ <https://www.sesgazetesi.com.tr/haber/2837450/kadin-mehteran-takimi-kusadasini-mest-etti>

Şekil 4.16-ABB Kadın Mehteran Takımı Kuşadası 43. Turizm Haftası
Konseri³⁹

Şekil 4.17-ABB Kadın Mehteran Takımı Kuşadası 43. Turizm Haftası
Konseri⁴⁰

³⁹ <https://www.sesgazetesi.com.tr/haber/2837450/kadin-mehteran-takimi-kusadasini-mest-etti>

⁴⁰ <https://www.sesgazetesi.com.tr/haber/2837450/kadin-mehteran-takimi-kusadasini-mest-etti>

Kültürel ve ideolojik bir süreç (Heywood, 2015:276) olarak rıza üretmeye çalışan ABB Kadın Mehteran Takımı, iktidarın yeni-Osmanlılık ideolojisi doğrultusunda yeniden ürettiği mehter takımlarına, muhalefet olarak eklemlenerek, kendi perspektifinden yer bulmaya çalıştığı görülmektedir. Çünkü takım elbiseli kıyafetle modern ve Batılı bir görünüm kazanan mehter takımının tınısında (*sound*), kös haricinde bir değişim yoktur. Ayrıca ritimsel katman, mehter müziğinin alt yapısını oluşturmaya ve Osmanlı'yı anıştırmaya devam etmektedir. Böylece amaç karşıt kültürü tamamen yok etmek değil, orada yer bulmaya çalışmaktadır.

31 Mart 2019 yerel seçimleri için, 01 Şubat 2019 tarihinde, Aydın'ın merkez ilçesi Efeler/ Eğrikavak Mahallesi'nde (köy) Aydın Büyükşehir Belediye Başkanı seçim propagandası gerçekleştirmiştir. Kendisine bağlı olan kadın mehteran takımı, bu propaganda sürecine görevli olarak katılmış ve burada yaptığımız alan çalışmasında mehterin, geleneksel kıyafeti (cübbe, şalvar, kavuk, yemeni...) ile görev aldığı görülmüştür (Şekil 4.18).

Şekil 4.18- ABB Kadın Mehteran Takımı'nın kullandığı kıyafetlerden örnekler.

Köy halkının İslami hassasiyetleri, hemen tüm erkeklerin cuma namazı için cami önünde toplanmaları ve namazın bittiğini düşünerek çalmaya başlayan mehteri panikle susturmaya çalışmalarından anlaşılmaktadır. Cuma namazı çıkışında, mehter konseri ve konuşmalar için köy meydanında toplanıldığında ise, kadınlar ve erkeklerin birbirinden ayrı olarak katılım sağladığı görülmüştür (Şekil 4.19). Görüşme kişinin de (9) ifade ettiği muhafazakâr kesimden oluştuğu görülen bu mahallede (köy), Kuşadası gibi sahil kesimlerde uygulanan takım elbise ile konser verilmediği, 'seçmen' kitlesi durumunun göz önüne alındığı görülmektedir (Şekil 4.20). Böylece belediyenin

reklamını yapabilmek ve bu kesimin 'oylarını' alabilmek için verilen mücadelede, rızanın kazanımını sağlayabilecek parametrelerin göz önüne alındığı görülmektedir.

Şekil 4.19- Aydın/Efeler/Eğrikavak Mahallesi Konseri 01.02.2019.

Şekil 4.20- Aydın/Efeler/Eğrikavak Mahallesi yerel seçim faaliyetleri
01.02.2019.

4.1.3. Müzik Dışı Mücadele Alanı Olarak Toplumsal Cinsiyet

ABB Kadın Mehteran Takımı üzerinden kısaca müzik dışı bir mücadele alanı olarak örneklendirilecek bu bağlam, çalışmanın küçük bir bölümünde yer verilse de başka bir çalışmada, daha geniş bir çerçeveye ele alınması gerektiği düşünülen bir konudur.

Toplumsal cinsiyet (*gender*) terimi, Dökmen'e (2010:20) göre "kadın ya da erkek olmaya toplumun ve kültürün yüklediği anlamları ve beklentileri ifade eder; kültürel bir yapıyı karşılar ve genellikle bireyin biyolojik yapısıyla ilişkili bulunan psikolojik özelliklerini de içerir". Buna göre toplumsal cinsiyet genellikle kadın ya da erkek olmanın kültürel yanı ve toplumsal mutabakatı ile belirlenen bir kavramdır. Toplumsal beklentilere göre değişkenlik gösterebilir.

Kendisi de bir kadın olan Aydın Büyükşehir Belediye Başkanı'nın, belediyenin her alanında kadınlara daha özel bir önem verdiği görülmektedir. Belediye içerisinde daha çok erkeklerin çalıştığını gördüğümüz belediye otobüsü, ambulans gibi araçlara kadın şoförler işe almış, zabıta ve itfaiyede yeni görevler vermiş, erkek efe kıyafetleriyle zeybek takımı kurdurtmuştur. Bunların yanında en dikkat çekici olanı, yalnızca kadınlardan oluşturulan bir mehter takımı kurulması ve bunun 'kadınlar her şeyi başarır' fikriyle ortaya çıkarılmasıdır. Kadın mehteran üyesi ise, "mehter müziğini kadınların da iyi bir şekilde icra edebildiğine inandıklarını", bu inançla kurulmuş olmalarını, "kadının kendini ispatı" olarak ifade etmektedir (Görüşme kişileri 5, 6, 26.10.2018, Görüşme: Aydın).

Ancak tarihinden bu zamana erkekler tarafından icra edildiği bilinen bu müziğin kadınlardan oluşturulması, kimi zaman çeşitli tepkileri de beraberinde getirmiştir. Aydın/Efeler/Eğrikavak Köyü'nde yaptığımız alan çalışması sonrası izlerkitleyle yaptığımız kurgusuz görüşmelerde, 'kadın mehteran' üzerinden genellikle kadın-erkek eşitliği vurgulanırken, kimi izleyiciler de rahatsızlığını belirtmiştir. Örneğin izleyici İ.E. (40) "değişik bir düşünce...karışık olabilir ama...hep kadın olunca kadın eğlencesi gibi duruyor. Kadınları eğlendirmek için gibi görünüyor. Hoş değil..." ifadelerinde bulunmuştur. Aydın Büyükşehir Belediyesi'nin internet üzerinden

paylaştığı videoların incelendiği küçük bir netnografik çalışma bile bizlere, izlerkitlenin kadın mehtere toplumsal cinsiyet üzerinden nasıl yaklaştığını göstermektedir. Örneğin 'Youtube' video paylaşım sitesinde paylaşılan 'İzmir Marşı' videosunun altına, R.Ş adlı kullanıcı: "Kadın sesinin çok çıkması İslam dinine göre günahtır." yorumunda bulunmuş, L.D. adlı kullanıcı ise başka bir videoya "Gidin evinizde yemek yapın. Kocanız işten, çocuk okuldan gelir. Evinin hanımı ol. Erkek işini, kadın işini yapsın. Ana olsun. Eş olsun. Hanım olsun. Saç başı boyamayla olmaz bu işler..." yorumunda bulunmuştur. Buna benzer birçok cinsiyetçi yaklaşım, farklı yorumlarda da yer almaktadır.

Kadın mehteran takımlarıyla ilgili cinsiyetçi tepkiler, daha önce Karabük Üniversitesinde kurulan ilk kadın mehter takımı için de verilmiştir. Örneğin Karabük Belediye Başkanı Rafet Vergili, erkeklerin yaptığı "sefere çıkartan ilahi müziklerin en yüksek makamı" olarak ifade ettiği mehteranın, kadınlar tarafından yapılmasını "şarlatanlık" olarak ifade etmiş ve birçok tepki almıştır.⁴¹

Bunların yanında, muhafazakâr iktidarın kadınlara yönelik izlediği birtakım politikalar ve söylemler, birçok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Karaca'ya (2015:100-106) göre "kadınlara üç çocuk doğurma çağrısından kürtaj yasaklarına, hamile kadınların sokağa çıkmaması" gerektiğine uzanan kimi söylemlerle, 2009 yılında kendisinden iş isteyen kadınlara "sana evdeki işler yetmiyor mu?" diyen Çevre ve Orman Bakanı ve aynı yıl "kadınlar iş aradığı için işsizlik oranı yüksek" tespiti yapan Maliye Bakanının söylemleri de iktidarın kadınlara bakışını somutlaştıran söylemlerdir. Tartışılan ve eleştirilen bu söylemler, yalnızca biyolojik cinsiyete göndermenin yanında, kadınlığın toplumsal rollerinin de birer göstereni olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ise, iktidarın 'muhafazakârlık' üzerinden izlediği ideolojik bir hegemonya kurma çabasına işaret etmektedir.

Benzer tartışmalar devam ederken, muhalefet partili Aydın Büyükşehir Belediye Başkanının 'kadın hareketi' olarak algılanabilecek bir girişimle tarihine zıt bir

⁴¹ <https://karabukgundem.com/vergiliuc-yil-suren-milletvekilligi-doneminde-karabuk-icin-allah-icin-ne-yaptin.html>

yapıda kadınlardan mehteran takımı kurdurması, yeni-Osmanlılık ideolojisine karşıt bir hegemonya mücadelesini de karşımıza çıkarmaktadır.

ABB Kadın Mehteran Takımı, TSE tarafından mehterlerin asgari icra etmeleri gereken eserler listesinde yer alan, 'gülbank'ı (dua) okumamaktadır. Repertuvarda yer verilmeyen dua, çalışmanın repertuvar kısmında yer alsa da, müzik dışı bir mücadele içerisinde ele alınmaktadır. Dua, müzik dışı sebeplerce okunmamaktadır; "...saçlarının açık, ojeli tırnaklar, makyajlı..." oldukları için, duanın okunması halinde gelebilecek tepkilerin baştan ön görülmesi, kısaca bu konuda 'hassasiyet' gösterildiği için repertuvara alınmadığı belirtilmektedir (Görüşme kişisi 6, 26.10.2018, Görüşme: Aydın). Duanın okunmaması ise daha farklı tepkilere yol açmaktadır. Sözgelimi Muğla/Köyceğiz Ramazan Şenlikleri'nde Belediye Başkanı bizzat duanın (gülbank) bir kısmını okuyarak "...böyle bir dua var, mehter duasız olur mu?" eleştirisinde bulunmuştur. Ancak yapılan görüşmelerden anlaşıldığı üzere, kadın mehterde genelde 'İslami' bir işaret ve söylemden kaçınıldığı görülmektedir. Örneğin mehterbaşı, parçalara girmeden verdiği komutlarda 'Ya Allah' demeden, 'son-(i)ki-üç-dört' şeklinde sayıyla komut vererek 'auftackt' ile belirtmektedir. "Başkanın uyarısıyla" kaldırıldığı ifade edilen giriş komutu için net bir sebep ise belirtilmemiştir (Görüşme kişileri 5 ve 6, 26.10.2018, Görüşme: Aydın).

SONUÇ

Bu çalışmada, günümüz iktidarının iç ve dış politikada benimsediği düşünülen yeni-Osmanlılık ideolojisinin müziksel bir görünümü olarak mehteran takımları ele alınmış, çeşitli mehter müziği pratikleri ve Balıkesir'de bulunan beş farklı mehteran takımı ile Aydın'da bulunan kadın mehteran takımı üzerinden araştırma yapılmıştır. Araştırmanın temel problemi, her mehter müziği pratiğinin istisnasız her yerde, bir tür resmi ideoloji haline geldiği düşünülen yeni-Osmanlılık ideolojisini yeniden üretip üretmediğini anlamaya çalışmak olarak belirlenmiştir. Bu problem ise, günümüzde karmaşık bir hegemonya süreci olarak karşımıza çıkan mehter müziğinin, resmi ideolojinin birebir yeniden üretimi yerine, farklı ideolojilere sahip gruplarca da eklemlenerek yeni bir mücadele alanına nasıl dönüştürüldüğü sorusu üzerinden ele alınmıştır. Problemin çözümü için öncelikle Hegemonya ve yeni-Osmanlılık kavramlarının kuramsal çerçeveleri çizilerek, mehteran takımlarının geçmişten günümüze yaşadığı değişim süreci ele alınmış, böylece elde edilen veriler bu perspektiften değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Öncelikle Balıkesir'de yapılan araştırmalarda, gündelik yaşam pratiklerinden siyasetin zirvesine kadar pek çok alanda kullanıldığı görülen mehteran takımlarının, günümüz iktidarı döneminde çeşitli söylem ve eylemlerin etkisiyle sayıca önemli ölçüde arttığı ve ulusal medyada da görünürlüğünü arttığı görülmektedir. Yapılan gözlem ve görüşmelerde, AKP iktidarının mehteran takımlarının kurulmasının önünü açtığı, böylece kendilerini aynı kolektiviteye ait hisseden ve özellikle iktidarın seçmen kitlesinin çoğunluğunu oluşturan muhafazakâr kesim tarafından daha fazla tercih edilmeye başlandığı görülmektedir. Öyle ki Balıkesir dışındaki birçok bölgede de yaygınlık gösteren mehteran takımlarının, Türk Standartları Enstitüsünce yayınlanan 'Mehteran Takımları Genel Kurallar' kitapçığı ile resmi kurumlarca da ne kadar önemsendiği ve bu nedenle standardizasyonunun gerekli görüldüğü anlaşılmıştır. Ancak Balıkesir ve Aydın'da araştırılan ve bu standartlara uymayan mehteran takımlarının, bu kitapçığın varlığından haberdar olmadıkları, ayrıca bu belgenin herhangi bir yaptırımı da olmadığı için gerekli görülmediği öğrenilmiştir. Böylece birbirinden farklı mehteran takımlarının icat ettikleri farklı uygulamaları engellemek ve mehteran takımları arasında

yapısal bir hiyerarşi kurmak amacıyla gerçekleştirildiği görülen bu kuralların aynı zamanda kuruluş hızına yetişilemeyen mehteran takımlarının daha en başta kontrolünün sağlanabilmesi ve denetlenebilmesi için konduğu söylenebilir.

Günümüzde popüler hale geldiği görülen mehteran takımlarının, yeni-Osmanlılık ideolojisini destekleyen, tarihinde görülmemiş birtakım müziksel ve müzik dışı unsurlarla yeniden icat edildiği görülmektedir. Böylece mehteran takımlarının, iktidar tarafından kültürel hegemonya sürecinde bir araç olarak kullanıldığı görülse de, anaakım muhalefetin karşı-hegemonik bir hamleyle eklemlenerek birebir yeniden üretim yerine, kendi dinamikleriyle bu mücadeleyi kendi lehine kazanmaya çalıştığı örnekler sergilediği görülmektedir. Balıkesir'de yapılan araştırmalarda bu görünüm daha çok kendi içindeki bir mücadeleyi barındırırken, Aydın'da bulunan kadın mehteran takımında karşıt bir mücadele görülmektedir.

Balıkesir'de bulunan esnaf mehterlerinin, yeni-Osmanlılık ideolojisini bilinçli bir şekilde desteklemeseler de, ticari bir kaygı ile giriştikleri icatlarla bu ideolojiye katkı sağladıkları görülmektedir. Yeni yazılan şiirler, bestelenen marşların yanı sıra müzik dışı simgelerin de dahil edildiği teatral sunumlar en bariz örneklerdir. Aydın Büyükşehir Belediyesi Kadın Mehteran Takımı'nın ise bilinçli ve karşıt bir mücadele içerisinde hareket ettiği görülmektedir. Mücadelesini eklemlendiği bu müziksel pratik üzerinden sürdüren muhalefet partili belediye, aynı zamanda kendi tanıtımını sağlarken, muhafazakâr ve Atatürkçü olarak ayırdığı iki kesimi de kazanmaya çalışmaktadır. Böylece siyasi görüşlerinin ana düsturunu oluşturan cumhuriyetçi politikaları kadın mehteran takımı aracılığıyla sunmaktadır. Mehteran takımının çaldığı Atatürkçü parçalar, görüşme kişilerinin belirttiği üzere muhafazakâr kesim tarafından da zamanla benimsenip istenilmiş ve böylece kendiliğinden bir rıza da elde edilmiştir. Zaman zaman olumsuz eleştiriler alınmasına rağmen, 2014 yılından bu güne faaliyetlerini sürdüren kadın mehteran takımının, dikkat çekici biçimde artarak ilgi görmeye devam ettiği görülmektedir. Diğer yandan başka CHP'li belediye bünyelerinde kadın mehteran takımının yer almadığı ve bu anlamda kadın mehteran takımlarının planlı bir politik mücadalenin parçası olmadığı anlaşılmaktadır.

Yapılan araştırmalarda mehteran takımlarının tamamında, gerçekleştirilen mziksl unsurların, müzik dışı unsurlara göre ikincil planda tutulduğu görülmektedir. Müziğin içsel niteliklerini oluşturan estetik belirleyicilerin neredeyse tamamı ikincil plandadır. Yapılan görüşmelerden çıkardığımız sonuç, oluşturulan mehteran takımlarında çalgı alma becerisine sahip müzisyenlerin, algısına hakim olamayan diğer mehter üyelerinin açığını kapatamayacak kadar az olmasıdır. Ayrıca genellikle mehteran takımlarının ciddi bir araştırma yapılmadan, kulaktan dolma bilgilerle kurulduğu görülmektedir. Böylece eğitimsizliğin yanı sıra algısal oturtumdaki dengesizlikler de mziksl kısmı etkilemektedir. Balıkesir'de araştırdığımız mehteran takımlarında algısını alabilen kısıtlı sayıda emekli bando astsubaylarının yanı sıra Roman müzisyenlerden oluşturulduğu görülürken, Aydın'da araştırılan mehteran takımında müzik eğitimi almamış üyeler yer almaktadır. Bu ise mziksl kısmın ikincil planda ve estetikten uzak olmasına neden olmaktadır. Yalnızca mehteran takımlarındaki ye sayısının fazla olmasının bir azamet göstereni olarak algılanabilmesi de bu problemi tetiklemektedir.

Çalışmanın sınırlılıkları göz önüne alındığında birtakım eksiklikler olduğu aşıkardır. Özellikle Aydın Büyükşehir Belediyesi Kadın Mehteran Takımı görüşme kişilerinin içinde bulundukları siyasi ortam, kimi zaman mehteran takımı işleyişindeki açıklamalarına da yansımakta ve görüşmelerde çekinik ya da daha kapalı bilgilerle sonuçlanabilmektedir. Bunun çalışmaya yansması ise açıkça görülebilmektedir. Yine de daha önce çalışılmamış bir konu olması, toplumsal cinsiyet bağlamında da ele alınarak daha kapsamlı çalışılması gerekliliği önerilen araştırmanın, günümüzde hızla artan bir mziksl pratik olan mehteran takımları üzerinden yeni çalışmaları da doğurabileceğini söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

Genel Başvuru Kaynakları

KÂŞGARLI, Mahmûd (2005). *Dîvânü Lugâti't-Türk*. Çev. Seçkin Erdi ve Serap Tuğba Yurteser. (1.Baskı). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

ÖZÖN, N. Mustafa (1959). *Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük*. (3.Basım). İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevi.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Kanun no.2709 Kabul Tarihi 18.10.1982 . Dördüncü Bölüm, Siyasi Haklar ve Ödevler, Türk Vatandaşlığı. sf. 144, Madde 66.

Türk Standartları Enstitüsü. Türk Standardı TS 13838: *Mehteran Takımları- Genel Kurallar*, Nisan 2018.

Kitaplar

AKÇURA, Yusuf (1976). *Üç Tarz-ı Siyaset*, Türk Tarih Kurumu Yayınları 7.Dizi-Sayı.73. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

BALKILIÇ, Özgür (2009). *Cumhuriyet, Halk ve Müzik: Türkiye'de Müzik Reformu 1922-1952*. (1.Baskı). Ankara: Tan Kitabevi Yayınları.

BAŞBUĞ, D. Esra (2013). *Resmi İdeoloji Sahnede Kemalist İdeolojinin İnşasında Halkevleri Dönemi Tiyatro Oyunlarının Etkisi* (1.Baskı) İstanbul: İletişim Yayınları.

BORA, Tanıl (2018). *Zamanın Kelimeleri Yeni Türkiye'nin Siyasi Dili* (1.Basım) İstanbul: İletişim Yayınları.

BOURSE, Michel ve YÜCEL, Halime. (2017). *Kültürel Çalışmaları Anlamak* (1.Basım). İstanbul: İletişim Yayınları.

ÇOLAK, Yılmaz (2010). *Türkiye'de Devletin Kimlik Krizi ve Çeşitlilik. Yeni-Osmanlıcı, İslamcı ve Kürtçü Meydan Okumalar*. (1.Basım). Ankara: Kadim Yayınları.

DAVUTOĞLU, Ahmet (2001). *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu* (5.Basım). İstanbul: Küre Yayınları.

DÖKMEN, Y. Zehra (2010). *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar* (2.Basım) İstanbul: Remzi Kitabevi.

EAGLETON, Terry (2015). *İdeoloji*. çev. Muttalip Özcan (4.Basım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

EĞRİ, Osman (2003). *Bektâşilikte Tasavvufî Eğitim*. (2.Baskı). İstanbul: Horasan Yayınları.

ERENDİL, Muzaffer (1992). *Dünden Bu Güne Mehter*, Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

EROL, Ayhan (2002). *Popüler Müziği Anlamak*. (1.Baskı) İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

EROL, Ayhan (2018). *İslam, Alevilik ve Müzik*. (1.Baskı) İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

EVLYÂ, Çelebi. (1971). *Evliyâ Çelebi Seyâhatnâmesi*. Çev. Zuhuri Danışman. (2.Baskı). İstanbul: Zuhuri Danışman Yayınevi.

FINDLEY, V.Carter (2012). *Modern Türkiye Tarihi İslam, Milliyetçilik ve Modernlik*. çev. Güneş Ayas. (2.Baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.

GAZİMİHAL, R. Mahmut (1955). *Türk Askerî Muzıkları Tarihi* (1.Basım). İstanbul: Maarif Basımevi.

GOODWIN, Godfrey (2001), *Yeniçeriler*. çev. Derin Türkömer. (1.Baskı). İstanbul: Doğan Kitapçılık.

GÜLLER, M. Ali (2019) *Amerikan Hegemonyasının Sonu* (1. Basım) İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi.

HALL, Stuart. LUMLEY, Bob ve MCLENNAN, Gregor (1985). *Siyaset ve İdeoloji "Gramsci"*. çev. Sadun Emrealp. (1.Basım). Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.

HERMAN, S.Edward ve CHOMSKY, Noam (2006). *Kitle Medyasının Ekonomi Politikası Rızanın İmalatı*. çev. Ender Abadoğlu, İstanbul:Aram Yayıncılık.

HEYWOOD, Andrew (2013). *Siyasi İdeolojiler Bir Giriş*. çev. Ahmet K. Bayram (5.Baskı) Ankara: Adres Yayınları.

HEYWOOD, Andrew (2015). *Siyasetin Temel Kavramları*, çev. Hayrettin Özler (2.Baskı) Ankara: Adres Yayınları.

HOBBSAWM, Eric ve RANGER, Terence (2006). *Geleneğin İcadı*. çev. Mehmet Murat Şahin. (1.Baskı). İstanbul: Agora Kitaplığı.

MCGREGOR, Craig (1990). *Pop Kültür Oluyor*. çev. Gürol Özferendeci, (1.Basım). İstanbul: Logos Yayıncılık.

NOYAN Bedri. (2006) *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik* (7. Cilt) Ankara: Ardıç Yayınları.

ORTAYLI, İlber (2016) *Osmanlıya Bakmak, Osmanlı Çağdaşlaşması* (1.Baskı). İstanbul: İnkılap Yayınevi.

ÖZAKINCI, Cengiz (2011). *Türkiye'nin Siyasi İntiharı 'Yeni-Osmanlı' Tuzağı, Osmanlı'dan Günümüze İslam Üzerinde Emperyalist Oyunlar*. (23.Basım). İstanbul: Otopsi Yayınları.

ÖZBUDUN, Ergun ve HALE, William (2010). *Türkiye'de İslamcılık, Demokrasi ve Liberalizm, AKP Olayı*. İstanbul: Doğan Kitap.

ÖZEL, Mehmet (1999). *2000'li Yıllara Girerken Türk Ordusu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

PARLAK, İsmet (2005). *Kemalist İdeoloji'de Eğitim*. Ankara: Turhan Kitabevi.

SANAL, Haydar (1964). *Mehter Musikisi, Bestekar Mehterler-Mehter Havaları* (1.Basım). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

SANLIKOL, M. Ali (2011). *Çalıcı Mehterler*. (1.Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

ŞAHİNER, Necmeddin (2007). *Avrupa'yı Titreten Musiki Mehter* (1.Baskı). Ankara: Elips Kitap.

ŞENTÜRK, Hulusi (2017). *Türkiye'de Seçmen Genetiği*. (1.Basım) İstanbul: İşaret Yayınları.

TEZBAŞAR, Ahmet (1975). *Mehter Tarihi, Teşkilatı ve Marşları*. İstanbul: Berksoy Basımevi.

TOKDOĞAN, Nagehan (2018). *Yeni Osmanlıcılık Hınç, Nostalji, Narsisizm*, (1.Basım). İstanbul: İletişim Yayıncılık.

TOKMAKÇIOĞLU, Erdoğan (2006). *Osmanlı İmparatorluğu'nda İsyanlar*. İstanbul: Geçit Kitabevi.

TUĞLACI, Pars (1986). *Mehterhane'den Bando'ya*. İstanbul: Cem Yayınevi.

UÇAN, Ali (2000). *Geçmişten Günümüze Günümüzden Geleceğe Türk Müzik Kültürü*. (1.Baskı), Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları.

WEBER, Max (2002). *Sosyolojinin Temel Kavramları*. çev.Medeni Beyaztaş (1.Basım) İstanbul: Bakış Yayınları.

WILLIAMS, Raymond (1990). *Marksizm ve Edebiyat*. çev. Esen Tarım. (1.Basım) İstanbul: Adam Yayınları.

YAŞLI, Fatih (2017). *AKP, Cemaat, Sünni-Ulus Yeni Türkiye Üzerine Tezler*. (3.Basım). İstanbul: Yordam Kitap.

YEŞİLTAS, Kevser (2012). *Işık Eri Hacı Bektaş Veli*. (3.Baskı). İstanbul: Sınır Ötesi Yayınları.

Makaleler

ALKAN, Mustafa (2011). *Hacı Bektaş-ı Veli Tekkesine Nakşibendi Bir Şeyhin Tayini: Merkezi Bir Dayatma ve Sosyal Tepki*, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Sayı 57: 213-223.

ÇALEN, M. Kaan (2013). *Bir Kimlik Siyaseti Olarak Osmanlıcılık* Türk Yurdu Dergisi Ankara: Boyut Matbaacılık, Cilt 33 Sayı: 308: 88-91.

ÇEREZCİOĞLU, Aykut (2019). *İzmir Rock Scene'de Hegemonik Mücadele: Bir Direnç Alanı Olarak 'Apeiron Kolektif'* Etnomüzikoloji Dergisi Yıl:2 Sayı 1: 11-25.

ÇINAR, Yusuf (2011). *Turgut Özal ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikasına Teorik Bir Bakış Örneği: Liberal Düşüncenin Türk Dış Politikasına Etkisi*. Akademik Bakış Dergisi, Sayı: 26: 1-19.

ÇOLAK, Yılmaz. (2006). *1990'lı Yıllar Türkiye'sinde Yeni-Osmanlıcılık ve Kültürel Çoğulculuk Tartışmaları*. Doğu Batı Düşünce Dergisi, Eylül, (1.baskı). Sayı:38: 125-144.

ERDUĞAN, Serkan (2018). *Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması ve Hamdullah Efendi, Alevilik-Bektaşîlik Araştırmaları* Dergisi, Sayı 17: 193-210.

ERGUN, Levent (2015). *Medya, İdeolojik Hegemonya ve Popüler Müzik: Altın Mikrofon Şarkı Yarışması*. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi Cilt 12, Sayı 2: 1446-1464.

EROL, Ayhan (1996). *Mehterhane ve Toplum*, Tarih ve Toplum. Sayı 154. 220-226.

KARACA, İclal (1991). *1919 Yılı Osmanlı İmparatorluğu'nda Osmanlılık Fikri Üzerine Değişik Görüşler*. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 2 Sayı 07: 539-550.

KARAKAŞ, Mehmet (2013). *Türkiye'nin Kimlikler Siyaseti ve Sosyolojisi*. Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt 8, Sayı 2: 1-44.

KESKİN, Yusuf Ziya (2012). *Demokrat Parti İktidarı ve Günümüze Yansımaları*. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt 5. Sayı 1:107-130.

KILIÇ, Murat (2007). *Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Milliyetçiliğinin Tipolojisi*, SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 16:113-140.

KUTLAY, Mustafa. (2012). *Yeni Türk Dış Politikası'nın Ekonomi Politikası: Eleştirel Bir Yaklaşım* Uluslararası İlişkiler, Cilt 9, Güz, Sayı 35: 101-127.

MADEN, Fahri (2015). *Yeniçerilik-Bektaşilik İlişkileri ve Yeniçeri İsyanlarında Bektaşiler*, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Sayı 73: 173-202

NAL, Sabahattin (2005). *Demokrat Parti'nin 1950-1954 Dönemi Din Siyaseti*. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. Cilt 60. Sayı 3:137-171.

OSMANBAŞOĞLU, K. Gülsen (2018). *Ortadoğu'da Barışı Tesis Etmede Neo-Osmanlılık Bir Seçenek Olabilir mi?* Akademik Hassasiyetler Cilt:5 Sayı: 9: 1-15.

ÖRNEK, Cangül (2016). *"Türkiye'de Resmi İdeoloji Eleştirisinin Sorunları", "2000'ler Türkiye'sinde Devlet, Şiddet ve Zor"* Praksis Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı 40:185-217.

SARAÇOĞLU, Cenk (2013). *AKP, Milliyetçilik ve Dış Politika: Bir Milliyetçilik Doktrini Olarak Stratejik Derinlik*, Alternatif Politika, Cilt 5, Sayı 1:52-68.

ŞİMŞEK, Sedat (2009). *Medya-Siyaset-İktidar Üçgeninde Medya Gerçeği*. Selçuk İletişim, Cilt 6, Sayı 1:124-143.

ŞUR, Şükrü (2015). *Demokrat Parti ve Atatürk'ün üç ilkesi: Cumhuriyetçilik, Laiklik ve Devletçilik (1950-1960)*. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi. Bahar Sayı 56: 147-176.

TUĞRUL, Talip (2017). *Milli Görüş Hareketi'nin Temel Karakterleri*. Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi 10, Güz. Sayı 2:617-657.

TURAN, A. Menaf (2018). *Türkiye'nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi*. Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, Cilt 7, Sayı 3: 42-91.

UÇAR, Fuat (2018). *Türk Düşüncesinde Osmanlılık Fikrinin Ortaya Çıkışı ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri*, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:10, Cilt:10, Sayı:18: 81-108.

VURAL, Timur (2016). *Mehter Geleneğinin Yaşayan Kimliği* Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi. Nisan 4. Sayı 46: 29-40.

YILMAZ, Eray (2017). *Tanzimat Döneminde Bir Bektaşî'nin Hikayesi Hüseyin Yaşar Baba Nasıl Mülhid Oldu*. Alevilik-Bektaşîlik Araştırmaları Dergisi. Sayı:15: 93-120.

Kitap İçi Bölüm

ARSAN, Esra (2015). *Yeni Türkiye'nin Sistemik Yalan Üretim Merkezi: Havuz Medyası, Marka Takva Tuğra AKP Döneminde Kültür ve Politika*. (ed. Kemal İnal, Nuray Sancar ve U. Başar Gezgini). İstanbul, Evrensel Basım Yayın.

BAYRAKLI Enes (2014). *"Türk Dış Politikasında Yeni Osmanlılık Tartışmaları", 2013 Türk Dış Politikası Yılığ*. (ed. Burhanettin Duran, Kemal İnat ve Ali Balci (1.Baskı). İstanbul: Seta Yayınları.

ÇETİNSAYA, Gökhan (2003). *"Cumhuriyet Türkiye'sinde 'Osmanlılık", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce (Cilt 5): Muhafazakârlık* (ed. Tanıl Bora, Murat Gültekinil) (1.Basım). İstanbul: İletişim Yayıncılık.

ÇOLAK, Mustafa (2015). *"İttihat ve Terakki Hükümetlerinin Kafkasya Politikası (1913-1918)", Türk Dış Politikası Cumhuriyet Dönemi* (ed. Mustafa Bıyıklı), (2.Basım), İstanbul: Bilimevi Basın Yayın.

DEMİRAY, Muhittin (2015). *Turgut Özal Dönemi Türkiye Cumhuriyeti'nin Dış Politikası (1983-1993), Türk Dış Politikası Cumhuriyet Dönemi* (ed. Mustafa Bıyıklı), (2.Basım), İstanbul: Bilimevi Basın Yayın.

GÜNGÖR, Nazife (1999). *Popüler Kültür Çıkmazı*, Popüler Kültür ve İktidar. der. Nazife Güngör, (1.Basım), Ankara: Vadi Yayınları.

KARACA, Sevda (2015). *AKP Dönemi Kültür Politikalarında Kadın: Alacakaranlık Kuşağının Cinsiyet Mahiyeti, Marka Takva Tuğra AKP Döneminde Kültür ve Politika*. (ed. Kemal İnal, Nuray Sancar ve U. Başar Gezgin). İstanbul, Evrensel Basım Yayın.

KARAL, Enver. Ziya. (2006) "*Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nda Batı'nın Etkisi*", *Tanzimat: Değişim sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*. (ed. Halil İnalçık ve Mehmet Seyitdanlıoğlu) (2. Baskı) Ankara: Phoenix Yayınevi.

ÖZBUDUN, Sibel (2015). *Osmanlı'yı İhya Etmek: Akp'nin Törenleri. Marka Takva Tuğra AKP Döneminde Kültür ve Politika*. (ed. Kemal İnal, Nuray Sancar ve U. Başar Gezgin). İstanbul, Evrensel Basım Yayın.

YETİŞ, Mehmet (2018). *Hegemonya, Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler* (7.Basım). (ed. Gökhan Atılğan ve E. Atilla Aytekin) İstanbul: Yordam Yayınları.

YURTSEVER ATEŞ, Nevin (2015). "*Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikaları*", *Türk Dış Politikası Cumhuriyet Dönemi* (ed. Mustafa Bıyıklı), (2.Basım), İstanbul: Bilimevi Basın Yayın.

Basılmamış Kaynaklar

AKAN, K. Batuhan (2019) *Bir Geçiş Ritüeli Olarak Askeri Cenaze Töreni: Akdeniz Bölge Bando Komutanlığı Örnek Olayı*, Yüksek Lisans Tezi. dan. Doç. Dr. Ali Cenk Gedik. Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Müzik Bilimleri Anabilim Dalı, İzmir.

EROL, Ayhan (1999) *Müziksel Meşruluk ve Musiki İnkılabı*, I. Müzikoloji Sempozyumu, 27,28 Kasım. İstanbul.

EROL, Ayhan (2014). *Küresel/Yerel Eksende Türkiye'de İslami Popüler Müzik*. "Dünya Ses Günü" Sempozyumu ve Etkinlikleri.

KEAMMER, E. John (1993), *Music in Human Life, Anthropological Perspectives on Music*, Austin: University of Texas Press, (Çev: Yetkin Özer).

MUSTAFA, Latif (2013). *Medeniyetleşmenin Kesişme Noktasında Balkanlar: Destekçiler ve Muhalifler Arasında Balkanlarda "Yeni-Osmanlılık"*. Yüksek Lisans Tezi. dan. Prof. Dr. Recep Şentürk. Fatih Sultan Mehmet Vakfı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Medeniyet Araştırmaları Anabilim Dalı, İstanbul.

YIKILMAZ, Ayça. (2016). *Ak Parti'nin Dış Politika İdeolojisi: Yeni Muhafazakârlık*. Yüksek Lisans Tezi. dan. Doç. Dr. Davut Ateş,. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı, Konya.

İnternet Kaynakları

BARDAKÇI, M. (2016). *Beşiktaş Stadyum'unun Mezarlıktan Ahıra Uzanan ve Yine Mezarla Kesişen Kaderi*. 10.04.2016 m.haberturk.com. [26 Ocak 2019].

CD, Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı, *Dünyanın En Eski Askeri Bandoğu*, 2016

DURAL, A. Baran (2012). *Antonio Gramsci ve Hegemonya*, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Kış, Cilt 11, Sayı 39: 309-321. www.esosder.org [20 Mart 2019].

KİREMİT, Cem. IŞIK, Necmettin ve EZGİ, Tahir (2014). *Stratejik Derinlik Işığında Eleştirel Bir Portre, Bir Stratejistin Derinlik Açmazları: Ahmet Davutoğlu*. Makale erişimi: www.academia.edu. [15 Haziran 2019].

<https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/44066/cumhurbaskani-erdogan-dunya-insani-zirvesine-katilan-liderler-onuruna-aksam-yemegi-verdi> [19 Nisan 2020].

<https://www.ntv.com.tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogandan-istiklal-marsina-yeni-beste-cagrisi,7P9kA8-6FUWI8uTQXCztYw>. [15 Ocak 2020].

https://www.youtube.com/watch?v=B_ulbR6gil8 [23 Mayıs 2020].

<https://www.trthaber.com/haber/turkiye/neset-ertas-turkulerine-mehter-yorumu-432354.html> [15 Mayıs 2020].

https://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/11/121126_magnificent_century. [10 Mart 2020].

<http://www.radikal.com.tr/politika/chpde-kara-carsafli-kadinlar-uye-yapilince-baslayan-tartisma-dinmiyor-909390/> [19 Nisan 2020].

<https://www.akparti.org.tr/haberler/cumhurbaskani-erdogan-in-30-ocak-2018-tarihinde-tbmm-grup-toplantisi-nda-yaptigi-konusmasi/> [10 Haziran 2019].

https://askerimuze.msb.gov.tr/mehter_genelbilgi.html [15 Ocak 2020].

<https://www.sozcu.com.tr/2015/gundem/osmanli-ocaklari-nedir-nasil-bir-olusumdur-932916/> [20 Şubat 2020].

<https://www.gazeteduvar.com.tr/gundem/2017/04/08/oy-kullanmaya-osmanli-kiyafetleriyle-gittiler/> [25 Mayıs 2020].

<http://www.diken.com.tr/9-soruda-ak-saray-2/> [20 Mayıs 2020].

<https://www.facebook.com/ahaber.com.tr/photos/a.220686157950204/1818209711531166/?type=3&theater> [10 Nisan 2020].

<https://www.haberturk.com/yerel-haberler/59964979-askeri-us-bolgelerinde-mehteran-gosterisiguvenlik-gucleri-elleri-tetikte-mehter-takimini> [10 Nisan 2019].

<https://www.ntv.com.tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogandan-istiklal-marsina-yeni-beste-cagrisi,7P9kA8-6FUWI8uTQXCztYw> [10 Mart 2020].

<https://www.youtube.com/watch?v=hM4A688H1dE> [15 Mayıs 2020].

<https://www.youtube.com/watch?v=IGzJAZyuvZE> [15 Mayıs 2020].

<https://www.tccb.gov.tr/ozeldosyalar/diz/5/> [19 Nisan 2020].

<http://www.haber7.com/foto-galeri/38828-erdogan-dunya-liderlerini-mehterle-karsiladi> [19 Nisan 2020].

<https://www.star.com.tr/yerel-haberler/cumhurbaskani-ve-ak-parti-genel-baskani-erdogan-manisada-3604760/> [20 Şubat 2020].

<https://www.ajansurfa.com/kultur-sanat/urfanin-tek-mehter-takimindan-cumhurbaskanina-mini-konser-h9929.html> [20 Şubat 2020].

<https://www.yeniakit.com.tr/haber/chp-magduru-mehtere-valilik-sahip-cikti-15641.html> AK [19 Nisan 2020].

<https://www.hurriyet.com.tr/odunpazari-mehteranina-kavustu-40316971> [19 Nisan 2020].

<https://www.ensonhaber.com/ic-haber/rizeli-gencler-yapti-yasa-recep-tayyip-erdogan-yasa-2017-04-08/yorumlar> [10 Nisan 2020].

<https://www.milliyet.com.tr/siyaset/neden-onuncu-yil-marsiyla-basladiniz-diye-kizdi-1714570> [24 Haziran 2020].

<http://www.haber7.com/ic-politika/haber/1044163-bulent-arinctan-once-mehter-cagrisi> [24 Haziran 2019].

<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ak-partili-mehmet-metiner-10-yil-marsi-fasist-bir-mars-23685615> [24 Haziran 2020].

https://askerimuze.msb.gov.tr/mehter_sazlari.html [15 Ocak 2020].

<https://www.sesgazetesi.com.tr/haber/2837450/kadin-mehteran-takimi-kusadasini-mest-etti> [23 Haziran 2019].

<https://karabukgundem.com/vergiliuc-yil-suren-milletvekilligi-doneminde-karabuk-icin-allah-icin-ne-yaptin.html> [19 Nisan 2020].

<http://www.karabukpostasi.com/kadin-mehteran-takimi-sayisi-ikiye-cikti.html> [22 Haziran 2020].

Görüşmeler:

1- Görüşme Kişisi 1 ile Görüşme:	07.02.2016 ve 19.02.2020, Balıkesir
2- Görüşme Kişisi 2 ile Görüşme:	16.03.2016, Balıkesir
3- Görüşme Kişisi 3 ile Görüşme:	31.03.2016, Balıkesir
4- Görüşme Kişisi 4 ile Görüşme:	18.12.2017, Balıkesir
5- Görüşme Kişisi 5 ile Görüşme:	26.10.2018 Aydın
6- Görüşme Kişisi 6 ile Görüşme:	26.10.2018 Aydın
7- Görüşme Kişisi 7 ile Görüşme:	02.11.2018, Balıkesir
8- Görüşme Kişisi 8 ile Görüşme:	14.05.2019, Balıkesir
9- Görüşme Kişisi 9 ile Görüşme:	05.07.2019, Denizli
10- Görüşme Kişisi 10 ile Görüşme:	20.11.2019, Balıkesir
11- Görüşme Kişisi 11 ile Görüşme:	10.01.2020, Balıkesir
12- Görüşme Kişisi 12 ile Görüşme:	19.02.2020, Balıkesir
13- Görüşme Kişisi 13 ile Görüşme:	22.02.2020, Balıkesir

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı: Hüseyin BAYRAM

Doğum Yeri ve Yılı: Balıkesir, 1985

Eğitimi:

Lisans: 2016, Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Müzik Bilimleri Bölümü.

Lisans: 2007, Anadolu Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü.

Lise: 2002, Kara Kuvvetleri Komutanlığı Silahlı Kuvvetler Mızık Astsubay Hazırlama Okulu.

İş Tecrübesi:

2003, Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Bando Astsubayı (Branş: Flüt)

Kongre, Sempozyum:

BAYRAM, Hüseyin (2017). *"Yeni Osmanlıcılık Perspektifinden Mehter Müziği: Balıkesir Örnek Olayı"*, Müzik ve Politika, Uluslararası Etnomüzikoloji Sempozyumu, 22-24 Mart, Bursa.

BAYRAM, Hüseyin (2015). *"Bando Performansında Mekan ve Müzik Türünün Tınıya Etkileri"*, Müzik Dinlemede ve Çalgı Performansında Ses, Tını, Algı Bileşenleri, VI. Uluslararası Hisarlı Ahmet Sempozyumu, 28-30 Mayıs, Kütahya.